

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÖFKELİ ŞAHSİN BOŞAMASININ İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ
(KADINA ŞİDDET BAĞLAMINDA ANALİTİK BİR İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET UZUN

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. MUSTAFA BORAN

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ÖFKELİ ŞAHSIN BOŞAMASININ İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ
(KADINA ŞİDDET BAĞLAMINDA ANALİTİK BİR İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET UZUN

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. MUSTAFA BORAN

ÇANAKKALE – 2023

T.C. ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Mehmet UZUN tarafından Doç. Dr. Mustafa BORAN yönetiminde hazırlanan ve **29/11/2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Öfkeli Şahsın Boşamasının İslam Hukukundaki Yeri (Kadına Şiddet Bağlamında Analitik Bir İnceleme)**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda, YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Mustafa BORAN

(Danışman)

Prof. Dr. Mehmet Ali YARGI

Doç. Dr. Mehmet Ali AYTEKİN

.....

.....

.....

Tez No : 10603563

Tez Savunma Tarihi : 29/11/2023

Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL
Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Mehmet UZUN

29/11/2023

ÖNSÖZ

Yüce dinimiz evlilik müessesine büyük önem vermiştir. Evlilik, erkek ve kadının nikâh akdi yapmasıyla oluşan birlikteliktir. Evlilik, İslam hukukunun en önemli konularından birisi olmuştur. Bu çerçeve doğrultusunda aile birliğinin sağlam temeller üzerine inşa edilmiş olması ve sürekliliği hususu önem arz etmektedir.

Kuruluşu itibariyle güzel duygular ve hayırlı bir amaç için yola çıkılan evliliklerde bazen çeşitli nedenlerden dolayı bu birliktelik yıpranabilmekte ve eşler çıkmış oldukları birliktelik serüvenini sonlandırma kararları alabilmektedirler. Boşanma, geçmişten günümüze kadar, hayatın önemli gerçeklerinden biri olmuştur. İslam hukuku evli olan kimseler için gerekli görüldüğünde boşanma hakkı tanımış ve birtakım kurallar çerçevesinde boşanmaya izin vermiştir.

Günümüze baktığımızda boşanma oranlarında ciddi bir artış gözükmektedir. İnsanların hayatlarına doğrudan etki eden modernizm, evliliği ötelemekte ve sudan sebeplerle boşanmayı teşvik etmektedir. İnsanların maruz kaldıkları bu durum neticesinde zihinlerdeki “aile tasavvuru” büyük bir yıkıma uğramaktadır. Bunun için evlenen kimsenin İslam hukukundaki aile hukukunu ve boşanmayla ilgili hükümleri iyi bilmesi gerekmektedir.

Boşanmalarda sıkça karşılaşılan durum, öfke neticesinde eşleri bir arada tutan nikâh bağının zedelenmesi veya son bulması olmaktadır. Eşler boşanmadan sonra pişmanlıklarını dile getirirler de hukuki tasarruflar kullanılmış bulunmaktadır. İslam hukukçuları öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusunda farklı görüşler beyan etmişlerdir. Ele alınan bu çalışmayla öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusunu fıkıh perspektifinde ele alıp fakihlerin konuyla ilgili ihtilaf sebeplerini ve bakış açılarını ortaya koyarak konuyu yeniden ele alarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Konunun değerlendirilme sürecine katkı verebilmesi bakımından güncel akademik tez ve makalelerin tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma süresince İslam hukuku literatüründe İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Âbidîn'e kadar olan dönemde öfkeli şahsın talâkı konusu müstakil bir başlık altında detaylı ele alınmadığı, Hanefi fakihlerin meseleyi kinayeli lafızlar ile boşama konusunda meseleye temas ettikleri görülmüştür. Hanefilerin dışındaki fakihlerin meseleyi iğlak hadisi bağlamında tartıştıkları gözlenmiştir. Hanbeli mezhebinden İbn Kayyim el-Cevziyye'nin konuyla ilgili *İğâsetü'l-lehfân fi Hukmi Tâlâkı Gadbân* isimli müstakil bir eseri

bulunmaktadır. Hanefi mezhebinde ise İbn Âbidîn, konuyu *Reddu'l-Muhtâr* adlı eserinde medhuş kavramı altında incelemiştir.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, tezin konusu, amacı, araştırmanın kapsamı, sınırı belirtilmiştir. Birinci bölümde, genel manada öfke kavramı, öfkeyi oluşturan sebepler ve öfkenin derecelerinden bahsedilmiştir. Ayrıca şiddet ve kadına şiddet konusuna temas edilmiştir. İkinci bölümde, talâk kavramı, meşruiyeti, talâkın türleri, hikmeti ve boşanma ile ilgili hükümler incelenmiştir. Üçüncü bölümde, öfkeli şahsın talâkının geçerli olup olmadığı konusundaki farklı görüşler ve bu görüşlerin dayandığı deliller ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise öfkeli şahsın talâkı konusunda umumi bir değerlendirme yapılarak, tercih edilen görüş ve bu görüşün tercih sebepleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmada, Hanefi fakihlerin meselelere ihtiyat prensibinden baktıkları görülmüştür. Tezde Hanefi mezhebi temel alınmakla birlikte diğer mezheplerin görüşlerine müracaat edilmiş ve mezheplerin görüşleri mukayeseli olarak incelenmeye çalışılmıştır. İstifade edilen kaynaklar bölümünde zikredilen temel kaynaklara yer verilmiştir. Konuyla ilgili âyet-i kerime ve hadis-i şerifler zikredilmiştir. Konuyla ilgili güncel tez ve makalelerden istifa edilmiştir. Bu güncel makalelerden kadına şiddet konusunda Sema Çifçi ve Yasemin Açık'ın ele aldıkları “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Nedenleri” makalesi ve öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusunda ise Sabri Erturhan'ın “İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talâkı” makalesi ile Fatih Çınar–Nasi Aslan'ın “Öfkeli Şahsın Boşaması ile İlgili Rivâyetin İslam Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi” makaleleri yer almaktadır.

Bu araştırmayla öfkeli şahsın talâkıyla ilgili yapılacak yeni çalışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmamız süresince rehberliğini ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa BORAN'a, Prof. Dr. Tevhit AYENGİN'e ve desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme, teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET
ÖFKELİ ŞAHSIN BOŞAMASININ İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ
(KADINA ŞİDDET BAĞLAMINDA ANALİTİK BİR İNCELEME)

Mehmet UZUN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslâm Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mustafa BORAN

29/11/2023, 86

“Öfkeli Şahsın Boşamasının İslam Hukukundaki Yeri (Kadına Şiddet Bağlamında Analitik Bir İnceleme)” adlı tez çalışmasında öfke anında verilen talâkın İslam hukukunda geçerliliği konusu ele alınmıştır. Konuyla alakalı deliller incelenmeye çalışılıp değerlendirme yapılmıştır. Tez çalışması bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte, araştırmanın konusu, amacı, kapsamı ve sınırları açıklanmıştır. Birinci bölümde öfke ve şiddetin tanımı, nedenleri, belirtileri, öfke duygusunun dereceleri, işlevleri, Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde öfke kavramı işlenmiştir. Ayrıca günümüzde kadına şiddet olayları ele alınmıştır. İkinci bölümde İslam hukukunda talâkın tanımı, meşruiyeti, talâka olan ihtiyaç, talâkın yapılış şekilleri, talâk çeşitleri ve boşanmanın sonuçlarına yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise öfkeli şahsın talâkının geçerliliğine yönelik görüşlere delilleriyle beraber yer verilmiş olup, mezhepler arası mukayese yapılmıştır. En sonunda ise konuyla alakalı varılan sonuç belirtilmiştir.

Anahtar Kelime: İslam hukuku, talâk, öfke, iğlak, şiddet

ABSTRACT

THE PLACE OF DIVORCE BY AN ANGRY PERSON IN ISLAMIC LAW (AN ANALYTICAL STUDY IN THE CONTEXT OF VIOLENCE AGAINST WOMEN)

Mehmet UZUN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis Basic Islamic Sciences

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa BORAN

11/29/2023, 86

In the thesis titled "The Place of Divorce by an Angry Person in Islamic Law (An Analytical Examination in the Context of Violence against Women)", the validity of divorce given at the time of anger in Islamic Law was discussed. An attempt was made to examine the evidence relevant to the subject and an evaluation was made. The thesis consists of an introduction and three chapters. In the introduction, the subject, purpose, scope and limits of the research are explained. In the first part, the definition of anger and violence, its causes, symptoms, degrees of anger, its functions, and the concept of anger in the Holy Quran and hadiths are discussed. Additionally, incidents of violence against women today are discussed. In the second part, the definition of divorce in Islamic law, its legitimacy, the need for divorce, the ways in which divorce is performed, the types of divorce and the consequences of divorce are included. In the third and last chapter, opinions regarding the validity of the divorce of the angry person are included along with their evidence, and a comparison between sects is made. At the end, the relevant conclusion on the subject is stated.

Key Words: Islamic law, divorce, anger, iğlak, violence

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu ve Amacı	1
1.2. Tezin Kapsamı ve Sınırı	2
1.3. Yöntem, İstifade Edilen Kaynaklar ve Literatür	2
1.4. Bilimsel Açıdan Öfke	4
1.4.1. Öfke Kavramı	4
1.4.2. Öfkeyi Harekete Geçiren Durumlar	6
Engellenme	6
Kışkırtma	7
Reddedilme.....	7
Kayıplar	7
Tehditler-Korkular.....	7
1.4.3. Öfkenin Belirtileri	9
1.4.4. Öfke Duygusunun Dereceleri	11
En Yüksek Derecesi (İfrat).....	11
En Aşağı Derecesi (Tefrit)	12
Öfkenin Orta Derecesi (İ'tidal)	13
1.4.5. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde Öfke Kavramı.....	13
Kur'an-ı Kerim'de Öfke Kavramı	13
Hadis-i Şeriflerde Öfke Kavramı	15
1.5. Şiddet.....	16

İKİNCİ BÖLÜM
İSLAM HUKUKUNDA TALÂK KAVRAMI

2.1. Diğer Din ve Kanunlarda Boşama Uygulamaları.....	22
2.2. İslam Hukukuna Göre Talâk Kavramı	26
2.2.1. Sözlük ve Terim Anlamı	27
2.2.2. Talâkın Meşruiyeti ve Hikmeti.....	28
2.2.3. Talâkın Rüknu ve Şartı.....	29
2.3. Talâka Olan İhtiyaç Şekillerine Göre Hükümleri.....	29
2.4. Talâkın Yapılış Şekilleri.....	30
2.4.1. Sözlü Talâk.....	31
2.4.2. Yazı ile Yapılan Talâk.....	31
2.4.3. İşaretle Yapılan Talâk	32
2.5. Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Uygunluk Yönünden Boşama.....	32
2.5.1. Sünnî Talâk.....	32
2.5.2. Bid'î Talâk.....	33
2.6. Yeni Bir Sözleşme Gerekmeksizin Evliliğe Dönüş Bulunup Bulunmaması Açısından Talâk.....	34
2.6.1. Ric'i Talâk.....	34
2.6.2. Bâin Talâk	35
Beynûnet-i Suğrâ.....	35
Beynûnet-i Kübrâ	36
2.7. Boşanmanın Sonuçları.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÖFKELİ ŞAHSIN TALÂKININ GEÇERLİLİĞİ

3.1. Hadis-i Şerifte Geçen İğlak Lafzının İncelenmesi	40
3.1.1. Mezheplerin İğlak Lafzına Bakış Açısı.....	41
Hanefî Mezhebi	41
Mâlikî Mezhebi	45
Şâfiî Mezhebi	46
Hanbelî Mezhebi	46
3.1.2. Dilbilimciler Tarafından Verilen Anlamlar.....	49
3.1.3. Rivâyetin Sıhhat Açısından Değerlendirilmesi	50

3.1.4. İğlâk ve Ğılâk Lafızlarına Muhaddislerin Yüklediği Anlamlar	51
3.2. Öfkeli Şahsın Talâkının Geçerliliği.....	55
3.2.1. Öfkeli Şahsın Talâkını Geçerli Kabul Eden Hukukçular	55
3.2.2. Öfkeli Şahsın Talâkını Geçerli Kabul Etmeyen Hukukçular	58
Kur'an-ı Kerim'den Delilleri.....	58
Sünnetten Delilleri.....	61
Sahabe Kavlinden Delilleri	63
Kıyas ve Usul-ü Fıkıhtan Delilleri	64
3.2.3. Yakın Dönem Fıkıhçıların Öfkeli Şahsın Talâkı Hakkındaki Görüşleri	66
3.2.4. Delillerin Tahlili	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SONUÇ

KAYNAKÇA	74
ÖZGEÇMİŞ.....	I

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhi's salâtu ve's selâm
Bkz.	Bakınız
b.y.	Basım Yeri Yok
çev.	Çeviri
Ed.	Editör
E.A.Ü.İ.F.	Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
md.	Madde
nşr.	Neşreden
r.a.	Radiyallahü Anh
s.a.v	sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	Tahkik
ts.	Tarihsiz
Ty.	Tarih yok
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	Tahkik
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	Ve Benzeri
Vd.	Ve Diğerleri

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı 2001- 2021	19
Şekil 2	Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı 2001- 2021	19
Şekil 3	Evlilik Sürelerine Göre Boşanma Oranları 2021	20

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu ve Amacı

Aile toplumun en küçük ve en temel yapı taşıdır. Erkek ve kadının nikâh akdi yapmasıyla oluşan evlilik birlikteliği İslam hukukunun en önemli konularından birisi olmuştur. İslam hukukunda, aile birliğinin sağlam temeller üzerine inşa edilmiş olması ve sürekliliği hususu önem arz etmektedir.

Nikâh akdi ve talâk insanın sahip olduğu haklardandır. Aile, eşlerin nikâh akdi yapmasıyla oluşur. Kur'an-ı Kerim'de bu kavram "Ukdetü'n-nikâh" olarak geçmektedir. Ujde, bağ ve düğüm manalarına gelmektedir. Akd ise sıkı bağlamak ve düğümlemek anlamlarını ifade etmektedir. Erkek ve kadın güzel duygular ve hayırlı bir amaç için yola çıkmaktadır. Evliliklerde bazen çeşitli nedenlerden dolayı bu birlikteliği sarsılabilmekte ve eşler kurmuş oldukları yuvayı yıkabilmektedir. Boşanma, geçmişten günümüze kadar, hayatın önemli gerçeklerinden biri olmuştur. İslam hukuku evli olan kimseler için gerekli görüldüğünde boşanma hakkı tanımış ve birtakım kurallar çerçevesinde boşamaya izin vermiştir.

Nikâh akdi yaparak bir araya gelen eşler, birbirlerine karşı hak ve sorumluluklara sahip olmaktadır. Bu haklardan biri de talâk yetkisidir. Boşama kavramı, İslam hukuk literatüründe "talak" kelimesi ile ifade edilmektedir. İslam hukuku, tek taraflı boşama yetkisini erkeğe vermiştir. Talâk yetkisini taşımak bir sorumluluk gerektirmektedir. Evlenecek olan eşlerin bu sorumluluğu bilerek bir araya gelmeleri gerekmektedir.

İslam dini evlenmeyi ve ailenin ayakta kalmasını teşvik etmiştir. Fakat İnsanlar yaratılış itibariyle dil, ırk ve renk yönünden birbirinden farklılık gösterdiği gibi huy ve karakter gibi yönlerden de birbirlerinden farklılık göstermektedir. Durum böyle olunca evlenerek bir araya gelen eşler anlaşmazlıklar ve geçimsizlikler sebebiyle boşanma aşamasına gelmektedir. Eşler arasındaki anlaşmazlıklar ve geçimsizlikler son bulmayıp gerekli çözüm yollarına başvurulmasına rağmen şiddetlenerek devam ediyorsa boşanma en son çare olarak kullanılmaktadır. Bu ayrılıklar bir öfke patlamasının hemen peşinden de gelebilmektedir. Kişi öfke anında boşama yetkisini kullandıktan sonra vermiş olduğu karardan pişmanlık duyabilmektedir. Bu çalışma, "Öfkeli Şahsın Boşamasının İslam Hukukundaki Yeri (Kadına Şiddet Bağlamında Analitik Bir İnceleme)" konusundadır. Öfke durumunda kişinin talâkı geçerli olup olmadığı izaha çalışılacaktır. Hadis-i şerifte geçen

iğlak kelimesine muhaddislerin, dil bilimcilerin ve fakihlerin verdiği anlamlar değerlendirilmeye çalışılacaktır. İlgili hadis-i şerifin sıhhat derecesine temas edilecektir. Öfkeli şahsın talâkı geçerli ise öfkenin bütün düzeylerinde olup olmadığı ele alınmaya çalışılacaktır. Öfkeli şahsın talâkı geçersiz ise öfkenin bütün düzeylerinde geçersiz olup olmadığı araştırılıp konuyla alakalı görüşlere de yer verilecektir. Bu husustaki deliller incelendikten sonra meselenin çözümü ele alınacaktır.

1.2. Tezin Kapsamı ve Sınırı

“Öfkeli Şahsın Boşamasının İslam Hukukundaki Yeri (Kadına Şiddet Bağlamında Analitik Bir İnceleme)” adlı araştırmanın birinci bölümünde öfke kavramını ele alınarak çalışmaya başlanılmıştır. Öfkenin tanımına ve öfkeyi ortaya çıkaran sebeplere yer verildikten sonra öfkenin dereceleri ele alınmıştır. Öfkenin üç derecesi bulunduğu görülmüştür. Bunlar; ifrat, tefrit ve itidaldir. Birinci bölümün sonunda Kur’an-ı Kerim’de ve hadis-i şeriflerde geçen öfke kavramına yer verilip öfke kavramını incelemek için gerekli olan ön hazırlıklar tamamlanılmaya çalışılmıştır. Akabinde şiddet kavramına ve günümüzde kadına yönelik şiddet hususunda istatistiki bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde talâk kavramı mütalaa edilecek olup bu kavramın meşruiyetinin dayanakları, talâkın yapılaş şekilleri, talâk çeşitleri ve talâkın sonuçları üzerinde durulacaktır.

Üçüncü ve son bölümde öfkeli şahsın talâkının geçerliliği üzerine durulacaktır. Öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusunda ihtilafa sebebiyet veren iğlak hadisinin incelenmesi, öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusunda fakihlerin görüşü delilleriyle beraber zikredilecektir. Akabinde görüşler tahlil edildikten sonra değerlendirme ve sonuç kısmına geçilecektir.

1.3. Yöntem, İstifade Edilen Kaynaklar ve Literatür

Ele alınan bu çalışma analitik bilimsel araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. Buna göre çalışmada, İslam hukuk literatüründe konuyla ilgili tarama yapıldıktan sonra çalışma ile alakalı veriler elde edilmiştir. İslam hukuk literatüründe öfkeli şahsın boşaması ile alakalı çok fazla müstakil eser bulunmamaktadır. Konu genellikle fıkıh kitaplarında “Talâk” bölümü altında müstakil bir konu olarak değil de kinayeli lafızlar ile boşama meselesinde dolaylı ele alınmaktadır.

Bu bağlamda tezin kuramsal çerçevesini oluşturması bakımından yararlanılan ve literatür taramasıyla elde edilen Türkçe ve Arapça eserlerden başlıcaları şunlardır:

Türkçe eserler: Sabri Erturhan, *İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talâkı*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6 / 2 (Aralık 2002); Muhammet Ali Damışman, *Öfkeli Şahsın Talâkının Geçersizliğine Dair*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi c.y./9 (2007); Fatih Çınar–Nasi Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması ile İlgili Rivâyetin İslam Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi c.y./29 (2017) ; Kevser Öztürk, *Öfkeli Şahsın Talâkı*, yüksek lisans tezi, Çanakkale, 2023. H. İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku; İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*; Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*; Semih Sütçü-Veli Duyan, *Aile İçi Şiddet ve Boşanma Davalarının Görünmeyen Mağdurları: Çocuklar*.

Arapça eserler: Kudûrî, *el-Muhtasar*; Suğdî, *en-Nütef fi'l-Fetâvâ*; Serahsî, *el-Mebsût*; Alâeddin Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*; Mergînânî, *el-Hidâye*; Cessâs, *Şerhu Muhtaşari't-Taḥâvî*; Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muḥîṭü'l-Burhânî*; Mevşîlî, *el-İhtiyâr*; Zeylâî, *Tebyînü'l-ḥakâ'ik*; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-ḥükkâm*; Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*; İbn Âbidîn, *Reddu'l Muhtâr*; el-İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'i*; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib*; İbn Rüşd, *el-Beyân*; ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ala şerhi'l-kebîr*; Karâfî, *ez-Zahîre*; Tusûlî, *el-Behce fi şerhi't-Tuhfe*; İbn Kudâme, *el-Muğnî*; Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*; İbn Kayyim el-Cevzîyye, *İğâsetü'l lehân fi Hükmi Talâk-ı Gadbân*; Mansûr b. Yûnus el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*; Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*.

1.4. Bilimsel Açıdan Öfke

1.4.1. Öfke Kavramı

Öfke, insanda var olan bir duygudur. Duygu, insanın günlük hayatında karşılaştığı olaylar karşısında ortaya koyduğu psikolojik ve biyolojik hallere denir.¹ İnsanın günlük hayatında karşılaştığı olaylara karşılık vermiş olduğu tepkimelerden mutluluk, sevinç, üzüntü, heyecan, endişe, korku vb. gibi duygulardan biri de öfke duygusudur. Bu duygulardan soyutlanmış bir insan düşünülemez.

Psikoloji bilimi, öfke kavramını, heyecan konusu içinde ele almaktadır. ‘Heyecan, çok yoğun olarak yaşanan ve bireyde tedirginlik, gerginlik ve taşkınlık yaratan bir duygudur.’² Bu heyecan sonucunda insanın ruhunda ve bedeninde birtakım değişimler ortaya çıkmaktadır. İnsanda meydana gelen bu heyecan neticesinde korku, üzüntü, mutluluk, sevgi, haset, şefkat, nefret ve öfke gibi duygular ortaya çıkmaktadır.³

“Öfke” sözlükte, “engellenme, kırılma veya tehdit edilme durumunda ortaya çıkan saldırganlık hali, kızgınlık, hışım, hiddet ve gazap gibi manalara gelmektedir.”⁴ Başka bir ifadeyle öfke, bir kişi saldırıya uğradığında, tehdit edildiğinde, birtakım haklardan mahrum bırakıldığında, engellenmeye ve kısıtlanmaya mahkûm kaldığında kişinin genellikle olay ve kişilere karşı hissettiği olumsuz duygudur. Bu olumsuz duygu neticesinde saldırganca davranışların da meydana gelebildiği istenmeyen bir durum olarak tarif edilmektedir.⁵ Diğer bir ifadeyle öfke, önemseydiğimiz kişinin, isteklerimiz doğrultusunda davranış sergilemediğinde ya da haksızlığa uğradığımızda yaşadığımız duygunun adıdır.⁶

Öfke, gerçek veya olası bir engellenme, tehdit, kışkırtma veya haksızlığa uğrama durumunda meydana gelen duygudur. Öfkeyi bu duygu sebebiyle kişinin kendisini rahatsız eden uyarıları ortadan kaldırmak için verdiği güçlü bir tepki olarak tanımlayanlar da

¹ Yakup Aksu, *Şiddet İçeren Suçlardan Kayıtları Olan Bireylerin Bağlanma Stilleri, Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2015), 31.

² Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 359.

³ Rita L. Atkinson, *Psikolojiye Giriş*, çev. Kemal Atakay ve arkadaşları (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995), 458; Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 263.

⁴ Güncel Türkçe Sözlük, “Öfke” (Erişim 25 Temmuz 2020); Orhan Hançerlioğlu, *Ruhbilim Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988), 263.

⁵ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 560.

⁶ Engin Gençtan, *İnsan Olmak* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 54.

olmuştur. Öfke, dünyanın her tarafında görülen evrensel ve fitri bir duygudur. Evrensel ve fitri olmasına karşılık her kültürde ortaya konuş biçimleri birbirinden farklılık gösterebilir.⁷

Öfke, kişiler tarafından sık kullanılan duygulardan biri olmasına rağmen, genellikle insanlar tarafından yanlış anlaşılan bir duygudur. Öfke duygusunun genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz;

- i. Öfke planlanan bir eylem değil, içsel bir duygudur.
- ii. İnsanın öfke duygusunu sergilemesi zor bir davranış değildir. İnsan çeşitli şekillerde öfkelenebilir. Her insan öfkeyi tetikleyen durumlar karşısında öfkelenebilir.
- iii. Öfke duygusunu ortaya çıkaran olay, tepkisine sebep olan duygu, kişiyi bedensel olarak daha kuvvetli ve psikolojik yönden uyarılmış bir halde tutar. Bununla beraber kişi öfkelendiği zaman daha kırılğan bir yapıya sahip olmaktadır.
- iv. Öfke sonucunda ortaya konulan tepkiler insanın hayat serüveni içerisinde öğrenilmiş davranışlardır. Bundan dolayı kişiye zarar verecek olan öfkeyi ortaya koyma tarzını daha sağlıklı öfke ifade biçimleri ile değiştirilebilir.
- v. Öfke engellenme, kışkırtma, reddedilme ve haksızlık gibi durumlarda aniden ortaya çıkabilen bir duygudur. Bu tepkimeler sonucu ortaya çıkan öfkenin bastırılması veya hemen olduğu anda çıkarılması sağlıklı değildir.⁸

İmam Gazzâlî (öl. 505/1111), öfke kavramını şöyle tanımlar: “İstenilen amaca erişilemediği durumda kalpte ortaya çıkan bir sıcaklık olup bu sıcaklık kalp atış hızını arttırmaktadır. Böylelikle kanın insanın yüzü ve beynine doğru hareket etmesine neden olmaktadır. Nitekim ortaya çıkan bu kuvvet, gelecek tehlikeyi engellemeye çalışır.”⁹ Gazzâlî, öfke duygusunun insanın ruhsal ve biyolojik dengesini koruduğunu ifade edip ve olumlu yanına da dikkat çekmektedir.¹⁰

Bütün canlılarda mevcut olan öfke duygusu doğal bir tepkime hali olarak görülmektedir. Bu tepki insanlarda ve canlılarda içgüdüsel olarak irade dışı reflekslerle aniden ortaya çıkmaktadır.¹¹

⁷ Aksu, *Şiddet İçeren Suçlar*, 31.

⁸ Aksu, *Şiddet İçeren Suçlar*, 32.

⁹ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhya-i Ulumi'd-din* (Beyrut: Dâru'l Mârifetü'l İlmîyye 2010), 3/167.

¹⁰ Gazzâlî, *İhyâ*, 3/166-168.

¹¹ Osman Pazarlı, *İslam'da Ahlak* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980), 282.

Ahmet Rıfat Efendi öfke kavramını; “Dış ortamdan gelebilecek tehlikeleri bertaraf edebilmesi için Allah Teâlâ tarafından insanoğluna bahşedilmiş bir güç” olarak tanımlamaktadır.¹²

Öfke kavramına genel olarak baktığımızda, literatürlerdeki tanımlarda öfke insanda var olan bir duygu olup çevreden gelebilecek tehlikelere ve tehditlere karşı insanın kendisini koruyabilmesi için Allah tarafından insanın fitratına konulmuş bir duygudur.¹³

1.4.2. Öfkeyi Harekete Geçiren Durumlar

Psikologlar, öfkenin ortaya çıkmasındaki etkenlerin farklılığına dikkat çekmektedirler. Öfkenin dışa yansımaları kişinin psikolojisi, mizacı ve hormonal dengeleri etkilemektedir. Bireyin yaşamış olduğu öfkenin, bedensel, duygusal, sözel ve davranışsal olarak ortaya çıkış biçimleri bulunmaktadır. Öfkenin ortaya çıkış biçimlerine bakıldığında, öfkeyi oluşturan etmenlerin tek bir sebebe dayanmadığı görülmektedir. Öfkenin oluşumunda birçok faktör olabilir. Bunların başlıca nedenleri engellenme, kışkırtma, reddedilme, kayıplar, tehditler ve korkulardır.¹⁴

Engellenme

Öfke duygusunun ortaya çıkmasındaki etkenlere bakıldığında, ilk sırada engellenmenin geldiği görülmektedir. Engellenme, insanın gerçekleştirmek istediği bir davranışın önüne engel çıkarılması veya amaca ulaşmasının önlenmesi haline denir. Diğer bir ifadeyle engellenme, bireyin ulaşmak istediği amacının veya ihtiyaçların temin edilmesi önlenmesinde zuhur eden olumsuz bir duygu olarak ifade edilmektedir.¹⁵ Bu engellenme faktörü yaş gruplarına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, küçük çocukların başka çocukların eşyalarını kullanmasını engellediğinde veya basit engellemeler yapıldığında bir öfke kaynağı olabilmektedir. Yetişkinlerde sosyal engellenmeler ve sorumluluklar birer öfke kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılarda ise bedensel hareket sınırlılığı öfke kaynağı olabilmektedir. İnsan yaşamış olduğu olaylardan haz almaya yönelik bir özelliğe sahiptir. Haz almasını engelleyecek herhangi bir durumun ortaya çıkması, öfke duygusunun

¹² Ahmet Rıfat Efendi: Tanzimat dönemi ansiklopedi yazarı, ahlâkçı ve tarihçisi; Ahmet Rıfat Efendi, *Tasvirü'l Ahlak*, nşr. Hüseyin Algül (İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1988), 88.

¹³ Hüseyin İ. Yeğin, “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları” *Din Bilimleri Araştırma Dergisi* 10/2 (2010), 238.

¹⁴ Aksu, *Şiddet İçeren Suçlar*, 34.

¹⁵ Cüceloğlu, *İnsan*, 279.

sebebini oluşturur.¹⁶ Herhangi bir engellenmeden kaynaklı saldırganlık tepkisinin ortaya çıkışı, imrenme ve kıskançlık kaynaklı olabilmektedir. Hem kıskançlık hem de imrenme özel bir engelleme türüdür.¹⁷

Kışkırtma

Öfkeyi tetikleyen önemli nedenlerden bir tanesi de kışkırtmadır. Kışkırtma, bireyi bir davranışı yapmaya zorlayan ve tahrik eden uyarımlar olarak ifade edilmektedir. Örneğin bireyin onurunu zedeleyici davranışların ortaya çıkması, bireyin öfkelenmesine neden olmaktadır.

Reddedilme

Öfke duygusunun meydana gelmesine sebep olan etkenlerden biri de reddedilme halidir. Reddedilme duygusu, tahammül edilmesi zor olan bir durumdur. Kişi hangi yaşta olursa olsun ister aile ilişkilerinde ister toplumsal çevre tarafından reddedildiğinde öfkelenmektedir. Ya da kendisi bir zümreye girmeye çalıştığında zümre tarafından kabul edilmediğinde veya reddedildiğinde öfkelenmektedir.¹⁸

Kayıplar

İnsanların, hayatları boyunca değer yükledikleri, önem attıkları ve sevdiği şeyler olup, bunlar kaybolduğunda ve yok olup gittiğinde insanı derinden etkilemektedir. Bunlar, insan, canlı ve herhangi bir nesne olabilir. Örneğin bir kişinin ebeveynin bir kişi tarafından öldürülmesi veya çok sevdiği bir evcil hayvanının komşusu tarafından öldürülmesi kişiyi öfkelenendirir. Bireyin kendisinin ve ailesinin maişetini sağladığı işini kaybetmesi onun öfkelenmesine sebep olur.

Tehditler-Korkular

Öfkeyi tetikleyen önemli nedenlerin biri de tehditler ve korkulardır. Bireyin karşı karşıya kaldığı herhangi bir tehdit ve korku öfkelenmesine sebep olabilir. Tehdit ve korku kişide kaygı, tedirginlik ve güvensizlik duygularını meydana getirmesinden dolayı kişinin öfkelenmesine sebep olur.

¹⁶ Acar-Zuhal Batlaş, *Stres ve Başa Çıkma Yolları* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992), 282.

¹⁷ Erich Fromm, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi, 1995), 26.

¹⁸ Batlaş, *Stres*, 282.

Öfke duygusu iki sebepten dolayı ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan birincisi bireyin kendisinden kaynaklanan durumlardır. Bunlara iç etkenler denir. İkincisi ise, bireyden kaynaklanmayan bireyin içinde bulunduğu çevreden kaynaklanan durumlardır. Buna da dış etkenler denmektedir.

İç Etkenler: Öfkeyi tetikleyen iç etkenlere bakıldığında bunların birinin de kişinin mizacı yani karakteri olduğu görülür. Eğer kişinin karakterinde çabuk öfkelenme mevcut ise ortaya çıkan öfke hali, kişinin geçirmiş olduğu içsel olaylarla da ilgilidir. Endişe, kuruntu, takıntı ve daha önce kişinin başından geçen ve kişiyi öfkelenenmiş olaylardır. Böyle durumlarda öfke duygusu düşünce ve duygularla birlikte harekete geçmektedir. Bunların yanı sıra insanın öfkelenmesine bedensel engeller ve sağlık sorunları da sebep olabilmektedir. Bu gibi sağlık sorunlarının başında “guatr, sara, beyin ırları, iç salgı bezi düzensizlikleri, kuduz ve menopoz vb.” gibi hastalıklar gelmektedir.¹⁹

Dış Etkenler: Bireyin öfkelenmesine sebep olan dış etkenler, bireyin dışında, içinde bulunduğu sosyal-kültürel çevreden kaynaklanan olayları içermektedir. Dış etkenlerin kişi üzerinde farklı boyutlarda etkileri olabileceği öngörülmektedir. Bu kişinin o andaki ilgisi ile doğrudan ilişkili olabilmektedir. Kişiyeye yönelik yapılan adaletsiz uygulamalar, mobbing, hakaret, aşırı şaka, istihza, yersiz tenkit, kişinin dini ve ahlaki değerlerine yapılan sözlü veya fiili saldırı kişinin öfkelenmesine sebep olabilmektedir. Kişinin öfkelenmesine sadece bireyin kendisine yönelik olumsuz tutum ve davranışlar değil, sevdiği kimselere ve diğer insanlara yönelik yapılan olumsuz tutum ve davranışlar da kişiyi öfkelenen etkenler arasında yer almaktadır.

Bununla beraber, insanların hayat yolculuğunda geçirmiş olduğu gelişim dönemlerinde maruz kaldığı bazı engellenme ve olaylar öfke halinin meydana gelmesine, gelişmesine ve kalıcı bir durum olmasına sebep olmaktadır.²⁰

İçki ve uyuşturucu kullanmak da öfke duygusunun meydana gelmesinde en önemli dış etkenler arasında yer almaktadır.²¹ Genel olarak baktığımızda öfkeyi ortaya çıkaran etmenlerin fazla olduğu görülmektedir. Bunlar; hormon, karakter, psikoloji ve diğer

¹⁹ Aydın Ankay, *Ruh Sahlığı ve Davranış Bozuklukları* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1992), 36.

²⁰ Yeğın, “Öfke Duygusu”, 240.

²¹ Alfred Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. Ayda Yörükân (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003), 424.

psikolojik süreçler olup öfkenin gelişimini, yaşantısını ve ifadesini etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır.²²

1.4.3. Öfkenin Belirtileri

Yapılan araştırmalar neticesinde, öfkenin ortaya çıkış sürecinde, üç alt başlığın olduğu ifade edilmektedir. Bunlar bilişsel (zihinsel), fizyolojik (bedensel) ve davranışsal yapıdır. Bilişsel (zihinsel) yapı, insanın olayları nasıl algıladığı ve öfke ile ilgili şemaları içine alan yorumlama biçimlerine denir. Fizyolojik (davranışsal) yapı, kişide öfke duygusu meydana geldiğinde vücudunda endokrin, limbik sistem, kardiyovasküler sistem ve nabız değişimlerini ve etkilerini ele almaktadır. Davranışsal yapı ise, bireyin saldırganlık ve düşmanca tavırları kapsayan öğrenilmiş öfke ifade tarzlarını ifade etmektedir. Saldırganlık içeren düşmanca tavırlar fizyolojik sistemi, fizyolojik sistemde davranışı etki altına alarak bu üç yapı birbirleri ile etkileşim halinde olup bireyde meydana gelen öfke sürecini ifade etmektedir.²³

Öfke kavramına bakıldığında, duygusal tarafının yanında, fizyolojik ve davranışsal etkilerinin de olduğu görülmektedir. Diğer bir yönü ile öfkenin, bireyin düşünce ve davranışsal yapısıyla ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu şekilde ortaya çıkan bir öfke duygusu, vücudun kötü olay ve durumlardan kendisini korumaya yönelik göstermiş olduğu bir reaksiyondur. İnsanların fizyolojik sistemleri baskıya maruz kaldığında, böbrek üstü bezlerinden adrenal hormonu salgılayarak insan vücudunu uyarılmış hale geçirir. İnsan vücudunda kandaki artan adrenal hormon miktarı, nabzın yükselmesi gibi fizyolojik değişimlere yol açabilmektedir. Genel olarak da fizyolojik yapıyı tehdit eden uyarana karşı kendisini koruma altına alır. Böyle bir durumda da insan kendisini tehdit eden durumdan kaçarak, kovalayarak, saklanarak, bağırarak veya dövüşerek kurtulmaya çalışır. Nitekim bunlar fizyolojik kökenli olan davranışlardır. İnsanın ortaya koyduğu davranışlar kendisini ortaya çıkan olumsuz duyguların etkilerinden korumak için gerçekleştirdiği anlaşılabilir.²⁴

Öfke duygusunun insan vücudunda ayırt edici bir şekilde görüleceği yerler şu şekilde sıralanabilir:

²² Yeğin, “Öfke Duygusu”, 242-244.

²³ Yeğin, “Öfke Duygusu”, 242-243.

²⁴ M. Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, çev. Mustafa Işık (Ankara: Fecr Yayınları, 2000), 104-105.

Öfke duygusu meydana geldiğinde insan vücudunda yüz, ağız ve kalpte birtakım belirtileri ortaya çıkar. Yüzdeki belirtilerine gelince: öfke anında kaşlar çatılır, alında kırışmalar meydana gelir, boyun bölgesinde bulunan damarlar genişlemeye başlayıp bununla beraber göz bebeği büyür. Akabinde yüz kızarıklığı, dudakların titremesi, göz kızarıklığı ve surat ekşimesi belirtileri görülmektedir.²⁵

Ağız bölgesinde meydana gelen belirtiler: öfkeden dolayı seste kalınlaşma, sesin yükselmesi, hakaret ve küfür içeren kaba sözler sarf edilmesi, dişlerin sıkılması, dudakların titremesi, hıçkırarak sık sık nefes almak gibi vb. durumlar meydana gelmektedir. Ayrıca bu belirtilere sarf edilen tutarsız ve biçimsiz sözler eşlik etmektedir.²⁶

Kalpdeki belirtileri: öfke anında insan vücudundaki hormonal yapıdaki farklılık, adrenalin hormonun salgılanması sonucunda, kalp basıncının artması kalp atışının hızlanmasına sebep olabilmektedir. Bu durum da kalp damarlarının genişlemesi, nabız atışlarının sıklaşması ve tansiyonun yükselmesine sebep olabilmektedir. Bu gibi durumlarda ilave olarak vücut bazı “stres kimyasalları” salgılamaya başlamaktadır. Bu gibi stres kimyasalların aşırı salgılanması neticesinde zamanla damarları tıkayarak kalp ritmini bozup kanın pıhtılaşma eğilimini arttırmaktadır.²⁷

İmam Gazzâlî bu konudaki görüşleri şöyle ifade eder: “İnsan istek ve amaçlarından herhangi birinin engellenmeyle karşı karşıya kaldığı zaman içinde öfke ateşi tutuşmaya başlayıp heyecanlanarak kalp damarları şişmeye başlar. Bu durum tıpkı kaynar suyun ve ateşin yükselişi gibi vücudun üst tarafına doğru yükselir. Akabinde yüze dökülür; yüz ve göz kıpkırmızı kesilir.”²⁸ Bilindiği üzere öfkeli bir insanda öfke halinde insan vücudunda birtakım değişimlerin olması kaçınılmazdır. Ayrıca insan yaşamış olduğu öfke halinde kalbine, nefret, kin ve alay etmek gibi bir takım kötü hasletler dolar.²⁹

²⁵ Enver Özkalp, *Psikolojiye Giriş Dersleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1991), 40.

²⁶ Serpil Şen, *Psikoloji*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1992), 103.

²⁷ Necati, *Hadis*, 105.

²⁸ Gazzâlî, *İhyâ*, 3/375-376.

²⁹ Özkalp, *Psikolojiye Giriş Dersleri*, 41-42.

1.4.4. Öfke Duygusunun Dereceleri

İnsanoğlu yaratılış olarak cinsiyet, mizaç, huy, kalımsal ve kişisel özellikleri ile birbirinden farklılık gösterdiği gibi öfkenin ortaya çıkma süreci ve öfke duygusunun yansıma şiddeti de birbirinden farklılık göstermektedir. Öfke duygusunda da yukarıda ifade edilen farklılıklar nedeniyle insandan insana farklı yansımaları vardır. Öfke duygusu insanın fitratında var olan bir duygu olup, bu duygunun sınırlarını çizmek zor olmakla beraber, yüksek, düşük ve orta olmak üzere üç kısma ayrılır.³⁰

En Yüksek Derecesi (İfrat)

Bireyde meydana gelen öfke halinin yüksek bir seviyeye ulaşması, sağduyu ve akli muhakemenin olmama halidir ki, bu duruma tehevür denir. Toplumda ise böyle durumlara cinnet hali denilmektedir. İnsanın böyle bir öfke halinde düşünme ve muhakeme melekesi devre dışı kalmaktadır. Böyle bir öfke haline ulaşan bireyler ne maddi ne de manevi şeylerden korkmayan bir hale bürünmektedirler. Bunun neticesi olarak da insan pişmanlık duyacağı birçok eylemi yerine getirmiş olabilmektedir. Dolayısıyla bu öfke haline sahip bir kimse öfke duyduğu kimselere yönelik nefret ve düşmanca hisler besleyebilmektedir. Bu öfkenin yüksek derecesi ortadan kaybolduğunda yani davranışlarına hâkim olduğunda, geriye dönüp baktığında kendisinin bile şaşıracağı işleri yapmış olduğunu görebilmektedir.³¹

Öfke duygusunun kendisinde kronik olarak mevcut bulunduğu birtakım bireyler, önlerine çıkan herhangi bir meseleyi başka türlü üstesinden gelmemeleri dikkat çekicidir. Bu şekilde her meseleyi öfkeyle çözüme kavuşturmayı âdet haline getiren kimseler, önlerine çıkmış olan herkes ile tartışır hale gelmektedirler. Bundan dolayı saman alevi gibi parlayıp hemen hiddetli, öfkeli ve hoyrat insanların hem topluma hem de hayata düşman oldukları da söylenebilir.³²

Bireyde ortaya çıkan öfke halinin ileri seviyedeki yansımalarından biri de saldırganlık duygusudur. Psikologların büyük çoğunluğu, ‘insanoğlunun ortaya koymuş olduğu saldırganlık davranışının sadece fitrattan (doğuştan) gelen etkenlere indirgenemeyeceğini’ ifade etmektedirler. Nitekim öğrenmenin de saldırganlığın çeşidi ve

³⁰ Yeğın, “Öfke Duygusu”, 244.

³¹ Yunus Kaya, *Tasavvuf İlmî* (Erzurum: E.A.Ü.İ.F. Yayınları, 1982), 29.

³² Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, 422-423

miktarı üzerinde mühim bir etken olduğunu dile getirmektedirler.³³ Saldırgan ruhlu bir yapıya sahip olanlar başkalarına hiçbir şeyden korkmadığını hissettirmeye çalışır. Kavgacı ve tehditkâr olduğunu göstermek için emirler yağdırarak kendi isteklerini dikte etmeye çalışıp karşı tarafı pasivize ederek kendisini savunur.³⁴

Öfke duygusunu yüksek seviyelerde yaşayan bireylerde üç temel düşünce yapısının mevcut olduğundan söz edilmektedir.

1. İnsan, kendisine karşı yapılan hatalara karşı aşırı duyarlılık ve tahammülsüzlük gösterebilir.
2. İnsan, hayatında karşısına çıkan olaylarda çözüm olarak kendi doğrularını ön plana çıkarması ve kendini savunma ihtiyacında ortaya çıkabilir.
3. Toplum tarafından edinilen kişilik değerlerinin korunması için olabilir.³⁵

En Aşağı Derecesi (Tefrit)

Öfkenin en düşük derecesi bireyde ya tamamen kaybolur yâda pasif kalır. Bu durumu yaşayan bir insan korkulmayacak şeylerden bile korkar hale gelir ve kişide paranoyaklık belirtileri sergilenmeye başlar. Bu duruma da cebanet (korkaklık) denir. İmam Gazzâlî, “cebaneti (korkaklık) aşırı gerilik, bu hale sahip olan kişiyi de hamiyetsiz” olarak tarif eder. Bu vasıflara haiz kişiler kendilerine karşı işlenen haksızlığa ve zulme sessiz kalmayı tercih eder. Kişinin kendisine yönelik haksızlığa ve adaletsizliğe karşı sessiz kalması, arzu edilen bir netice olarak kabul edilmemektedir.³⁶

Bir grup psikolog, bu nevi korkaklığı ve bu korkaklığın sebebiyet verdiği ruhsal çöküntüyü iyileştirmek için saldırganlık eğitimini önermektedirler. Bu eğitimde bireye gerekli durumlarda şahsına yönelik haksızlık edenlere ve engel çıkaranlara karşı öfkelenebileceği ve bu gibi olaylara karşı öfkenin pozitif bir davranış olduğu öğretilmektedir.³⁷

³³ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 313-314.

³⁴ Karen Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız*, çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi, 1905), 53-55.

³⁵ Fatma Selda Öz, *Öfke yönetimi eğitiminin ergenlerde öfke ile başa çıkma ve iletişim becerilerine etkisi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2008), 7.

³⁶ Gazali, *İhyâ*, 3/167-170.; Kınalızade Ali Efendi, *Ahlâk-ı Âlâ-i* (İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, ty.), 170.

³⁷ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 318.

Öfkenin Orta Derecesi (İ'tidal)

Öfkenin bu evresi, öfkenin diğer türlerine göre daha makul ve mutedil olanıdır. Bu hale de cesur davranma (şecaat) denmektedir. Şecaat (cesaret), gerekli hallerde mevcut tehlikelere karşı korkusuzca üstesinden gelme ve mücadele etme yeteneği olarak tanımlanmaktadır.³⁸ Öfkenin bu seviyesinde tutulmasında herhangi bir sorun yoktur. Böyle olması normal bir davranıştır. Nitekim belli miktarda ortaya çıkan öfke duygusu insanoğlunun hayatını idame ettirebilmesi için elzem teşkil etmektedir. İslam âlim ve mütefekkirleri, makul ve mutedil bir öfke halini “şecaat” ve “hamiyet” olarak tanımlamışlardır. Nitekim kişinin vakarını, haysiyetini, haklarını ve değer yargılarını korumak için şecaat ve hamiyet duygularının gerekli olduğunu vurgulamışlardır.³⁹

1.4.5. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde Öfke Kavramı

Kur'an-ı Kerim'de Öfke Kavramı

Kur'an-ı Kerim'de öfke için kullanılan kavram “gadab” ve “gadbân” (غَضَبٌ - غَضْبَانٌ) kelimeleridir. “Gadab” kavramı, çeşitli sîgalarıyla beraber Kur'an-ı Kerim'de yirmi dört yerde geçmektedir. Râğıb el-İsfahânî, “gadab” kelimesini kandaki kanın intikam duygusuyla hareket etmesi olarak tarif etmektedir.⁴⁰

Kur'an-ı Kerim'de “gayz” ve “süht” (سُحُطٌ - غَيْظٌ) kelimeleri de öfke anlamında kullanılmıştır. İbn Manzûr, “gayz” kavramına öfke anlamı vermekle birlikte, “öfkenin en şiddetli hali” ve “aciz kimselerde bulunan gizli öfke” anlamlarını verenlerin de olduğunu aktarmaktadır.⁴¹ Râğıb el-İsfahânî ise, “öfkenin en şiddetli hali” olarak ifade ettiği “gayz” kavramını kalpteki kanın kaynamasından dolayı insanda bulunan sıcaklık olarak tanımlamaktadır.⁴² İbn Manzûr, “süht” kavramını “hoşnutsuzluk” hali olarak ifade edip öfke anlamına da gelebildiğini dile getirmektedir.⁴³

³⁸ Râğıb el-İsfahânî, *İslam'ın Ahlak İlkeleri*, çev. Abdi Keskinsoy (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2003), 312.

³⁹ Mustafa Çağrııcı, “*Gazap Maddesi*”, TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları), 13/436.

⁴⁰ Râğıb el-İsfahânî, *el-müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân* (Dımeşk: Dâru'l Kalem, 2009), 608.

⁴¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* “Gayz” (Beyrut Dâr-u Sâdır, 1993) 7/450.

⁴² İsfahânî, *Müfredât*, 619.

⁴³ İbn Manzûr, *Lisân*, 7/312.

Kur'an-ı Kerim'de öfke kavramına baktığımızda, Hz. Yunus (a.s.) ve Hz. Musa'nın (a.s) kavmine karşı öfkesi ve Allah Teâlâ'nın öfkesi görülmektedir. Buradaki öfkenin ortaya çıkmasında etkenlerine baktığımızda daha önce değindiğimiz nedenlerle örtüşmektedir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde merhamet ve affedici yönünün olduğunu belirtmekle beraber öfkelenmesine sebep olan durumlar şunlardır: Peygamberi haksız yere öldürmek⁴⁴, bir insanı haksız yere öldürmek⁴⁵, mazeretsiz olarak savaştan kaçanlar, Allah hakkında kötü düşünen münafıklar ve müşrikler, Allah hakkında tartışmaya girenler, zina suçunda karşılıklı mülaane yapan karı kocanın koca doğru söylediği halde kadının suçunu itiraf etmemesinde⁴⁶ ve dinden irtidat eden kimselerdir.⁴⁷

Peygamberlerde de sıradan insanlar gibi öfkelenmesine sebep olan durumlar vardır. Örneğin Hz. Yunus'un (a.s.) yapmış olduğu davete icabet edilmediğinde kavmine kızdığı görülmektedir.⁴⁸ Yine Hz. Musa (a.s.) kavmine geri döndüğünde buzağıya tapmalarından dolayı öfkelenmiştir.⁴⁹

Allah Teâlâ'nın, Kur'an-ı Kerim'de birtakım zümrelere kendi katından mükâfat vereceğini ve bunlar arasında “öfkelendikleri zaman bağışlayanlar” olduğunu bildiği âyet-i kerime dikkat çekmektedir.⁵⁰ Bu âyet-i kerimede Allah Teâlâ öfkeye sebep olan davranıştan sonra karşı tarafı affetmemizi istemektedir.

Genel olarak Kur'an-ı Kerim'de öfkenin ortaya çıktığı durumlara bakıldığında öfkenin ortaya çıkmasına sebep olan hususların benzerliği görülmektedir. Öfkenin doğal bir duygu olduğu görülmekle birlikte öfkelendiğimiz ve kızdığımız kişilerin affedilmesi tavsiye edilmektedir.⁵¹

⁴⁴ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı (Erişim 25 Temmuz 2022) el-Bakara 2/61. Âl-i İmrân 3/21-112-181. en-Nisâ 4/160.

⁴⁵ Bkz. en-Nisâ 4/93. el-Mâide 5/32.

⁴⁶ Bkz. en-Nûr 24/23.

⁴⁷ en-Nahl 16/106.

⁴⁸ Bkz. el-Enbiyâ 21/87.

⁴⁹ Bkz. el-A'râf 7/138-154.

⁵⁰ eş-Şûrâ 42/36-39.

⁵¹ Bkz. eş-Şûrâ 42/36-39.

Hadis-i Şeriflerde Öfke Kavramı

Hadis-i şeriflere bakıldığında, öfke duygusunun beşerî bir duygu olduğu görülmektedir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) "Ben de sizin gibi bir beşerim" sözün de bizim gibi insani özelliklere ve duygulara sahip olduğuna işaret edilmektedir. Onun da sevindiği, üzüldüğü, kaygılandığı, heyecanlandığı ve öfkelenildiği durumlar vardır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), hayatın her alanında bizler için numune-i imtisaldir. Peygamber Efendimizin hayatına ve uygulamalarına baktığımızda öfkenin yapıcı tarafının da olduğu görülmektedir. Eğer Peygamberimiz (s.a.v) bir konuda bir kişiye öfkeleniyorsa bunun sonucunda kişin hayra ulaşması, tehlikeden kurtarmak ve İslam'ın izzetini korumaya yönelik bunu yapmıştır. Bize burada düşen şey peygamberimizin öfkelenildiği durumlara bizim de duyarlılık göstermemizdir. Örneğin, biri İslam'ın şiarlarını tahkir edici davranışlarda bulunuyorsa o davranışı engellemeye yönelik yapılan öfkeye şecaat denir. Şecaat öfkenin olumlu ve yapıcı tarafıdır. İslam öfkenin yok edilmesini istemeyip, sadece dizginlenmesini istemektedir. Öfkenin dizginlenmesi konusuna, hakikatte kuvvetli olan kimse güreşte rakibini yenen olmadığını, asıl kuvvetli kişi öfkeli bir hale büründüğü zaman öfkesini dizginleyen kimse olduğunu bildiren hadis-i şerifi buna işaret etmektedir.⁵² Peygamberimizin hadislerine baktığımızda hiç öfkelenmeyen kişiler peygamberimizin övgüsüne mazhar olamamaktadır. Buradan şu anlaşılıyor ki öfke fitri bir duygu olup onu kontrol altında tutmak gerekmektedir.

Hadis literatürlerinde öfke kavramına bakıldığında yapılan çalışmalar neticesinde bir sınıflandırılmaya gidilecek olursa üç temel başlık altında toplanabilir. Bunlar; Allah Teâlâ'nın öfkelenildiği kimseler, Peygamberimizi öfkelenendiren tutum ve davranışlar ve öfkeyi yatıştırma teknikleridir.

i. Peygamberimiz Efendimiz'in (s.a.v) kızdığı ve öfkelenildiği durumlar olmuştur. Peygamber Efendimiz ibadetin ruhuna aykırı bir şekilde davranana, cemaate mazeretsiz gelmeyenlere, Allah'ın mescitlerini kirletenlere ve dünya hayatını ön planda tutup ahireti ikinci planda tutanlara karşı öfkelenmiştir. Peygamber Efendimiz, ibadet ruhuna yakışmayan davranış sergileyen birisine "Sen Allah ve Resulüne eziyette

⁵² Buhârî, "Edeb", 102; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh* (Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 2010), "Birr", 106-108.

bulundun.”⁵³ diyerek öfkelenildiğini belirtmiştir. Aynı şekilde cemaatle namaz kılınırken cemaate mazeretsiz olarak gelmeyenlere karşı şöyle diyerek “Allah’a yemin olsun ki, şimdi, bir kişiyi imam olarak belirledikten sonra şu namaza gelmeyenlerin evlerine tek tek gidip evlerini yakasım geliyor.”⁵⁴ diyerek öfkelenildiğini belirtmiştir. Peygamber Efendimiz’in (s.a.v), “*Temimoğulları, müjdeyi alın!*” şeklindeki hitabına karşılık onlar: “*Bizi (madem) müjdeledin. O halde mal mülk ver.*” diyerek iman etmeyi mal ve mülk gibi dünyevi bir manaya indirgeyen gruba karşı da öfkelenildiği görülmektedir.⁵⁵

- ii. Hadis-i şeriflerde Allah Teâlâ’nın öfkelenildiği kimseleri de görmekteyiz. Bunlar, Peygamber Efendimizi eziyette bulunanlar⁵⁶, dua etmeyenler⁵⁷, kibirliler⁵⁸ ve Yahudilerdir⁵⁹.
- iii. Peygamber Efendimiz, kişi öfkeye kapıldığında öfkenin zararlı sonuçlarından korumak için bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlar; istiâzede bulunmak⁶⁰, abdest almak⁶¹, toprağa dokunmak⁶², dua etmek ve duruş ve mekân değiştirmektir.⁶³

1.5. Şiddet

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), şiddet kavramını “Fiziksel güç ya da iktidarın (yönetimin), taammüden yapılan bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” şeklinde tarif etmektedir. Şiddet ve sağlık konulu dünya raporunda yayımlanan bildiriye göre şiddet kavramı; bireyin şahsına yönelik işlenen şiddet, kişiler arası işlenen şiddet ve kolektif olarak işlenen şiddet olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Bireyin aile içerisinde maruz kaldığı şiddet çeşidi, kişiler arası işlenen şiddet

⁵³ Ebû Dâvût, “Salât”, 22.

⁵⁴ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, thk. Muhammed Abdülaziz El-Halidî, *Sünenü’l Dârimî* (Beyrut: Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2012), “Salât” 19.

⁵⁵ Buhârî, “Bed’ü’l- Halk”, 1, “et-Tevhid”, 22.

⁵⁶ Buhârî, “Meğâzî”, 24; Müslim, “Cihad”, 106.

⁵⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî ibn Mâce, thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nassâr, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2012) “Dua”, 1.

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/497.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/ 395, 397, 421.

⁶⁰ Buhârî, “Edeb”, 44.

⁶¹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen* (Ürdün: Beytü’l-Efkari’d-Düveliyye, 2009), “Edeb”, 3.

⁶² Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nassar, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2013), “Fiten”, 26.

⁶³ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, *el- Müsned* (Kahire: Dâru’l Hadis, 2012), 7/152.

sınıflandırmasına dâhil olmaktadır. Bu bilgiye istinaden aile içerisinde gerçekleştirilen şiddet, “aynı aile fertlerinden birisinin yine aile içinden diğer bir birey tarafından hayatının, vücudunun, psikolojik yapısının veya özgürlük alanlarının cebir kullanılarak ve baskı altına alınarak tehlikeye düşürülmesi ve bireyin zarara uğratılması” şeklinde tanımlanabilmektedir.

Şiddet kavramı farklı açılardan tasnif edilmiştir. Şiddetin ortaya çıkması çok yönlü bir olgu olup değişik yönlerden ele alınmıştır. Bundan dolayı şiddetin ortaya çıkmasında tek bir sebebe indirgeme veya şiddet olaylarının baş sorumlusu olarak erkekleri görmek de bilimsel gerçekliklerle bağdaşmamaktadır. Toplumsal bir sorun olan şiddet, çevresel faktörlerden de kaynaklanmaktadır. Şiddet kavramına genel olarak bakıldığında beş ana başlık altında incelendiği görülmektedir. Bunlar: fiziksel şiddet, duygusal şiddet, siber şiddet, cinsel şiddet ve ekonomik şiddettir.

Fiziksel şiddet: Şiddet uygulayan kişinin, başka birine yumruk vurması, tokat atması, itmesi, saçını asılması, delici-kesici aletle yaralaması, bir cisim ile vurması vb. davranışlar ile ortaya çıkmaktadır. Fiziksel şiddet, erkeğe, çocuğa ve kadına yönelik olabilmektedir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde kadına yönelik şiddet olayları sıklıkla yaşanmakta olup bu şiddet neticesinde kadın cinayetleri de ortaya çıkmaktadır.

Duygusal şiddet: Kişinin başkaları tarafından hakaret, tehdit, yoksun bırakılma, kişisel eşyalarına zarar verilme ve aşağılamalara maruz kalması durumuna denmektedir.

Siber şiddet: Teknolojik gelişmelerinin hızla arttığı günümüzde şiddet türünün yeni bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber şiddet, bireyin dijital ortamda rahatsız edilmesi veya rahatsız edici bir şekilde takip edilmesi durumuna denir.

Cinsel şiddet: Bireyin fuhşa zorlanması ve cinsel organlarına zarar verilmesi gibi davranışlarla bireyin cinselliğini gayr-i meşru bir şekilde baskı ve tehdit ile kontrol altına alınmaya çalışılan her türlü davranışa denir.

Ekonomik şiddet: Bireyin parasına, banka kartlarına el konulmasına, mücbir bir şekilde borçlandırılması ve kişinin bireysel ihtiyaçlarının karşılanmaması gibi ekonomik yönden baskı içeren her türlü baskı içeren davranışları içermektedir.

Kişinin hayat serüveninin başlangıcından itibaren muhtaç olduğu, hayatını idame ettirebilmesi için gereksinim duyduğu destek müdahalesi ve öz bakım ihtiyaçlarının temin

edildiği, bireyler arası yaşantı ve tutumların elde edildiği yere aile denilmektedir.⁶⁴ Aile, kişiliğimizin inşa edildiği ve duygularımızın doğduğu ve beslendiği ilk ortamdır. Toplumdaki bütün bireylerin aile yaşantısına ihtiyacı vardır ve bu birliktelikten doğan ilişkinin sağlıklı olması beklenir. Nitekim ailede, eşler arasında kişisel çekişmeler, gerilimler ve öfkeler yaşandığı görülmektedir. Aile içinde meydana gelen öfke ve şiddetin olumsuz etkileri, aile içindeki bireyleri ve çocukları etkilemesi kaçınılmazdır. Kişinin benlik oluşumu, dünyaya olan yaklaşımları ve duygusal davranışları aile içerisinde şekillenir. Çocuklar duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimlerini ve olaylar karşısında davranış tutumlarını doğrudan öğrenemezler. Genellikle aile içerisinde anne ve babanın birbirine karşı tutumları çocuğun davranışının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.⁶⁵

Kadına yönelik aile içi şiddeti konu edinen bir araştırmada, ‘aile içi kadına yönelik şiddetin nedenleri olarak “eşinin bir anlık öfkesi”, “maddi sorunlar”, “ailevi sorunlar” ve “kıskançlık” ön plana çıkmaktadır.’⁶⁶

Araştırmada kadınların şiddete verdiği tepkilerin arasında ağlama, küsme veya konuşmama gelmektedir.⁶⁷ Aynı araştırmada ‘şiddete maruz kalan kadınların “size yönelik herhangi bir şiddet olayından sonra neler hissettiniz ya da nasıl etkilendiniz” sorusuna verdikleri cevaplar arasında “şiddetten olumsuz etkilendiklerini fakat çocuklarının geleceği için bu evliliği devam ettiklerini”, şiddete maruz kalan kadınların bazıları “şiddeti her evde yaşanan normal bir durum” olarak cevapladıkları görülmektedirler.⁶⁸

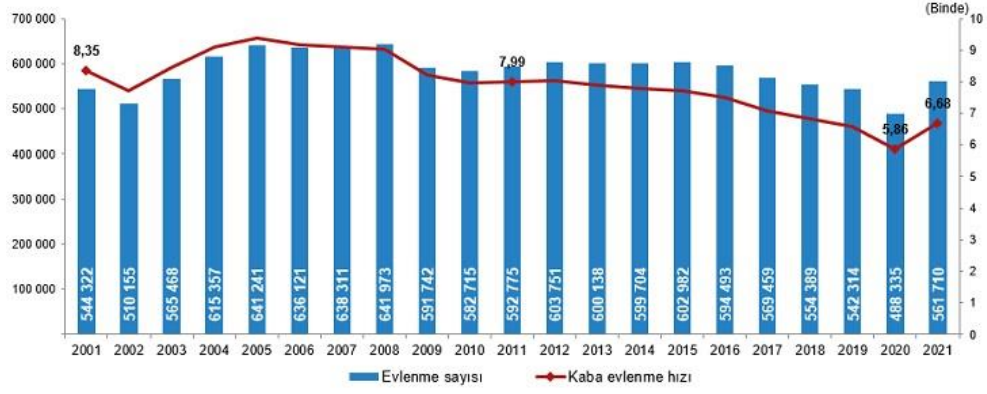
⁶⁴ Suna Kaymak Özmen, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 37/2 (2004), 28.

⁶⁵ Damla Çoban-Merve Kaplan, “Aile İçi Şiddette Medyanın Rolü” Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 2/1 (Haziran 2022), 128-129; Semih Sütçü - Veli Duyan, *Aile İçi Şiddet Ve Boşanma Davalarının Görünmeyen Mağdurları: Çocuklar* (İstanbul: Efeakademi Yayınları, 2021), 23-26.

⁶⁶ Sema Çifçi – Yasemin Açık, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Nedenleri”. Artuklu International Journal of Health Sciences 2 / 2 (Ağustos 2022), 4.

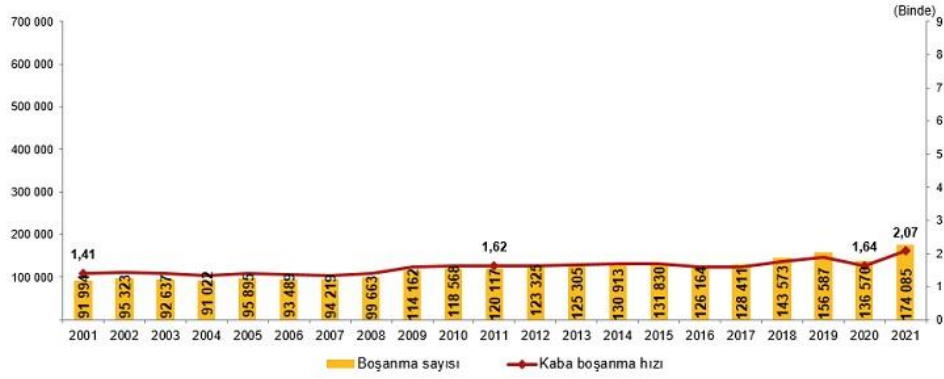
⁶⁷ Çifçi–Açık, “Şiddet ve Nedenleri”. 4.

⁶⁸ Çifçi–Açık, “Şiddet ve Nedenleri”. 4.

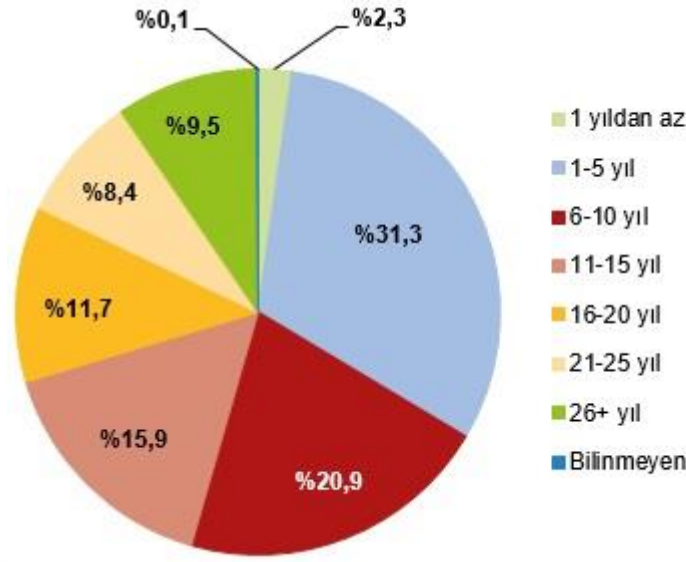
Şekil: 1 Evlenme sayısı ve kaba evlenme hızı, 2001-2021

Daha önce zikredilen sebepler, Türkiye’de boşanma oranları üzerinde etkili olmuştur. Aşağıdaki grafikte Türkiye’deki son yirmi yılın boşanma oranlarına yer verilmiştir.⁶⁹

Şekil:2 Boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı, 2001-2021

⁶⁹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021” (Erişim 17 Ekim 2022).

Şekil:3 Evlilik süresine göre boşanmaların oranı, 2021

Toplum ve ailede kadına yönelik şiddet, bütün yönleriyle ele alınıp ailedeki bireylerin ve eşlerin menfaati gözetilerek çözülmesi gereken önemli bir meseledir. Çünkü aile, sağlıklı ve huzurlu bir toplumun oluşabilmesi için önemli bir etkidir. “*Rabbinin izniyle (Toprağı) iyi ve elverişli memleketin bitkisi, bol ve bereketli çıkar. Kötü ve elverişsiz olandan ise, faydasız bitkiden başkası çıkmaz. İşte biz, şükreden bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.*”⁷⁰, “*Ey iman edenler! Eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar çıkabilir; onlara karşı dikkatli olun! Bununla beraber eğer affeder, hoş görür ve kusurlarını örterseniz bu sizin için bir fazilettir. Hiç şüphesiz Allah da, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.*”⁷¹ gibi bir çok âyet-i kerime güzel bir toplumun oluşabilmesi için ailenin önemine dolaylı yoldan işaret etmektedir. Günümüzde aile kurumunun temellerini sarsan birçok tehdit bulunmaktadır. Bu tehditlerin başında nikâhsız birliktelikleri normal gibi karşılanması, kadının bir meta aracı olarak sunulması ve LGBT gibi oluşumların basında ve sosyal medya mecralarında meşru gibi gösterilmesi yer almaktadır.

Ailenin temelleri bilinçli ve sağlam atılmalı ki dışarıdan gelen tehditlere karşı ayakta durabilsin. Ailede eşler arasında ortaya çıkan bazı tartışmaların olması normal bir durumdur. Bu tartışmalar karşılıklı hoşgörü içerisinde değerlendirilip çözüme kavuşturabilir. Çözüme

⁷⁰ el-A’raf 7/58.

⁷¹ et-Tegâbün 64/14.

kavuşturulamayan meselelerde akl-ı selim ile hareket eden aile büyükleri devreye girip sulh için gerekli adımları atarlar. Bu yollar denenmediği zaman kadın aile içinde şiddete maruz kalabilmektedir. Toplumda ve aile içinde kadına şiddet olayları gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. Dolayısıyla İslam ailenin sağlam temeller üzerine atılıp sevginin ve mutluluğun egemen olduğu bir yer olmasını istemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA TALÂK KAVRAMI

Aile, toplumu oluşturan en önemli yapı taşlarından bir tanesidir. Çünkü aile bireyin içinde yetiştiği ve karakterinin şekillendiği bir yerdir. Mutlu bir toplumun var olabilmesi için ailenin sağlam temeller üzerine kurulması gerekir. Sağlıklı ve topluma faydalı nesillerin ortaya çıkabilmesi için ailenin dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunması gerekmektedir.

Aile, erkek ve kadının nikâh akdi yapmasıyla oluşur.⁷² Nikâh, süreklilik üzere inşa edilen bir akit türüdür. Evlilikte beklenen eşleri bir arada tutan nikâh bağının ancak ölümle son bulmasıdır. Nikâh, eşlere bir takım hak ve sorumluluklar yüklemektedir.⁷³ Nikâhla birlikte kocaya yüklenen hak ve sorumluluklar: Eşine vermeyi taahhüt ettiği mehir, talâk, eşinin ve çocuklarının nafakasını sağlama, kocanın tedip sorumluluğu, cinsi münasebet ve azil hakkı, eşler arasında adaleti sağlama, eşinin şahsi mallar üzerinde tasarruf hakkı, eşine ve çocuklarına karşı güzel muamelede bulunmak gibi hak ve sorumluluklara sahiptir. Nikâhın kadına yüklediği hak ve sorumluluklar ise mehir, nafaka hakkı, kocasına iyi davranma, kocasının cinsel ihtiyaçlarını karşılaması, aile sırlarının saklanması, eşine karşı itaatkâr olması vb. gibi davranışlar yer almaktadır.

Eşlerden herhangi birisinin bu sorumlulukları yerine getirmediği durumlarda aile de birtakım anlaşmazlıklar ve geçimsizliklerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Eşler arasında ortaya çıkan tartışmalar ve kavgalar aile birliğini zedeleyen olaylardır. Eşler arasındaki bu anlaşmazlık giderilemezse en son çare olarak boşanma kullanılmaktadır.⁷⁴

2.1. Diğer Din ve Kanunlarda Boşama Uygulamaları

Boşanma sadece İslam dininde yer alan bir uygulama olmayıp bütün kültürlerde var olan bir uygulamadır. İslam hukuku dışında, diğer hukuk sistemlerinde de talâk (boşanma) uygulamaları görülmektedir.⁷⁵

⁷² Mustafa Boran, “Berâet-i Zimmet Asıldır Kaidesinin Temelleri, Kapsamı ve Evrenselliği” Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi 5/10 (2022), 100.

⁷³ H. İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar, 2018), 168.

⁷⁴ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 184-186.

⁷⁵ Detaylı bilgi için bkz. Acar, *İslam Aile Hukuku*, 163-166.

Hammurabi kanunlarında boşanma hem erkeğe hem de kadına verilen bir haktır. Boşamaya sebep olan durumlar çocuk doğuramama, eşlerin birbirlerine karşı vazifelerini yapmamaları, evliliğe zarar verecek ahlaki bozukluklardır. Örneğin Hammurabi kanunlarında kadın çocuk doğuramadığında koca ona drahomasıyla⁷⁶ birlikte uygun bir tazminat vererek boşardı.⁷⁷

Eski Ahitte boşanma yetkisi, erkeklere verilen bir haktır. Erkek eşine boşadığını ifade eden bir belge verdiğinde nikâh akdi sona erer. Erkekten boşanmış olan kadın başka bir erkekle evlenmezse eski kocasına dönebilir. Fakat boşanan kadın başka biriyle evlense sonra kocası ölse veya boşasa eski eşine tekrar dönemez.⁷⁸

Eski Ahit’de erkeğin boşama yetkisinin düştüğü durumlar da vardır. Erkek, evlenmiş olduğu hanımına bakire olmadığını iddia eder; iddiasını ispat edemez veya bir kadına tecavüz suçundan dolayı zoraki evlendiğinde boşama yetkisi düşerdi. Ancak bu iki durumun dışında hanımını istediği anda boşayabilirdi. Eşlerden herhangi birisi din değiştirdiğinde boşanma gerçekleşmiş olur. Haham Gerşom’un yapmış olduğu reformlar sayesinde kadınların ucuz bahanelerle boşanmalarının önüne geçilmiştir. Hahamlar boşanma davalarını karara bağlardı.⁷⁹

Kilise hukukunda boşanma uygulamalarına incelendiğinde, Luka İncil’inde yer alan ifadelerden dolayı boşanmanın zor bir iş olduğu görülmektedir. “Eşini boşayıp başka kadınla evlenenler ve boşanmış olan kadınla evlenenler zina yapmış sayılırlar.”⁸⁰ Hristiyanların kutsal kitabı olan İncil’de “Allah’ın birleştirdiğini, insanlar ayırmasın.”⁸¹ İfadesi geçmektedir. Bu ifadeden evlenmenin Tanrı’nın iradesiyle olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı boşanmak ve kurulmuş bir yuvayı yıkmak Tanrı’nın iradesine ve hükmüne karşı çıkmaktır. Kilise evliliği, ruhların kavuşması ve mukaddes bir rabita olarak anlaşıldığından

⁷⁶ Drahome, Hristiyanların gelin tarafın damada vermiş olduğu para veya mala denir.

⁷⁷ Recai Galip Okandan, “*Hammurabi Mecellesi*” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 17/1-2, (1951), 292; Ney Bendason, *Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları*, çev. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 24.

⁷⁸ Kitab-ı Mukaddes, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları, 1969) Eski Ahit, Tesniye, 24/2-4; Yeni Ahit, Markos, 10/2-12.

⁷⁹ Hamide Topçuoğlu, *Eski İsrail Hukuku* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1948), 42.

⁸⁰ Yeni Ahit, Luka, 16/18; Markos, 10/19-9.

⁸¹ Yeni Ahit, Matta, 19/6.

dolayı insanlar tarafından aile hukukunun insanlar tarafından sona erdirilmesi kabul etmemiştir. Evliliğin sona ermesi ancak ölümle olur.⁸²

Katolik mezhebinde boşanma, iki türlü olarak gerçekleşir. Ebedi ve sınırlı bir ayrılığa izin verilmiştir. Ebedi ayrılık ancak zina ile meşru görülmüştür.⁸³ Sınırlı ayrılık ise kadından gelebilecek geçimsizlik, fenalık, mezhebini terk etme, çocuklarını Katolik terbiye ve eğitime aykırı yetiştirmesi ve kocasının hayatını riske atması yüzünden meydana gelir. II. Dünya savaşının akabinde ülkelerde meydana gelen değişim evliliğin kutsiyetini ve boşanmanın günah olduğu anlayışını sarsmıştır.⁸⁴

Roma Hukuku'nda evlilik, erkek ve kadının hür iradesine dayanarak oluşturulan bir akit çeşididir. Eşlerin iradesiyle ve karşılıklı anlaşarak boşanma gerçekleşiyordu. İster erkek ister kadın tek taraflı iradesiyle boşanma gerçekleşiyordu. Hristiyanlık resmi din olarak kabul görüldüğünde boşanmaya bir sınırlama gelmiştir. Kadının zina etmesi ve cinâyet suçuyla izin verilmiştir.⁸⁵

Cermen (Eski Alman) hukukunda erkek nikâh akdini kadının zina yapması, kadının kısır olması ve kadın erkeğin hayatına kastetmesi sebebiyle tek taraflı olarak sonlandırabilir.⁸⁶ 1971 ve 1976 yılında yasaların düzenlenmesiyle evlilik birliğini yürüten erkek ve kadın başarısız bir evlilik ile eşler arasındaki ilişkinin bozulması, boşanmanın tek geçerli gerekçesi olarak kabul edilmiştir. Boşanma davasına bakan hâkim eşlerin yürütmüş olduğu evliliğini tespit ederek boşanmayı hükmederdi. Fakat ayrılık beş yıldan fazla olursa boşanma kendiliğinden gerçekleşirdi. Ayrılık bir yıl ise boşanma kadın ve erkeğin ortak talebiyle gerçekleşirdi. Ayrılık üç yıl ise hâkim evliliğin başarısız olduğuna karar verir.⁸⁷

İslamiyet öncesi Arap yarımadasında erkekler eşlerini istedikleri kadar boşayabilir, boşadığı kadına dönme imkânı vardı. Kadını boşanmadan kaynaklanan olumsuzluklardan koruyacak bir düzen mevcut değildi. Kur'an- Kerim de kadınların maruz kaldığı haksızlığı

⁸² Acar, *İslam Aile Hukuku*,164-165.

⁸³ Acar, *İslam Aile Hukuku*,164.

⁸⁴ Acar, *İslam Aile Hukuku*,165-166.

⁸⁵ Giovanni Pugliese, "*Roma Ailesine Bir Bakış*". çev. Bülent Tahiroğlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 22/1-4 (1957), 346.

⁸⁶ Orhan Münir Çağır, "*Garp Hukuk Tarihinde Cermen Devri*", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,23/1-2 (1958), 50.

⁸⁷ Ney Bendason, *Kadın Hakları*, 65-67; H. İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi* (Erzurum: Ekev Yayınları, 2000), 9.

gidermek için “(dönüş yapabilecek) Boşama iki defadır.⁸⁸” Âyeti nazil olmuştur. Bu âyet kadınların defalarca boşanmasının önüne geçmiştir. Bu âyetin sebep-i nüzulü, rivâyetlere göre Ensar’dan bir adam, “seni hiçbir şekilde boşamayacağım ve sana ebediyen dönmeyeceğim” deyince karısı “böyle bir şey nasıl olur” dedi. Kadının kocası da seni boşayacağım, iddetin bitmesine yakın sana tekrar döneceğim diye karşılık verince kadın bu durumu Allah Rasûl’üne (s.a.v) gelerek izah etti. Bu olay üzerine yukarıda zikrettiğimiz âyet nazil oldu.⁸⁹ Arap toplumuna genel olarak baktığımızda boşama yetkisi erkeğe ait olup bazen de soylu ve zengin kadınlar boşama yetkisini kullanmışlardır.⁹⁰

İngiltere hukukunda boşanma olayına göz attığımızda 1857 yılından itibaren boşanmaya izin verildiği görülmektedir. Erkek sadece, eşi zina yaptığında boşayabilirdi. Kadın ise kocanın zina yapması, zorba davranması ve çok eşlilik durumlarını ispat ettiğinde boşama talebinde bulunabilirdi.⁹¹ 1 Ocak 1938 yılında yürürlüğe giren kanun neticesinde zina dışında boşanmalar gerçekleştirilebiliyordu. Bu boşanmaların sebebi akıl hastalığı, beraber oturdukları evi üç yıl terk etmektir. 1984 yılında İngiltere hukukunda kabul edilen “Evlilik ve Aile Usul Yasası” ile boşanmaya karar veren eşlerin bir sene ailelerini kurtarmak için gerekli çabayı göstermeleri için bir sene bekletilmesi istenilmiştir.⁹²

Fransa hukuk sistemindeki boşanmalara baktığımızda, eşlerden birinin zina yapmasıyla boşanma talep edildiği görülmektedir. Ayrıca eşlerden birisinin ölüm, sürgün ve hapse girmesi nedeniyle kolayca boşanabilme haklarına sahiptiler.⁹³

Genel bir değerlendirme yapacak olursak boşanmanın tüm hukuk sistemlerinde ve dinlerde uygulandığı görülmektedir. Bazı hukuk sistemlerinde boşanma kısıtlı olsa bile bu uygulamanın varlığından söz edebiliriz. Fıkıh kitaplarında boşanma konusu “talâk” başlığı

⁸⁸ el-Bakara 2/229.

⁸⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensarî el-Kurtubî, *El-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türki (Beyrut-Lübnan: Müessesetü’r-Risale Nâşirün, 2006), 3/126; İmâdüddîn Ebû’l Fidâ İsmail. B. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru’l Kur’âni’l Azîm* (Beyrut: Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2016), 1/ 271.

⁹⁰ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîratü’n Nebeviyye*, thk. Ebû Abdullah Muhammed Ali Semek (Beyrut: Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2009), 144-145.

⁹¹ Pellerin Pierre-Pellerin Jean, “*Boşanma, Ayrılık ve evlenmenin Butlanı Hakkında Yeni İngiliz Kanunu*”, çev. Halit Kemal Elbir, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 12/4, (1946), 1222.

⁹² Bendason, *Kadın Hakları*, 73.

⁹³ Bendason, *Kadın Hakları*, 60-61.

altında değerlendirilmektedir. Aynı zamanda “Ahval-i Şahsiyye” kitaplarında da özel ve detaylı bir şekilde boşanma ve evlilik konularına değinilmektedir.

2.2. İslam Hukukuna Göre Talâk Kavramı

İslam hukukunda erkeğin tek taraflı irade beyan ederek ortaya koyduğu boşama şekline talâk denir.⁹⁴ Fıkıh kitaplarında boşanma konusu “talâk” başlığı altında değerlendirilmektedir. Aynı zamanda “Ahval-i Şahsiyye” ve “Aile Hukuku” kitaplarında da özel ve detaylı bir şekilde boşanma ve evlilik konularına değinilmektedir.

Erkeğin boşama yetkisini eşine vermesine ise tevfiz-i talâk denir.⁹⁵ Hul‘, lügatte, “soyunmak, elbiseyi çıkarmak, ayırmak” gibi anlamlara gelmekte olup fıkhıta kadının belli bir bedel karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade etmektedir. Eşlerin beraber anlaşarak boşanmaya karar vermesine muhâlea denir.⁹⁶ lügatte “iki şeyi birbirinden ayırmak” manasındaki tefrik, İslam hukukunda kadının mahkemeye başvurarak hakim kararıyla evliliğin son bulmasına denir.⁹⁷ Akit sırasında meydana gelen veya sonradan ortaya çıkan bir noksanlık veya fesatlık nedeniyle evlilik akdini bozmaya fesih denir.⁹⁸ Bir kişinin dört aylık bir zaman diliminde veya dört aydan daha fazla bir süre zarfında eşine cinsi münasebette bulunmayacağına dair Allah Teâlâ’nın adını zikrederek yemin etmesi veya eşine yaklaşmasına mani olacak bir ibadete bağlamak suretiyle gerçekleştirilen boşama şekline İ’lâ denir.⁹⁹

Geçmişten günümüze kadar eşler arasında geçimsizlikler ve anlaşmazlıklar olmuştur. Bize ulaşan ilk talâk uygulaması Hz. İsmail (a.s.)’in eşine yapmış olduğu talâktır. Hz. İbrahim (a.s.), oğlu Hz. İsmail ve gelinini, evlendikten sonra görmeye geldiğinde, Hz. İsmail (a.s.) evde değildi. Evde bulunan gelinine oğlunu sorunca, “Rızkını tedarik etmek üzere evden çıktı” cevabını aldı. Bunun üzerine “Geçiminiz nasıldır” diye sorunca gelin şöyle cevap verdi: “Şiddetli sıkıntı ve kötü bir durumdayız” diyerek şikâyetinde bulundu. Bu söz

⁹⁴Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 180.

⁹⁵ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 232.

⁹⁶ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 213.

⁹⁷ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 216.

⁹⁸ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 182.

⁹⁹ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 226.

üzerine Hz. İbrahim (a.s.), “Eşin eve geldiğinde selamımı ve kapı eşiğinin basamağını değiştirmesini söyle” cevabını verdi. Hz. İsmail (a.s.) eve girdiğinde babasının eve uğradığı hissine kapıldı. Eşine “Bizim eve gelen birisi oldu mu?” şeklinde sualde bulundu. Karısı ona “Yaşlı bir adam geldi, bana seni ve nasıl geçindiğimizi” sordu. Ben de “şiddetli sıkıntı içinde olduğumuzu söyledim” dedi. Akabinde Hz. İsmail (a.s.) eşine, “Sana bir şey vasiyet veya bir söz emanet etti mi?” deyince, eşi de “Evet, sana selam söylememi ve senin kapının eşiğini değiştirmeni” söyledi. Hz. İsmail (a.s.) karısına hitaben, “Gelen yaşlı adam babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen ailenin yanına dönebilirsin” dedi. Hz. İsmail (a.s.), babasının tavsiyesi üzere hanımını boşamıştır.¹⁰⁰

2.2.1. Sözlük ve Terim Anlamı

Talâk kelimesi “طَلَّقَ” fiilinden müştak bir mastar (طَلَّقَ) olarak kullanılmıştır. Sözlükte bağı çözmek, ayırmak ve prangadan kurtulma anlamlarına gelmektedir. Tef’îl sigasında kullanımı boşama anlamına gelmektedir. Tef’îl babında sadece boşamak anlamında kullanılırken if’âl babı kullanımında boşanmanın dışında da başka anlamlara gelmektedir.¹⁰¹ Örneğin koca hanımına “Seni tatlik ettim (seni boşadım)” derse, boşanma geçerli olur. Ama koca hanımına seni “İtlak ettim (serbest bıraktım)” derse kocanın niyetine ihtiyaç duyulur. Talâk kelimesini Araplar, sözlük manasından yola çıkarak salınmış bağısız deveye de “nâkatün tâlik” diye ifade etmişlerdir. Yine bu talâk kelimesinin sözlük manasını destekleyecek başka bir ifade de serbest bırakılmış esire “Esir mutlak” denilir.¹⁰²

Talâk kelimesi terim olarak “eşleri şer’î olarak birbirine bağlayan nikâh bağının özel lafızlarla çözümlenmesi” olarak tanımlanır.¹⁰³ Talâk kelimesi dar manada boşanma olarak

¹⁰⁰ Buhârî, “Enbiya”, 9; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 166.

¹⁰¹ İbrahim Mustafa, Hamid Abdü’l Kadir, Ahmet Hasan ez-ziyad, Muhammed Ali en- Neccar, *El-Mucemu’l Vaside, Dâru’d Davet*, 609; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab “Talâka”*, (Beirut Dâr-u Sâdir, 1993) 10/226; Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, thk. Eymen Salih Şa’ban, *el-Binâye fî şerhi’l-Hidâye* (Beirut:Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2012), 5/ 280.

¹⁰² Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, çev. Ahmed Efe (İstanbul: Risale Yayınları, 1994), 9/300; Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsud* (Mısır: Matbaat’s Seâde, ts. 6/1; Muhyiddin Yahya b. Şerif en-Nevevî, *Ravzatü’t Tâlibîn* (Dımeşk:El-Mektebü’l İslâmî, 2010), 6/6.

¹⁰³ Aynî, *el-Binaye*, 280; Burhanpurulu Eş-Şeyh Nizâm, thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahman, *El-Fetâva’l-Hindiyye* (Beirut:Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2010), 1/382; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü’l Hümmam, *Fethu’l Kadîr ale Şerhi’l Hidâye*, (Beirut: Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 2009), 3/443; Muhammed Takî el-Usmânî, *Fethu’l Mülhim bi-Şerhi Sahihi el- İmami’l Müslim* (Dımeşk:Dâru’l Kalem, 2006), 6/ 96.

kullanılmıştır. Örfte de baktığımızda talâk kelimesinden anlaşılan boşanma olduğu görülür. Talâk kelimesini Ömer Nasuhi Bilmen de “Akdi nikâhı lafzı mahsus ile fi’l hâl ve fi’l meal ref ve izale etmektir.” diye tarif etmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen’in bu tanımında “fi’l hâl” ile Bâin talâk ve fi’l meal ile ric’î talâk kastedilmiştir.

İslam hukukçuları, Kur’an ve Sünnetteki kullanımından yola çıkarak da talâk kelimesinden anlaşılan şey kocanın tek taraflı boşamasını kastetmişlerdir.

2.2.2. Talâkın Meşruiyeti ve Hikmeti

Burada naslar çerçevesinde boşanmanın meşruluğunu inceleyeceğiz. Talâk, Kur’an, Sünnet ve İcma ile sabit şer’î bir hükümdür. Kur’an-ı Kerim’de “Onları (kadınları) iddetlerinde (temizlik günlerinde) boşayınız.”¹⁰⁴ ve “Talâk iki defadır.”¹⁰⁵ Âyetlerinde, talâkın sayısı ve ne zaman olacağını sarahaten geçmiş olduğundan dolayı meşru bir işlem olduğu görülmüştür.

Talâkın Peygamber Efendimizin sünnetinde meşruluğunu gösteren birçok hadis ler bulunmaktadır. “Sabî ve bunağın talâkı dışındaki her talâk geçerlidir.”¹⁰⁶ Ve “Allah Teâlâ’nın en çok buğuz ettiği helal talâktır.”¹⁰⁷ Talâkın meşruluğunu ifade eden bu hadis ler talâk ile ilgili hadis lerden bir kaçıdır.¹⁰⁸

Nikâh, erkek ve kadının aile olabilmesi için gerekli olan İslam dininin teşvik ettiği bir akit çeşididir. Bundan dolayı muvakkat nikâh caiz görülmemiş, nikâhın uzun soluklu olması teşvik edilmiştir. “İçinizden kendileri ile sekinete erişeceğiniz eşler yaratıp aranız da sevgi ve rahmet var etmesi Allah Teâlâ’nın varlığının delilidir.”¹⁰⁹ âyeti ve Hz. peygamberin “evlenin ve çoğalın çünkü ben kıyamet günü ümmetimin çokluğu ile övüneceğim”¹¹⁰ hadisi şerifi ile evliliğin teşvik edildiği görülmektedir.

İslam hukukunda Talak yetkisi erkeğe verilmiş olup erkek herhangi bir nedenden dolayı eşini boşayabilme hakkına sahiptir. İnsanlar huy karakter ve mizaç yönünden

¹⁰⁴ Et-Talâk 65/1.

¹⁰⁵ El- Bakara 221/2.

¹⁰⁶ Tirmîzî, “Talâk”, 16.

¹⁰⁷ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3.

¹⁰⁸ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li Tâ'lilu'l-Muhtâr* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l Mârife, 2010), 3/151.

¹⁰⁹ Er-Rum 30/ 21.

¹¹⁰ Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubra*, thk. Abdülkâdir ‘Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 7/131.

birbirlerinden farklı olarak yaratılmıştır. Bu farklılık bazen evliliği dayanılmaz ve yürüyemez hale getirebilmektedir. Bu durumun devam etmesi halinde evli çiftlerin yıpranmasına ve zarar görmesine neden olabilir. Bu duruma haiz olan eşlerin yuvasını kurtarmak için gerekli önlemler alındığı halde hala eşler arasındaki anlaşmazlıklar giderilemediği durumlar da talâk devreye girer.

2.2.3. Talâkın Rükünü ve Şartı

Rükün, bir şeyi oluşturan temel yapı taşına denir. Boşanmada rükün denilince, kocanın hanımı boşarken, boşama için kullanılan özel lafızlar ve üsluba denir. Bu lafızlar da boşama için kullanılan “Seni boşadım”, “Sen boşsun”, “Sen bana haramsın” ve “Seni boşamak bana farz oldu” vb. gibi ifadeler sarih lafızlara ve “Babanın evine git”, “seni serbest bıraktım” ve “evimi terk et” vb. gibi ifadeler kinayeli lafızlara dâhil edilir.¹¹¹

Usul-i fıkhıta şart, bir hükmün varlığı kendi varlığına bağlı olmakla birlikte kendisinin varlığı onun varlığını zaruri kılmayan ve onun yapısından bir parça teşkil etmeyen durum olarak tarif edilmektedir. Boşamanın rükünü de boşama yapacak kişinin akıllı, buluş çağına girmiş boşamaya ehil ve boşama kastı olması ve bilinçli bir halde yapması gerekir. Boşanacak olan kadının boşayan erkeğin nikâhlı eşi olması gerekir. Boşanma da boşayacak olan kişi “medeni ve hukuki” tasarrufta bulunabilmesi için tam eda ehliyetine haiz olması gerekir. Hukuk-u Aile Kararnamesi’nde bu durum şöyle “talâkın ehli mükellef olan zevçtir.” ifade edilmiştir.¹¹²

2.3. Talâka Olan İhtiyaç Şekillerine Göre Hükümleri

Talâkın hükümleri ile denilmek istenilen, İslam Hukukçuların bu konuya cevaz verip ve vermemesinin nasıl gerçekleşeceği. Dinimiz İslam, nikâha yani aileye büyük önem vermiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) “*Nikâhlanın ve çoğalın, kıyamet günü ümmetimin çokluğuyla övüneceğim.*”¹¹³ hadisinde yuva kurmanın, aileyi ayakta tutmanın öneminden bahsedilmiştir. Boşanma ile ilgili hadisten de anlaşılan sevilmeyen bir hukuki tasarruf olsa da ihtiyaç ve zaruret halinde kullanılmasına izin verildiği anlaşılmaktadır. İslam hukukçuları nasların tayin ettiği çerçevede boşanmanın caiz olacağı konusunda ittifak halindedirler.

¹¹¹ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 201.

¹¹² Orhan Çeker, Ali Öge (ed.), *Hukuk-u Aile Kararnamesi* (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017), 51.

¹¹³ Beyhakî, *Kübrâ*, 7/81.

“Allah’ın en sevimsiz bulduğu helal, talâktır.¹¹⁴” Hadis-i şerifte geçen sevimsiz helalden maksadın bütün tedbirler alındıktan sonra eşler arasında geçimsizliğin devam etmesi durumunda ancak zorunlu hallerde başvurulmuş bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır.

Cumhur-u fukâhaya göre talâk hakkını kullanmak caiz olmakla beraber, cumhurdan farklı bir yol izleyen Hanbeli mezhebi, vacipten başlayıp, harama kadar derecelendirmişlerdir. Bunlar;

a) Vacip olduğu durumlar; eşler arasında geçimsizlik ve münakaşalar meydana geldiğinde taraflar orta yolu bulmak için hakeme başvurduklarında talâkın gerekli olduğunun görülmesinde veya erkek hanımına i’lâ¹¹⁵ da bulunup, i’lâ süresi içinde dönmemişse erkeğe talâk vacip olur.¹¹⁶

b) Mübah olduğu durumlar; kadının ahlaki ve huy olarak kötü olması veya kadının sevilmemesi durumunda boşanma mübah olur.¹¹⁷

c) Mekruh olduğu durumlar; kadından kaynaklanan bir sorun olmadığında, kadının ahlaki güzel ve sorumluluklarını yerine getiren kadının boşanması mekruhtur.

d) Haram olan durumlar; koca, hanımı bid’i talâk ile boşadığı durumlar ve evlilik birliğini keyfi sebepler ile boşaması haramdır.¹¹⁸

2.4. Talâkın Yapılış Şekilleri

Bu bölüm de talâkın yapılış şekillerine değineceğiz. Talâk genel olarak sözlü bir tasarruftur. Bazen sözle ifade etmek mümkün olmadığından dolayı, İslam hukukunda talâkın yapılış şekilleri iki kısma ayrılır. Bunlar, sözlü yazılı ve işaret yoluyla yapılan talâk çeşitleridir.

¹¹⁴ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3.

¹¹⁵ Ömer Nâsuhi Bilmen, *Hukuk-i İslamiyye ve İstilahat-i Fıkhiye Kamusu* (İstanbul: Öz Ensar Yayınları, 1999), 2/290; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1999), 1/321.

¹¹⁶ Muvaffaku’d din Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni* (Riyat: Dâru’l Âlemi’l Kütüb, 1997), 8/234; Ebû İshak İbrahim b. Ali Şîrâzî, *el-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru’l Kalem, 1996), 2/78; Bilmen, *Fıkhiye Kamusu*, 2/214; Karaman, *Mukayeseli İslam*, 1/295.

¹¹⁷ Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, thk. Muhammed Hacî, *el-Beyân ve’t-tahsîl* (Beyrut: Dâru’l Garbi’l-İslâmî, 1988), II, 57; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/78; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/234; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l Kadir*, 3/464-465; Mansur b. Yusuf Buhûtî, *er-Ravdu’l-Murbi*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale Naşirun, 2015), 1/361; Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 2/214; Zuhaylî, *Fıkıh Ansiklopedisi*, 7/234; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 295.

¹¹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/234; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/78-79; Buhûtî, *er-Ravdu’l-Murbi*, 1/362; Bilmen, II, 214; Zuhaylî, 7/363; Karaman, *Mukayeseli İslam*, 1/295.

2.4.1. Sözlü Talâk

İnsanlar günlük işlerin de ve hukuki tasarruflarında beyanlarını ve iradelerini söz ile belirtirler. Sözlü olarak ifa edilen talâk, sözün manasına yüklenen anlamdan dolayı sarîh ve kinayeli olmak üzere iki kısma ayrılır.

Sarîh talâk: maksadı açıkça ifade eden ve örfte çoğunlukla boşama için kullanılan talâktır. “Sen boş ol”, “hürsün-serbestsin” ve “seni boşadım” gibi ifadeler sarîh talâk için kullanılan lafızlardır. Sarîh lafızlar kullanılarak yapılan talâk da “*bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir.*”¹¹⁹ külli kaidesi tatbik edilir. Bu ifadeleri kullanırsa ve bunda da birden fazla talâkı kastetse bile niyete ihtiyaç duymaksızın ric’î talâk olur.¹²⁰ Halk arasında yani örfen boşamayı ifade eden kinayeli lafızlarda sarîh kısmına dâhil edilir. Örneğin “Sen bana haramsın”, “seni kendime haram ettim” veya “sen bana haram kılınmış birisisin” gibi bu cümleler kinayeli lafızlar grubundandır fakat örfen herkesin zihinde boşama manasına geldiğinden dolayı, sarîh talâk grubuna girer. Bu görüş Hanefî fukahâsına aittir. Bu lafız sarîh ise, yukarıda belirtmiş olduğumuz ifadelerden birini kullanarak koca karısını boşasa hiç niyete veya herhangi bir karineye ihtiyaç duyulmadan talâk vaki olur.¹²¹

Kinayeli talâk: maksadını ancak niyet ve kişinin hali ile belirtilen talâka denilir. Bu talâkın geçerliği ancak niyet belirtilirse geçerli olur.¹²² Mesela kocanın hanımına, “babanın evine git, git, çık, uzak ol, iddetini say, rahminin temiz olup olmadığını araştır, işin elindedir, yuların üstündedir (yani yuların omzuna atılarak serbest bırakılan hayvanın durumu gibi)” vb. gibi ifadeler esasen dilde “boşama” için konulmamış lafızlarla verilen talâk kinayeli talâktır.¹²³

2.4.2. Yazı ile Yapılan Talâk

Sarîh ifadelerle hanımını boşadığını beyan eden bir yazı ile de boşanma gerçekleşmiş olur. Örneğin, koca hanımına boşadığını bildiren bir mektup gönderse boşanma gerçekleşmiş olur. Hanefî mezhebin de bir kişinin yazı ile boşamasının geçerli olması için

¹¹⁹ Ahmed Cevdet Paşa. *Mecelle*, ed. Ali Himmet Berki (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982), 19.

¹²⁰ Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî ed-Dımaşkî el-Meydanî, el-Lübab fi Şerhi'l Kitab (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l Arabî, 2010), 2/170; el- Aynî, *el-Binaye*, 5/280.

¹²¹ Zuhaylî, *Fıkıh Ansiklopedisi*, 7/300.

¹²² Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's Sanai fi Tertibi's Şerâi* (Kahire: Dâru'l Hadis, 2005), 4/281.

¹²³ Zuhaylî, *Fıkıh Ansiklopedisi*, 7/301.

adres ve adının yazılmış olması gerekir. Yazılan yazının niteliğine göre eğer sarih lafızlarla boşama iradesi belirtilirse boşanma gerçekleşir. Eğer yazıda kullanılan dil kinayeli ise kocanın niyetine başvurulur. Yazı ile yapılan boşanma şarta bağlanmışsa şartlar gerçekleştiğinde boşanma gerçekleşir. Örneğin “Bu yazmış olduğum mektup sana benden önce ulaşırsa” diye şart koşar ve şartlar da hâsıl olursa boşanma gerçekleşir. Yazı ile yapılan talâk da yazılan ifadeye göre hem sarih hem de kinayeli boşama meydana gelebilir.

2.4.3. İşaretle Yapılan Talâk

Dilsiz gibi konuşmaktan aciz olan kişilerin boşama haklarını kullanması ancak eliyle, yazarak veya başıyla yaptığı işaretlerle talâkı geçerli olur. Çünkü dilsizin konuşmaya imkânı olmadığı için bu ihtiyacını giderecek işaretlerle yapması gerekir. Bundan dolayı da dilsiz nikâh, köle azadı ve alışveriş gibi akit çeşitlerinde hukuki tasarrufları işaretle gerçekleşir. Burada dilsizin yazı yazmayı bilen birisi olup olmadığı önemli olmayıp, iktiza-i hali boşamaya delalet etmesi yeterlidir.¹²⁴

2.5. Kur’an-ı Kerim ve Sünnete Uygunluk Yönünden Boşama

Hanefî mezhebi bu taksimatı ahsen, hasen ve bid’î diye üç kısma ayırmaktadır. Hanefî mezhebinin taksimatında olan hasen talâk, sünnî talâkın karşılığıdır. Hanefîlere göre hasen talâk, üç temizlik döneminde üç defa boşama olarak tarif etmişlerdir. Maliki mezhebinde, Hanefîlerin taksimatında yer alan hasen talâkın karşılığı bid’î talâktır. Şafî mezhebi başka bir taksimata gitmişlerdir. Sünnî, bid’î ve ne sünnî ne bid’î diye üç gruba ayırmışlardır.¹²⁵

Bütün bu ayrımların hepsi aynı amaca göre yapılmıştır. Bu amaç, aileyi bir arada tutabilmek için fevri ve düşüncesiz hareketlerin önüne geçmektir. İslam Hukuku bu amaçlar çerçevesinde birtakım tedbirler almıştır. Biz burada bütün taksimatları içine alan bir ayrım yaparak sünnî ve bid’î diye iki kısma ayıracağız.

2.5.1. Sünnî Talâk

İslam hukukçuları, boşama yetkisinin ihtiyaç ve zorunlu durumlarda son çare olarak kullanılmasını cevaz vermişlerdir. Durum böyle olunca İslam hukukçuları, aile kurumunun

¹²⁴ Serahsî, *el-Mebsud*, VI, 144; Kadri Paşa, *Kitabu’l Ahkâmi’s Şeriyeye fi’l Ahvâlî’s Şahsiyye*, nşr. Emin Hindiyye, Mısır, 1990, 40.

¹²⁵ Bkz. Ebû’l-Hasan Ali b. Ebû Bekir el-Merginânî, thk. Ahmed Ced, *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü’l-Mübtedî* (Beyrut: Dâru’l Hadis, 2008), 1/343; Meydanî, *Lübab*, 2/167.

fevri ve öfkeli kararlarla tamamen yıkılmasını önlemek için bazı önlemler almıştır. Bunun başında sünnî talâk gelmektedir.

Sünnî talâk, sünnete uygun bir vakitte (kadın temizken) bir kere boşayıp, iddeti bitinceye kadar bir daha boşamamaktır.¹²⁶ Diğer bir deyişle Kur'an-ı Kerim ve Sünneti Seniyye'de belirtilen esaslar çerçevesinde yapılan boşamaya denir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) hitaben kadınları boşama hususunda, onların iddet günlerini dikkate alarak boşanması gerektiğini bildiren âyeti bu konuya temas etmektedir.¹²⁷ Bu âyetten anlaşılan kadınların zevci ilişkisinin olduğu dönemde boşanması uygun görülmektedir. Çünkü kadın temizlik döneminde kadınsal bir rahatsızlık geçirmekte olup erkeğin kadına olan istekleri azalabilir. Bu yüzden erkeğin hatalı bir davranış yapmasını ve kadının zarar görmemesi açısından talâkın kadının zevci ilişkisinin olduğu dönemlerde olması gerekir. Zahirî Mezhebine göre sünnî talâk tanımına ek olarak talâk kullanılırken şahitlerinde olması gerektiği görüşünü savunur.¹²⁸ Sünnî talâkta olması gereken şartlar vardır. Bunlar;

- i. Yalnız bir talâk kullanılmalı
- ii. İçinde cinsel ilişki bulunulmayan temizlik döneminde yapılması
- iii. Hayız halinde talâk hakkının kullanılmaması¹²⁹

2.5.2. Bid'î Talâk

Bid'i talâk, kocanın hanımını bir kelime ile üç veya iki talâk ile boşamak veya içerisinde kadına dönüş olmayan bir temizlik döneminde tekrardan boşama ya da hanımını hayızlı ve nifaslı iken boşamasına denir. Bu türlü boşamalar cumhur-u fukahâya göre hukuki tassarruf olduğundan dolayı geçerlidir fakat yanlış zamanda yaptığı için kişi günahkâr olmuş olur.¹³⁰ Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Efendimiz'e hitaben kadınları boşama hususunda, onların iddet günlerini dikkate alarak boşanması gerektiğini bildiren âyet-i kerîme bulunmaktadır.¹³¹ Yer alan bu âyetten anlaşılan içerisinde cinsi münasebetin bulunmadığı temizlik döneminde boşanma tavsiye edilen boşama şeklidir. İmam Buhârî talâk esnasında şahitler yoksa bu türlü boşamaları da bid'î kapsamına dâhil etmektedir.

¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/4.

¹²⁷ et-Talâk 65/1.

¹²⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ* (Beyrut: Dâru'l Fikr, ts.),10/251.

¹²⁹ Merginanî, *Hidâye*, 1/343; Mevsîlî, *İhtiyâr*, 3/151.

¹³⁰ Mevsîlî, *İhtiyâr*, 3/151.

¹³¹ et-Talâk 65/1.

2.6. Yeni Bir Sözleşme Gerekmeksizin Evliliğe Dönüş Bulunup Bulunmaması Açısından Talâk

Burada Talâk konusu, evliliği hemen sona erdirip erdirmemesi açısından veya yeni bir nikâh akdine ihtiyaç olup olmaksızın evliliğe dönüş imkânı olup olmaması açısından iki kısma ayrılır.

2.6.1. Ric’i Talâk

Kocanın, yeni bir nikâh akdine ve yeni bir mehir vermeye ihtiyaç duymaksızın, iddet süresi içinde boşadığı eşiyse kadının rızası aranmaksızın normal aile hayatına dönme (ric’at) imkânı sunan boşama şekline ric’î talâk denir. Ric’atin gerçekleşmesi sözlü¹³² ve fiili olarak yapılır. Sözlü gerçekleşmesi ise sarîh ve kinayeli şekilde gerçekleşir. Kocanın hanımına “sana döndüm” ve “kadınım döndüm” vb. gibi sarîh ifadelerle iddet süresi içerisinde bu sözlerle dönmeye “ric’î talâk denir. Eğer kinayeli lafızlarla ricatin gerçekleşmesi için niyete bakılır.¹³³ Koca hanımına iddet süresi içerisinde döndüğünde şahit göstermesi ve insanların bilgilendirilmesi mendub bir davranıştır. Bunun nedeni kocanın zan altında kalmaması ve boşanan kadının başka bir erkekle evlenmesi önüne geçilir.

Ric’î talâk olabilmesi için belirteceğimiz şartlar olması gerekir.

- a. Boşanma zifaktan sonra olmalıdır.
- b. Boşanma sarîh lafızlarla ve mübalağa ifade eden lafızlar kullanmaksızın olmalıdır..
- c. Üçüncü boşama hakkı kullanılmamış olmalıdır.
- d. Boşanma muhalaa yoluyla olmamalıdır.

Ric’î talâkın eşler açısından hukuki sonuçları ise şunlardır;

- i. Talâk sayısı düşmüştür.
- ii. Kadının İddet süresinin bitimiyle beraber ric’î talâk, bâin talâka dönüşmektedir.
- iii. Kadının rızası aranmaksızın, kocanın hanımına iddet müddeti içerisinde yeniden dönmesinde kocanın hanımına yeni bir nikâh akdi yapmasına ve yeni bir mehir vermesine gerek bulunmamaktadır.

¹³² Ric’at, İmam şafii ve zahiriye mezhebine göre sözlüdür. Bkz. İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa’id, *el-Muhalla* (Beyrut: Dâru’l Kütübü’l İlmîyye, 2015), 10/21; Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şafîi, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru’l Fikr, 1983), 5/225.

¹³³ Aynî, *el-Binaye*, 5/456.

- iv. İddet süresi içinde eşlerden biri vefat ederse, diğeri ona varisci olmaktadır.
- v. Hürmeti musaharadan doğan evlenme engelleri devam etmektedir.
- vi. Evlilik bağı iddet bitene kadar devam etmektedir.¹³⁴
- vii. Ric'î talâkla boşanan kadın, iddetini eşinin evinde veya kocasının razı olduğu yerde geçirmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise tekrar barışma ihtimali olduğundan dolaydır.
- viii. Müeccel mehir, ric'i talâk ile muacciliyet kazanmamaktadır.

2.6.2. Bâin Talâk

Bâin talâk, bir kimsenin hem boşamak hem de başka anlamlar için konulmuş olan (kinayeli) sözcüklerle veya kesinlik bildiren lafızlarla hanımını boşamasıdır. Bu durumda boşama sayısı üçten az olsa bile koca, tek taraflı hanımına dönemez.¹³⁵ Başka bir deyişle Bâin talâk; kesin bir şekilde evliğı sona erdiren koca boşamış olduğu eşine geri dönmek istediğinde eşinin rızası olduğunda yeniden nikâh kıyılır ve yeni mehir belirlenerek yeniden dönme imkânı olan boşama şekline denir. Bâin talâk, beynûnet-i suğrâ ve beynûnet-i kübrâ şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.¹³⁶

Beynûnet-i Suğrâ

Kocanın hanımını bir veya iki talâk ile boşamasının hemen ardından iddet süresinin bitiminden sonra yeni bir nikâhla ve mehir tespit ederek boşadığı hanımına dönebileceğı talâktır. Bu şekilde boşanan kadın eğer hamile ise çocuk doğana kadar, hamile değilse iddet bitimine kadar nafaka koca tarafından verilir. Hanefî mezhebinde kadının giyeceğı, yiyeceğı ve kalacağı evin temini kocaya ait bir durum olup diğeri mezhepler koca sadece kadının kalacağı evi temin etmesi görüşündedir.¹³⁷

Bâin talâk ile boşanan kadın kocasının evinde iddet geçirdiğı süre zarfında kocasına yanına tesettürlü çıkabilir. Kocanın günah işlemesinden korkuluyorsa ve ev içinde rahatça hareket imkânı yoksa kadının iddeti başka bir mekânda geçirmesi evlâ olan görüştür.¹³⁸

¹³⁴ Hüssein Bahjat Hüssein Ali, *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Feshi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 33.

¹³⁵ Serahsi, *Mebûsât*, 6/29.

¹³⁶ Kâsânî, *Bedâiu's Sanâî*, 4/292; Zuhaylî, *Fıkah Ansiklopedisi*, 7/341.

¹³⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/429.

¹³⁸ Döndüren, Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku* (Konya: Mistaş Matbaası, 1977), 276.

Beynunet-i Kübrâ

Kocanın boşadığı hanımına onun ancak başka bir koca ile sahih bir nikâhla evlenip gerçek zifaf olduktan, ikinci kocasından da ölüm veya başka şekilde ayrılıp iddetini tamamladıktan sonra evlenebileceği boşamaya Beynunet-i kübra denilir. Bu da üç talâkla boşadıktan sonra olur ki, koca bu halde ancak hanımı başka bir koca ile evlendikten sonra tekrar onunla evlenebilir.¹³⁹Bu duruma hulle veya şer’i tahlil denir.

Boşamanın Bâin olabilmesi için gerekli şartlar şunlardır;

i. Evlenme akdinden sonra, fakat cinsi münasebet ve halvet-i sahihadan¹⁴⁰ önce yapılan boşama şeklidir.

ii. Bir Bedel karşılığında karşılıklı rıza ile olan boşanmalardır. Bu tip boşanmalar, Hanefilere göre bâin boşama olmaktadır.

iii. Kocanın, üçüncü talâk hakkını kullanması durumuna da beynûnet-i kübrâ denir. Böyle bir boşama şeklinde erkek boşamış olduğu hanımına ancak şer’î tahlil¹⁴¹ yöntemiyle dönebilir. Bir veya ikinci bâin talâk sonunda meydana gelen boşamaya da “beynûnet-i suğrâ” denir. Böyle bir durumda koca, eşinin rızasını alarak, yeni bir nikâh ve mehirle eşine dönebilir.¹⁴²

iv. Talâk haklarından birinci veya ikinci kullanılmış olmakla beraber, kadına iddet geçirdiği süre zarfında erkek tarafından ric’atin olmaması

Bâin talâkın eşler üzerindeki hukuki sonuçları ise;

i. Karı-koca arasındaki evlilik birlikteliği kesin bir şekilde bitmektedir.

ii. Bâin talâkta, kocanın talâk sayısı eksilmiş olmaktadır.

iii. Karı-koca birbirlerine mirasçı olamamaktadır.

iv. Kadının hakkı olan mehr-i müeccel, mehr-i muaccele dönüşmektedir.

v. Boşanan kadına, kocası tarafından iddet nafakası ödenir. Kadın, eğer hamile ise nafaka süresi, çocuğun doğum sureci gerçekleşene kadar devam etmektedir.

¹³⁹ Zuhaylî, *Fıkıh Ansiklopedisi*, 7/341.

¹⁴⁰ Halvet-i Sahiha : eşlerin başbaşa ve kimsenin onları göremeyeceği bir yerde kalmasına denir.

¹⁴¹ Şer’î Tahlil: Üç talâkla boşanmış kadının, birinci kocaya tekrar helâl olabilmesi için, ikinci kocanın onunla zifafa (hakiki evliliğe) girmiş olmasına denir.

¹⁴² Hüssein Bahcet Hüssein Ali, *Nikâh Akdinin Feshi*, 34.

vi. Koca, boşanmış olduğu eşine tekrar dönmek isterse, birinci ve ikinci boşamadan sonra yeni bir nikâh ve mehirle eşine dönebilir. Üçüncü boşamadan sonra ise boşanmış olan kadın, başka bir erkekle hakiki olarak evlenip boşandıktan sonra eski kocasına dönebilmektedir.¹⁴³

2.7. Boşanmanın Sonuçları

Ortaya konulan her hukuki tasarrufun, bir sonucu muhakkak olacaktır. Boşanmanın türü nasıl olursa olsun eşler açısından bir sonucu olacaktır. Nikâh bağının talâk ile çözümlenmesinden sonra eşlerin üzerinden nikâh akdinin yüklemiş olduğu haklar ve sorumluluklar da ortadan kalkar. Bu sonuçları iki kısma ayırmak mümkündür. Biri eşler açısından diğeri ise çocuklar açısından yansıyan sonuçları bulunmaktadır.

Eşler açısından talâkın sonuçları, eğer boşama Bâin talâk ile ortaya konulursa kadının rızası olmadan eşlerin bir araya gelmesi mümkün değildir. Boşama beynunet-i kübra olduğunda kadın istese dahi, şer'î tahlil olmadığı sürece eşlerin bir araya gelmesi mümkün değildir. Kadın için sonucu ise boşanma sonucunda iddet beklemesidir. Kur'an-ı kerim de "Boşanan kadınlar üç kur müddet beklerler ..." ¹⁴⁴ Âyetinden dolayı boşanan kadın, hakiki evlilik gerçekleşmişse Ebû Hanife (öl. 150/767)'ye göre üç hayız müddeti, İmam Malik (öl. 179/795) ve İmam Şafiî (öl. 204/820)'ye göre üç temizlik müddeti bekler. Boşanan kadın bu iddetini kocasının evinde veya kocasının tayin ettiği yerde geçirmesi gerekir. İddetin ortaya çıkma hikmetlerinden biri de doğacak çocukların neseplerinin (soylarının) karışmasını önlemektir. Kadın kocasından boşandıktan sonra kocasından almış olduğu soy ismini kaybeder ve kızlık soy ismini kullanmaya başlar.¹⁴⁵

Boşanmanın eşler için mali sonuçlarına gelince mehr-i müeccel, mehr-i muaccele dönüştür ve hemen ödenmesi gerekmektedir. Eğer zifaktan önce talâk gerçekleşmiş ise koca, boşadığı eşine gönlünü hoş edecek ve ayrılığın psikolojik sarsıntısını hafifletecek mut'a diye tabir edilen bir dış elbise hediye edilir. Bu hediye nin sadece elbise değil maddi değer değer taşıyan her şey olabilir. Hz. Ali, Zührî (öl. 124/742) ve İmam Malik kadına mut'a verilmesi görüşündedir. Çünkü Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de peygamber efendimize hitaben "Ey peygamber! Eşlerine söyle: eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız gelin size boşanma

¹⁴³ Hüssein Bahcet Hüssein Ali, *Nikâh Akdinin Feshi*, 34.

¹⁴⁴ el-Bakara 2/228.

¹⁴⁵ Akıntürk, *Boşanma*, 2/178.

bedellerini size vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim"¹⁴⁶ , "Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size günah yoktur. Bu durumda onları (kadınları) faydalandırın. Zengin olan durumuna göre, fakir olan durumuna göre verir..."¹⁴⁷ ve "Boşanmış olan kadınların iyilikle faydalandırılmak haklarıdır..."¹⁴⁸ Âyetleri boşanan kadına mali sıkıntı içine düşmemesi ve başkalarına muhtaç olmaması için Mut'a verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Kocanın, boşanmış kadına iddet süresince nafaka diye tabir edilen kalacağı yer, giyecek ve yiyecek temin etmesi gerekir. Kocanın vefat etmesiyle, evliliğin hakikaten ve hükmen sonlanmasında kadın, kocasına mirasçı olur. Evliliğin hakikat devam etmesiyle kast edilen, aile hukununun devam edilmesi, hükmen ile kast edilen ise ric'î talâk ile boşanmış olan kadının iddet beklediği süre zarfında kocanın ölmesi ile mümkün olmaktadır. Şartlar yerine gelmediğinde kadın kocasına mirasçı olması mümkün değildir.¹⁴⁹

Boşanma gerçekleştiğinde çocukların üzerinde psikolojik bir yıkımı olduğu açıkça görülmektedir. Boşanmanın neticesinde çocukların bakımının hangi yaşlara kadar ve kimlerin yanında kalacağı konusu büyük bir önem arz etmektedir. İslam hukuk literatüründe bu konu "hidane" başlığı altında ele alınmaktadır. Hidane'nin süresi yaşa göre değil de erkek çocukların da kendi başlarına idare edebildiğinde, kız çocukları ise buluş çağına girinceye kadar devam eder.¹⁵⁰

Hidane hakkına yani çocuğun bakımını üstlenecek kişiler sırasıyla anne, anneanne, babaanne, öz kız kardeş, ana bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, öz kız kardeş kızları, önce anne tarafından sonra baba tarafından kız kardeş kızları, teyze ve hala gibi yakınlardan oluşur. Bu saydığımız isimler bulunamadığı durumlar da bakım görevi erkeklere geçer.

Boşanma akabinde ortada kalan çocuklara bakma görevi ittifakla anneye aittir. Fakat annenin dinden çıkması, zina suçunu işlemesi, ahlaka mugayir davranışlar sergilemesi ve hırsızlık yapması hidane görevinde öncelik hakkını kaybetmiş olur. Çocuğunun bakım görevi üslendiği süre zarfında, hidâne görevi için ücret talep edemez. Emzirme dönemin de

¹⁴⁶ el-Ahzab, 33/28.

¹⁴⁷ el-Bakara 2/236.

¹⁴⁸ el-Bakara 2/241.

¹⁴⁹ H. İbrahim Acar, *İslam Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994),166.

¹⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's Sanâî*, 4/42-43; Mergînânî, *Hidâye*, 2/427.

süt emzirme ücreti talep edemez. Çünkü bu görev annenin diyaneten yapması gereken bir görevdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖFKELİ ŞAHSIN TALÂKININ GEÇERLİLİĞİ

İslam hukukunda öfkeli kavramının terim karşılığı “gadbân”dır. Hukuki bir terim olarak öfkeli şahsın talâkı konusunda fakihlerin birbirinden farklı görüşleri yer almaktadır. Konuyla ilgili olarak Hanefi mezhebi, akıllı ve buluğ çağına ulaşan her kişinin talâkı geçerli olduğunu ifade etmekle birlikte deli, çocuk ve uyuyan kimsenin talâkını geçersiz görmüşlerdir. Ayrıca Hanefiler kinayeli lafızlarla yapılan boşamaların geçerli olabilmesi için niyet ve delalet-i hali şart koşmaktadır. Kinayeli lafızlarla boşamada aranan delaleti-i hal, talâkı kullanan kocada öfke hali veya husumet bulunması durumuna denir.

Öfkeli şahsın talâkı konusunda mezhepler arası muhtelif görüşlerin ortaya çıkmasında iğlak hadisinin farklı şekillerde yorumlanması önemli bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı, ilgili hadisin dil bilimciler, muhaddisler ve fakihler tarafından konunun nasıl anlaşıldığı önem arz etmektedir. Bu bölümde ilgili hadisi farklı yönlerden inceleyip fikhî mezheplerin ve çağdaş fakihlerin görüşlerine de yer verilerek öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusu açıklanmaya gayret edilecektir.

3.1. Hadis-i Şerifte Geçen İğlak Lafzının İncelenmesi

Öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden birisi Peygamber Efendimizin hadis-i şerifinde yer alan bir kelimeye farklı anlam verilmesinden kaynaklanmaktadır. İğlak halinde köle azadı ve boşama geçerli değildir “لا طلاق ولا عتاق في إغلاق” hadisindeki¹⁵¹ karşımıza çıkan “İğlak” kelimesine İslam Hukukçuları ikrah, öfke ve cünûn anlamlarını vermişlerdir. Biz bu hadiste geçen “iğlâk” ve “ğılak” kelimelerini öncelikle fakihlerin ve dilbilimcilerinin bu kelimelere yükledikleri anlamları, akabinde ise ilgili hadisin sıhhat açısından değerlendirilmesi, muhaddislerin bu kelimelere yükledikleri anlamları irdelemeye çalışacağız.

¹⁵¹ İbn Mâce, “Talâk”, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10/654; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, (Dımaşk, Cidde: Dâru'l-Kıble-Müessesetü'Ulûmi'l-Kur'ân, 2006), 9/573-574; Ahmed b. Alî el-Müsennâ et-Temîmî Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebi Ya'la el-Mevsîlî*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2013), 7/421, 8/53; Ebû Abdullâh Muhammed Hâkim en-Nîsâbü'rî, thk. Mustafa Abdulkâdir 'Atâ. *el-Mustedrek 'ale's-Sahihayn*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.), 2/198; Beyhakî, Kübrâ, 7/585-10/105; Alî b. Ömer Dârekutnî, Sünenü'd-Dârekutnî, thk. Şu'ayb el-Arnâvut, vd, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle,2004), 5/65-66.

3.1.1. Mezheplerin İğlak Lafzına Bakış Açısı

Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebinde yaptığımız literatür taramasında iğlâk hadisine ve bu hadis çerçevesinde “iğlâk” kelimesine hiç değinilmemesine rağmen Hanefî fakihler öfkeli şahsın talâkı meselesine kinayeli lafızlarla boşama başlığı altında dolaylı yoldan temas etmişlerdir.

Kocanın eşine talâk anlamını taşıyan kinâyeli lafızların kullanılması durumunda öncelikli olarak kocanın niyetine ve boşamaya delalet eden karinelere ihtiyaç duyulur. Bu karineler; kocanın öfkeli olması ve bu lafızların kullanıldığı sırada karı-koca arasında boşanma konuşmalarının geçmesidir. Karine mevcut ise boşanma gerçekleşir. Karinenin olmadığı durumlarda kocanın niyetine bakılmaktadır. Buradaki söz konusu niyet kocanın beyanıyla ortaya çıkar ve kocanın beyanatına itimat edilir. Koca bu lafızları boşama kastıyla söylediğini beyan ederse boşanma geçerli olur. Talâk bahsinin açılmadığı ve kocanın öfkeli olmadığı bir durumda hangi kinayeli söz kullanılırsa kullanılsın boşama niyeti bulunmadığı sürece boşama gerçekleşmez. Aynî, öfke halinin, talâkı kullanmada işaret olduğunu ifade etmektedir.¹⁵²

Ancak Kudûrî (öl. 428/1037), el-Muhtaşar adlı eserinde *ويقع الطلاق كل زوج إذا كان عاقلاً* و يقع طلاق المجنون والنائم ولا يقع بالغاً، ifadesiyle akıllı ve buluş çağına ulaşmış her kocanın talâkının geçerli olduğunu beyan etmekte olup çocuğun, delinin ve uyuyan kimsenin kullanmış olduğu talâkı geçersiz görmüştür. Kudûrî'nin bu ifadesi ve boşama konusunda yapmış olduğu istisnasından öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Kudûrî, kinayeli lafızlarla boşamanın geçerli olmasında niyet ve delalet-i hali şart koşmuştur. Kudûrî meselesin devamında karı-koca arasında boşanma hiç gündemde değilken öfke ve husumet anında kocanın kendisinden sövmek maksadıyla sarf edilen her kelime ile boşanmanın geçerli olacağını ifade etmektedir.¹⁵³ Kudûrî'nin bu ifadelerinden öfkeli şahsın talâkı geçerli gördüğü anlaşılmaktadır.

Kudûrî'nin el-muhtasarını şerh eden Ebû Bekir el-Haddâd (ö. 800/1397) ve Meydânî (öl. 1298/1881) “Sabi ve delinin talâkı dışında bütün talâklar geçerlidir” hadisini

¹⁵² Aynî, el-Binâye, 5/368; Serahsî, el-Mebsût, 6/80.

¹⁵³ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *el-Muhtaşar* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 155.

zikretmektedirler.¹⁵⁴ Burada yapılan istisnadan dolayı onların öfkeli şahsın talâkını geçerli gördükleri anlaşılmaktadır.

İmam Serahsî (öl. 483/1090) de diğer Hanefî alimler gibi öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusuna kinayeli lafızlarla boşama kısmında değinmiştir. İmam Serahsî, meseleyi anlatırken bir örnek sunar: kadın kocasına “beni boşa” dediğinde koca “iddet bekle.” gibi boşamaya da boşamamaya da yorumlanabilen bir kelime sarf ettiğinde sonra da koca “bununla talâkı kastetmedim.” derse Hanefilere göre kazâî hükmün tasdik edilemeyeceğini ifade etmektedir. İmam Serahsî, boşamada önemli olan kocanın sözü olduğunu ve kocanın bu konuda ifadesinin kadının cevabına göre değişmeyeceğini söylemektedir. Burada kocanın “iddetini bekle.” sözünden maksadın “Benim sana sunduğum nimetleri say, boşamayı istemekle boşuna uğraşma. Çünkü bu, nimete karşı nankörlüktür.” anlamına gelme ihtimali bulunmaktadır. Diğer yandan İmam Serahsî, konunun devamında kocanın eşine karşı kullanmış olduğu söz hem övgü hem de yergi anlamına gelen kinayeli bir ifade kullandığında koca üç hal içerisinde olduğunu söylemektedir. Bunlar:

- i. Boşanma konusunun geçtiği hal
- ii. Öfke hali
- iii. Eşinden hoşnut olduğu hal¹⁵⁵

Koca bu kinayeli lafızları boşanma tartışmasının geçtiği bir ortamda yukarıda ifade edilen sözleri söylerse boşanma geçerli olur. İmam Serahsî, koca öfkeliyken eşine “İddet bekle.”, “Evliliğe devam etmeyi ya da boşanmayı tercih et.” ve “Senin işin senin elindedir.” ifadelerini kullandığı zaman niyetine bakılmaksızın boşamanın gerçekleşeceğini ifade etmektedir.¹⁵⁶

Suğdî (öl. 461/1068), Alâeddin Semerkandî (öl. 539/1144), Kâsânî (öl. 587/1191), Mergînânî (öl. 593/1197), Cessâs (öl. 370/981), Burhâneddin el-Buhârî (öl. 616/1219), Mevsîlî (öl. 683/1284), Zeylâî (öl. 743/1343), Aynî (öl. 855/1451), İbnü'l-Hümâm (öl. 861/1457), Zeynüddin İbn Nüceym (öl. 970/1563), Molla Hüsrev (öl. 885/1480), Ali el-Kârî

¹⁵⁴ Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/164; Meydânî, *el-Lübâb*, 169.

¹⁵⁵ Serahsî, *Mesûât*, 6/80.

¹⁵⁶ Serahsî, *Mesûât*, 6/80.

(öl. 1014/1605), Burhanpurlu Eş-Şeyhu'n Nizâm gibi alimler yukarıda da Kudûrî'nin ifade ettiği gibi öfkeli şahsın talâkı meselesine kinayeli lafızlarla boşama konusunda yer vermiş olup, onlarında da öfkeli şahsın boşamasının geçerli gördükleri anlaşılmaktadır.¹⁵⁷

Ömer Neseî, zikredilen hadiste geçen iğlâk kelimesini cünûn olarak yorumlamıştır. O, mezhebin iğlak kelimesinin anlamında genel görüşünün ikrah olduğunu söylemekle beraber mezhepteki genel kanaatin öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğunu ifade etmektedir. Hanefî Mezhebi fakihleri öfkenin bütün düzeylerinde talâkı geçerli saymışlardır. Bu görüşe sahip olan İslam hukukçuların temel dayanaklarını aşağıda zikredeceğiz.¹⁵⁸

Es-Suğdî (öl. 461/1068), لا طلاق في غلابة şeklinde bir hadis i değinip, herhangi bir delil göstermeden “galebe” kelimesinin anlamı “ikrah” olduğunu ifade edip, meseleyi mükrehin talâkı menzilesinde taşır.¹⁵⁹ Nitekim hadis mecmualarında böyle bir hadis e rastlanamaması gerçekten de ilginç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Suğdî, “galebe” kelimesi ile “iğlâk” kelimesini murat edip etmediği kapalı kalmakla birlikte, Suğdî'nin burada “tashif” yapmış olma ihtimali de bulunmaktadır. Hadis ıstulâhında tashif, hadis şerifte harf, nokta ve hareke hatası yapmak şeklinde tarif edilmektedir.¹⁶⁰

Ömer Neseî (öl. 537/1142), ilgili rivâyete değinip iğlâk kelimesine Sıbt ibnû'l Cevzî'nin ifade ettiği gibi “cünûn” olması gerektiğini belirtmektedir. Neseî, iğlâk lafzının

¹⁵⁷ Ebû'l-Hasen Ruknülislâm Alî b. el-Hüseyn es-Suğdî, thk. Salahaddîn en-Nehî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 1/347; Kâsânî, *Bedâi*, 4/275; Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginanî, el-Hidâye, 1/364; Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî Cessâs, thk. İsmetullâh İnâyetullah Muhammed v.dğr. *Şerhu Muhtaşari't-Taḥâvî* (b.y.: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010) 5/58; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/165 ; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'îk* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 3/526; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-ḥükkâm fi şerhi Ğureri'l-ahkâm* (b.y.: Dâru'l-İhyai'l-Kütübü'l-Arabiyye), 1/369; Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kâri el-Herevî, *Fethu bâbi'l-inâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009) 2/250-251; ; Eş-Şeyhu'n Nizâm, *el-Fetâvâ el-Hindiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), 1/387..

¹⁵⁸ Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed Neseî, thk. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, *Tilbetu't-talebe fi'l-ıstulâhati'l-fikhiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1995), 155.

¹⁵⁹ Ebû'l-Hasen Ruknülislâm Alî b. el-Hüseyn es-Suğdî, thk. Salahaddîn en-Nehî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 1/347.

¹⁶⁰ Aydınlı, *Hadis İstulâhları*, 308; Ayrıca bkz. Talât Koçyiğit, *Hadîs Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 141.

ikrah manasına geldiğini ifade edenlerin olduğunu belirtse de Hanefî Fukahâsının bunu tercih etmediğini de aktarmaktadır.¹⁶¹

Hanefî mezhebinde meseleyi bütüncül yönüyle ele alan ilk kişi İbn Âbidîn'dir (öl. 1252/1836).¹⁶² Fakat ilgili hadise değinmez. O, öfkeli şahsın talâkı ile medhuşun talâkını *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* eserinde birlikte mütalaa eder. İbn Âbidîn, meseleyi açıklarken İbn Kayyim el-Cevziyye'ye atıfta bulunmuştur. İbn Âbidîn, İbn Kayyim'in öfkeli şahsın talâkı konusunda öfke duygusunu seviyelere ayırdığını ve öfkenin en yüksek seviyesi olan akli muhakeme ve iradenin ortadan kalktığı bir durumda verilen talâkın geçerli olamayacağı görüşüne atıfta bulunmuştur. İbn Âbidîn'e göre, dehşete kapılan ve öfkeli olan kişinin talâkının geçersiz olabilmesi için sadece ne dediğinin farkında olmamak değil; şaka ile ciddiyeti karıştırması ve tutarsız ifadeler kullanması yeterlidir.¹⁶³

İbn Âbidîn, meselenin devamında akıllı ile delinin tanımını yaptıktan sonra, medhuş (dehşete kapılan) ve medhuşun durumuna benzer kimseler için kendisinden beklenmeyecek davranışlar ve tutarsız ifadeler ortaya koyduğunda onun sözlerine itibar edilemeyeceğini ifade etmektedir. Böyle bir kimse bu sözleri isteyerek ve bilerek söylese bile onun sözlerine itibar edilemeyeceğini dile getirmektedir. İbn Âbidîn kendi görüşünü desteklemek için akli eren çocuğun davranışlarına ve sözlerine itibar edilemeyeceğini ve medhuşun ve öfkeli kimsenin durumunun da aynı olduğunu ifade ederek böyle kimselerin kullanmış olduğu talâkın geçersiz olduğunu söylemektedir. Çünkü buluğdan önceki temyiz çağında bazı mükellefiyetler (sorumluluklar) ve haklar eksik sayılmaktadır. Bu dönemdeki çocukların hukuki tasarrufların geçerli olabilmesi için kendilerinden sorumlu velilerin izni gerekmektedir.¹⁶⁴

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Hanefî mezhebinin kahir ekseriyeti iğlak hadisine eserlerinde yer vermemiştir. Hanefî mezhebine göre öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusunda ilgili hadisin hüccet kabul edilmediği anlaşılabilir. Burada dikkat çekici olan

¹⁶¹ Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî, thk. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, *Tilbetü't-talebe fi'l-istulâhâti'l-fikhiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1995), 155.

¹⁶² Sabri Erturhan, "İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talâkı", Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/2 (Aralık 2022), 211.

¹⁶³ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Muhammed Emîn ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, thk. Alî Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, *Reddü'l-muhtâr 'alâ'd-Düreri'l-muhtâr* (Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 4/452.

¹⁶⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/452

Hanefî mezhebi fakihleri, genel olarak mükrehin ve sarhoşun talâkını geçerli görmekte birlikte iğlak hadisine hiç değinmemesi durumudur. İbn Âbidîn'in Hanefî mezhebi fakihlerinden Ebû'l-Feth Abdürreşîd el-Velvâicî'ye atıfta bulunmakla beraber İbn Kayyim el-Cevzîyye'ye (öl. 751/1350) atıfta bulunması dikkat çekicidir. Hanefî fukahası, yukarıda zikredilen delillerden dolayı öfkeli şahsın talâkını geçerli görmektedir.

Mâlikî Mezhebi

Mâlikî Mezhebenden bazı fakihler, fûrû-i fıkıh eserlerinde ilgili hadisi değinerek, öfkeli şahsın talâkı meselesine temas etmişlerdir. Mâlikî fukahâsından İbn Rüşd (öl. 520/1126), Haraşî (öl. 1101/1690), Karâfi (öl. 684/1285) ve ed-Desûkî (öl. 1230/1815)¹⁶⁵ gibi alimler iğlak lafzının ikrah manasında olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim İbn Rüşd, iğlak lafzının “kapanmak” anlamının olduğunu ve Mâlikî fukahâsına göre doğru mananın “ikrah” olduğu söylemiştir. İbn Rüşd, iğlak kelimesine öfke manası vermenin ve öfkeli şahsın talâkının geçersiz olduğu iddiasının sahih olmadığını belirtip öfkeli şahsın talâkı geçerli olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁶

Tusûlî (öl. 1258/1842 de İmam Mâlik'in iğlak lafzına ikrah manasını verdiğini ve meseleyi mükrehin talâkı konusunda incelediklerini beyan edip, öfkeli şahsın talâkını geçerli saymıştır.¹⁶⁷ İbn Arabî, zihar âyetinin mütalaa sürecinde, öfke halinde verilen zihar ve öfke halinde vuku bulan talâkın muteber olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁸ Mâlikî fukahâsına göre öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğunu destekleyici bir delil de öfke anında verilen yeminin geçerli olmasıdır.¹⁶⁹

Yukarıda da ifade edildiği gibi Mâlikî fukahâsına göre iğlak lafzının anlamı ikrah olarak tercih edilmiştir. Onlar, iğlak lafzına öfke manasını vermeyi kabul etmeyip, öfke anında verilen talâkın muteber ve bağlayıcı olduğunu ifade etmişlerdir.

¹⁶⁵ Şemsüddîn Muhammed Arafe ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ala şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 2/367; Şihâbüddîn Ahmed b. İdris el-Karâfi, thk. Muhammed Ebû Hubze, *ez-Zahîre* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 4/54; İbn Rüşd, *el-Beyân*, 3/151; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Haraşî, *el-Haraşî ala Muhtasari Sîdî Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/33.

¹⁶⁶ İbn Rüşd, *el-Beyân*, 3/151.

¹⁶⁷ Ebû'l-Hasen Alî b. Abdusselâm et-Tusûlî, *el-Behce fî şerhi't-Tuhfe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1/548-569; Ayrıca bkz. Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 2/366.

¹⁶⁸ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Arabî, thk. Muhammed İbrâhîm el-Hifnevî-İsmâîl Muhammed Şendîdî, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2011), 4/204; Ayrıca bkz. Kurtûbî, *Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2/3008; Tusûlî, *el-Behce*, 1/548.

¹⁶⁹ Tusûlî, *el-Behce*, 1/548.

Şâfiî Mezhebi

Şâfiî Mezhebinden bazı fakihler, eserlerinde mezkûr hadisi sıkça ele alarak iğlâk lafzını ikrah manası vererek konuyu mükrehin talâkı menzilesine taşıyıp değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Şâfiî mezhebenden İmrânî (öl. 558/1163), Nevevî (öl. 676/1277), el-Heytemî (öl. 974/1567), Remlî (öl. 844/1441), Zekerriya el-Ensârî (öl. 926/1520), Şîrbînî (öl. 977/1570) ve İsnevî (öl. 772/1370)¹⁷⁰ gibi alimler iğlâk lafzına ikrah manasını vermiş olup, Şâfiî muhaddisler de aynı görüştedirler.¹⁷¹

Şâfiî Mezhebi'nden fakihler iğlâk kelimesine öfke şeklinde mana verilmesine itirazda bulunmuş olup, öfkeli şahsın talâkını geçerli saymışlardır. Nitekim iğlâk kelimesinin ikrahtan başka anlamlara gelebilme ihtimali bulunsa da doğru mananın ikrah olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁷² Şâfiî Mezhebi, boşanma, nikâh ve ric'at konusunda şakasının dahi ciddi olduğunu belirten Peygamber efendimizin hadis -i şerifini görüşlerine hüccet olarak göstermektedirler.¹⁷³ Öfke halinde vuku bulan talâk ciddi olarak yapılmakta olup, biraz önce zikrettiğimiz hadis in bağlayıcı olduğu belirtilmiştir.

Hanbelî Mezhebi

Hanbelî mezhebinde ilgili hadiste geçen iğlâk lafzına verilen manada ittifak edememişlerdir. Hanbelî mezhebenden İbn Kudâme (öl. 620/1223), Zerkeşî (öl. 772/1370), Buhûfî (öl. 1051/1641), Ebu'l-Ferec İbn Kudâme (öl. 682/1283), Burhânüddin İbn Müflih

¹⁷⁰ Ebû'l-Huseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr el-İmrânî, el-Beyân fî mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'î, nşr. Kâsım Muhammed en-Nûrî (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000), 10/71; Ebû Zekerriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, ts.), 17/ 67; Ahmed b. Muhammed İbn Hacer el-Heytemî, Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ,1983), 8/32; Muhammed b. Ahmed er-Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 6/445; Ebû Yahyâ Zekerriyâ b. Muhammed Zekerriyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1895), 3/282; Muhammed b. Muhammed eş-Şîrbînî, thk, Alî Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meânî elfâzi'l-Minhâc (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 4/470. Cemâlüddîn Ebû Muhammed Abdurrahîm el-İsnevî, thk. Muhammed Hasen Hîtû, *et-Temhîd fî tahrîci'l-furû ale'l-usûl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981), 165;

¹⁷¹ Çınar-Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 255.

¹⁷² Ayrıntılı bilgi için Bkz. Zekerriyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib*, 2/347; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 8/32.

¹⁷³ İbn Mâce, "Talâk" 13; Ebû Dâvûd, "Talâk" 9; Tirmizî, "Talâk" 9; Dârekutnî, Sünen, 4/380; Hâkim, el-Müstedrek, 2/198.

(öl. 884/1479) ve İbn Duveyyân (öl. 858-1935)¹⁷⁴ gibi alimler iğlâk lafzına ikrah manası vermişlerdir.

Şemsüddin İbn Müflih (öl. 763/1362) gibi bazı Hanbelî fakihleri, ilgili hadisi rivâyet eden Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvud'un "iğlâk" kelimesine öfke anlamı vermelerini delil göstererek, o da öfke anlamını tercih etmiştir.¹⁷⁵

Bazı Hanbelî alimler, öfkenin hangi seviyede olup olmadığına bakmadan öfkeli şahsın talâkını geçerli görmüşlerdir.¹⁷⁶ Kimileri de öfkenin tanımını ve öfkenin çeşitlerini ortaya koyarak öfke halinde verilen talâkın vuku bulup bulmadığını açıklamada bulunmuşlardır. Bu alimlere göre kişi zihinsel kontrolü yerindeyse talâkın geçerli olduğu, eğer değilse talâkın muteber olmadığı görüşünde bulunmuşlardır.¹⁷⁷

Yukarıda bilgilere bakıldığında iğlâk lafzına öfke manası veren alimler, öfkeli şahıstan sadır olan talâkı geçersiz, ikrah manası verenlerin talâkı geçerli saydığı anlaşılabilir.

Öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konuyla müstakil bir eser ortaya koyan Hanbelî Mezhebinin müteahhirun dönemi alimlerinden İbn Kayyim el-Cevzîyye'nin meseleyle alakalı görüşleri dikkat çekicidir. İbn Kayyim el-Cevzîyye, *İğâsetü'l-lehfân fî Hukmi Tâlâkı Gadbân* adlı eserinde konuyu detaylı bir şekilde irdelemiştir. Bu konunun tartışılmasının ve ihtilafın ortaya çıkmasının temel dayanağı iğlâk hadisidir. Bundan dolayı eserlerinde mezkûr hadisi çokça zikretmiştir.¹⁷⁸ İbn Kayyim el-Cevzîyye, sarahaten bile olsa ikrah altında

¹⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/350-351; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hirakî*, thk. Abdullah b. Abdurrahmân el-Cibrîn (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1993), 5/390-391; Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebir*, (el-Muğnî içinde) (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1983), 8/242; Ebû İshâk Burhânüddin İbrâhîm b. Muhammed İbn Müflih, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfi'î, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 2/297; İbrâhîm b. Muhammed İbn Duveyyân, *Menârü's-sebil fî şerhi'd-Delîl* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1989), 2/233.

¹⁷⁵ Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed İbn Müflih, thk. Abdullah b Abdilmuhsin et-Türkî *Kitâbü'l-fürû'*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2003), 9/11.

¹⁷⁶ Bkz. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/ 359-360; İbn Kudâme (Ebû'l-Ferec), *eş-Şerhu'l-Kebîr*, (Dâ'r-u Hicr, 1993), 8/293; Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî*, 5/398; Ebû'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed el-Haccâvî, thk. Abdurrahmân b. Ali, *Zâdü'l-müstakni' fî ihtisârî'l-Mukni'* (Riyad: Dâru'l-Vatan, ts.), 177; Buhûtî, *er-Ravdu'l-mürbi'*, 561.

¹⁷⁷ İbn Müflih, *Kitâbü'l-fürû'*, 10/9-12; Sâlih b. Fevzân b. Abdullah el-Fevzân, *el-Mulahhasu'l-fikhî*, (Riyad: İdâretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ', 2002), 2/389.

¹⁷⁸ Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân fî Hukmi Tâlâkı Gadbân* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2003), 27, 28, 36; İbn Kayyim el-Cevziyye, thk. Muhammed Abdüsselam İbrahim, *İ'lâmu'l-muvakkî'in* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991), 2/120, 3/47, 4/40; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1978),147; İbn Kayyim, *Zâdu'l-me'âd*, 3/496; 5/183,195; İbn

yapılan talâk gibi hukuki tasarrufların niyet ve kasıt olmadığı için geçerli olmadığını söylemektedir. O, yine kişide meydana gelen şiddetli öfke nedeniyle kişiden söylemiş olduğu cümlelerin de geçersiz olduğunu ve bundan sorumlu tutulamayacağını ifade etmektedir.¹⁷⁹

İbn Kayyim el-Cevzî, İbn Teymiyye (öl. 728/1328)'den bahsederek öfkenin şiddet seviyesini ve bu sınıflandırmaya göre hükümlerin muteberliğini açıklamıştır.¹⁸⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre öfke halinin mertebeleri şöyledir:

- a) Kişinin akıl yapısının korunduğu, karar vermesine ve sağlıklı düşünmesine engel olmayacak bir seviyede olan öfke durumuna denir ve bu öfkenin başlangıç seviyesidir. İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre bu halde olan bir kişi söylediği sözlerin idrakinde olup yapmış olduğu hukuki tasarrufları geçerli olduğunu söyleyerek bu halde kullanılan talâkın geçerli olduğunu ifade etmektedir.
- b) Kişi içinde bulunduğu öfke sebebiyle akli melekesini kaybettiği ve sağlıklı düşünme ve karar verebilme yeteneğinin kaybolduğu bir haldir. Bu öfkenin en yüksek seviyesidir ki İbn Kayyim'e bu halde olan kişinin kullanmış olduğu talâkın geçersiz olduğunu ifade etmektedir.
- c) Bu öfkenin orta seviyesidir ki böyle bir halde bulunan bir kişi tam anlamıyla öfke duygusunun esiri olmaz. Olaylar karşısında akli muhakeme yapabildiği ve iradesinin hala kendinde olduğu bir haldir. İbn Kayyim'e göre bu öfke seviyesinde olan kişinin yapmış olduğu talâkın geçerli olup olmadığı ihtilafli bir mesele olduğunu söylemektedir.

İbn Kayyim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un iğlâk lafzına öfke anlamı vermesini görüşüne delil olarak göstermiştir. O, Hicazlı fakihlerin ikrah ve Iraklı fakihlerin öfke manasını tercih ettiklerini belirtmiştir.¹⁸¹ İbn Kayyim, İmam Şâfiî ve Mesruk'un iğlâk lafzına öfke anlamı verdiği iddiasında bulunmuştur. O, öfkeli kişide kasıt ve niyet olmadığını savunup, bu yönüyle öfkeli kişinin ikrah altında olan kişiden daha zor durumda olduğunu

Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn* (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l Arabî, 1996), 1/226, 3/288; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ravzatü'l-muhibbîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 152.

¹⁷⁹ İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, 3/46-47.

¹⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz. İbn Kayyim, *İğâsetü'l-lehfân*, 38-39; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, 4/40.

¹⁸¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân*, 28, 36; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, 3/47.

ifade etmiştir.¹⁸² Yine İbn Kayyim, ğılak ve iğlâk halinin ikrâh, öfke, cünûn, ve sarhoşluk gibi niyet ve bilinç kaybına ve yok olmasına sebebiyet veren bütün halleri kapsadığını söylemekle beraber iğlâkı sadece öfke şeklinde sınırlamanın doğru olmadığını belirtmiştir.¹⁸³ Bu açıklamalarından onun İslam hukukunda “Ameller niyetlere göredir” ilkesine verdiği önem anlaşılabilir.

3.1.2. Dilbilimciler Tarafından Verilen Anlamlar

Halil b. Ahmed (öl. 175/791), hadis-i şerifte geçen iğlâk kelimesinin sülâsî mücerred sigasına değinmiştir. “اِحْتَدَّ فِإَنَّ فَتَشِبَّ فِي حَدِّهِ فَعَلَقَ أَيُّ: غَضِبَ” falan sinirlendi, sinirinden kendisini alamadı ve kilitlendi yani öfkelendi. İbarede geçen “غلق” sözcüğüne öfke anlamı vermiştir. Halil b. Ahmed’in ibaresinde yer alan bu öfke türünde, kişinin yaşamış olduğu öfkede, öfkesine hâkim olamayan ve etrafiyla sağlıklı iletişim kuramayan bir kişinin durumu anlatılmaktadır.¹⁸⁴

İbn Sîde (öl. 458/1066) de “غلق في حدته غلقاً نشب” ifadesiyle Halil b. Ahmed’in vermiş olduğu anlamı vermiş olup; iğlâk lafzına değil de ğılak lafzına değinmiştir.¹⁸⁵

İbn Manzûr (öl. 711/1311), Ez-Zebîdî (öl. 1205/1791), İbn’ül Esîr (öl. 630/1233), El-Fettenî (öl. 986/1578), Ez-Zemahşerî (öl. 538/1144), Es-Sağânî (ö. 650/1252), Ebû Mansur el-Ezherî (öl. 370/980), Sâib b. Abbâd (öl. 385/995)¹⁸⁶ gibi alimler ilgili hadiste geçen iğlâk lafzına ikrah anlamını yüklemişlerdir.

¹⁸² Ayrıntılı bilgi için Bkz. İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakka'in*, 3/47-48,79; 4/40; İbn Kayyim, *İğâsetü'l-lehfân*, 45-47.

¹⁸³ İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakka'in*, 4/40.

¹⁸⁴ Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, thk. Abdulhamîd Hindâvî, *Kitabu'l-ayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/287-288; Fatih Çınar-Nasi Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması İle İlgili Rivâyetin İslam Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 29 (Nisan 2017), 245.

¹⁸⁵ Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâil İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-'azam*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 5/386.

¹⁸⁶ Ebû'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanu'l-'Arab* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 2015, 5/291; Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî Ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs* (Kuveyt: Taba'tu'l Kuveyt 2008), 26/262; Mecdüddîn Ebû's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, thk. Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyda, *en-Nihâye fi ğarîbi'l-Hadîs ve'l-ese* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 3/341; Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî el-Fettenî, *Mecmau bihar'ul Envar* (Hindistan: Matbaat-u meclis-i dairet'il meârif'il usmaniyye, 1967), 4/55; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, thk.

Mezkûr hadis-i şerifte geçen iğlâk lafzını temas eden dil âlimlerinin büyük çoğunluğu, iğlâk kelimesinin anlamının “kapatmak, kilitlenmek” olduğunu zikretmekle birlikte mezkûr rivâyette iğlâk lafzının ikrâh manasında kullanıldığı yönünde ittifak halindedirler. Diğer yandan Halîl b. Ahmed ve İbn Sîde’nin belirttikleri cümlelerde kök anlam olan “غلق” fiilini “öfke” olarak yorumlamaları iğlâk sözcüğü açısından öfke manasının ihtimal dışı olmadığı düşünülebilir.¹⁸⁷

İlgili hadiste geçen “iğlâk” lafzının anlamını daha sıhhatli tahlil etmek için öncelikle hadisin sıhhat derecesinin ortaya çıkarılması ve muhaddislerin ilgili hadisle ilgili görüşlerini bilmek doğru bir neticeye ulaşmada ehemmiyet arz etmektedir.

3.1.3. Rivâyetin Sıhhat Açısından Değerlendirilmesi

“لا طلاق ولا عتاق في إغلاق” hadis-i şerifi, hadis literatürü içerisinde Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855), Ebû Dâvûd (öl. 275/889), İbn Mâce (öl. 273/887), İbn Ebû Şeybe (öl. 235/849), Dârekutnî (öl. 385/995), Hâkim (öl. 405/1014) ve Beyhakî (öl. 458/1066)’nin eserlerinde yer almıştır. İmam Buhârî (öl. 256/870) ve İmam Müslim (öl. 261/875) ilgili hadise eserlerinde yer vermemişlerdir. Sahabeden Hz. Âişe tarikinden rivâyet edilen bu hadis, hadis çeşitlerinden ferd hadis kısmına girmektedir. Ferd hadis, hadis-i şerifin senedindeki bir ya da birkaç tabakasında ravi sayısı bire düşmüş olan hadis çeşididir¹⁸⁸

Hadis münekkitleri, ilgili hadisin senedinde yer alan Ebû Ubeyd b. Salih’i zayıf ravi olduğunu söyleyerek tenkit etmişlerdir. İbn Ebu Hatim (öl 327/938), Raviyi zayıf olarak

Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd, Esâsü’l-belâğa (Beyrut: Dâru’l- Kütübi’l-İlmiyye, 2010), 1/708; Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, thk. Alî Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebû’l-Fadl İbrâhîm, el-Fâik fi garîbi’l-hadîs (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1979-1993), 3/72; Ebû’l-Fezâil Radiyyüddîn (Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sâgânî, et-Tekmile ve’z-zeyl ve’s-sıla li-kitâbi Tâci’l-lüğa ve Şihâhi’l-‘Arabiyye li’l-Cevherî (Kahire: Dâru’l Kütüb, 1971), 5/131; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, thk. Ahmed Abdurrahman Muhaymir, Tehzîbu’l-lüğa (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004), 6/218; ayrıca bkz. Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, ez-Zâhir fi garîbi elfâzi’l-İmâmi’s-Şâfiî (Kahire: Dâru’d-Dalâî, ts.), 149; Ebû’l-Kâsım İsmâil b. Abbâd Sâhib b. Abbâd, thk. Muhammed Hasan Âl-i Yâsin, *el-Muhît fi’l-lüğa* (Beyrut: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 1994), 4/530.

¹⁸⁷ Çınar-Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 246.

¹⁸⁸ Ferd hadis: “Senedin bir veya birkaç tabakasında ravi sayısı bire düşen hadistir.” Bkz. Abdullah Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 77-91.

nitelemiş olsa da İbn Hibbân (ö. 354/965) ravinin sika olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁹ hadis münekkittlerin çoğunluğu Ebû Ubeyd b. Salih'i zayıf ravi olarak belirttiğinden dolayı, hadisin senet açısından zayıf olduğu söylenebilir.¹⁹⁰

Buhârî şârihlerinden İbn Battâl (öl. 449/1057) ve İbn Mülakkîn (öl. 804/1401), eserlerinde köle azat etmeye yemin eden kişinin mevzusunda ilgili hadise değinmişlerdir. Onlara göre bu rivâyet kat'î naslarla çeliştiğinden dolayı bu hadisin metin açısından sabit olmadığını belirtmişlerdir.¹⁹¹ Bununla birlikte zikredilen hadis, hadis şerhlerinde sıkça geçtiğinden dolayı ve doğrudan zayıf diye nitelenememesinden hareketle istidlal yönünden hüccet değerinin olduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁹²

3.1.4. İğlâk ve Ğılâk Lafızlarına Muhaddislerin Yüklelediği Anlamlar

Ebû Dâvûd, الْعَلَاقُ أَظُنُّهُ فِي الْعَصَبِ ifadesinde iğlâk/ğılâk lafzına öfke anlamı vermiştir.¹⁹³ Ebû Dâvûd'un es-Sünen'in birtakım nüshalarında "اغلاق" lafzı yerine aynı kökten türemiş olan "غلاق" lafzı da kullanılmıştır. Ahmed b. Hanbel de iğlâk lafzına öfke anlamı vermiştir.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve 't-ta'dil* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1952), 8/10; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtım, thk. Heyet, *Kitâbu'l-ilel* (Riyâd: Mektebetü'l-Melik Fehdü'l-Vatanî, 2006), 4/120; Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebû'l-Haccâc el-Mizzî, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, *Tehzîbu'l-Kemâl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983-1992), 26/62; Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, *et-Tekmil fi'l-cerh ve 't-ta'dil ve ma'rifetü's-sikât ve 'd-du'afâ ve'l-mecâhil* (Sana: Merkezü'n-Numân, 2011), 3/252; Ahmed b. Ali, *Tehzîbü't-Tehzîb İbn Hacer el-Askalânî* (HayDârâbâd: Matba'atü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmîyye, 1325-1327), 9/330.

¹⁹⁰ Çınar-Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 247.

¹⁹¹ Ebû'l-Hasen Ali b. Halef İbn Battâl, thk. Yâsir b. İbrâhîm, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 6/137; Fatih Çınar – Nasi Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 247.

¹⁹² Çınar-Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 247.

¹⁹³ Ebû Dâvûd, "Talâk" 8.

¹⁹⁴ Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, thk. Şu'ayb el-Arnâvut-Abdulkâdir el-Arnâvut, *Zâdu'l-me'âd fi hedyi'l-hayri'l-'ibâd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 3/566.

İbn Mâce, eserinde mezkûr Hadis şerifin bab başlığı olarak “mükreh ve unutanın talâkı” olarak belirlemiş olması İbn Mâce’nin bab başlığından hareketle “iğlâk” lafzını mükreh olarak yorumladığına delalet etmektedir.¹⁹⁵

İmam Buhârî’nin *el-Câmi ‘u’s Sahîh* isimli eserinde mezkûr hadis zikredilmese de bab başlığında “باب الطلاق في الإغلاق والكراهة والسكران والمجنون” “iğlâk” lafzı geçmektedir.¹⁹⁶ Bab başlığında İmam Buhârî’nin “kürh” ve “iğlâk” lafzını ayrı ayrı zikretmesi, iğlâk lafzının ikrah manasında kullanılmamış olup öfke manasında kullanılmış olduğunu göstermektedir. Konuyu ele alan İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449), mevzuyla alakalı çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî, İmam Buhârî’nin “kürh” kelimesiyle öfkeyi değil de “ikrah” kelimesine vurgu yaptığını ifade etmektedir.¹⁹⁷ Bundan dolayı İmam Buhârî bab başlığı altında öfkeye ve mezkûr hadise yer vermemiş olup; delinin, sarhoşun ve ikrah altında yapılan boşama ile ilgili rivâyetlere yer vermiştir. İmam Buhârî’nin öfkeye dair rivâyetleri bab başlığı altında vermemiş olması da İbn Hacer el-Askalânî’yi destekleyici niteliktedir. Çünkü İmam Buhârî “iğlâk” lafzıyla öfkeyi murat etmiş olsaydı öfkeye lafzen ve manen delalet eden bir rivâyet aktarmış olması gerekirdi. İmam Buhârî’nin iğlâk lafzı ile öfkeye değinmeyip, ikrah veya kilitlenme anlamında kullandığı söylenebilir.

Hadis şerifte geçen “iğlâk” ve “ğılâk”¹⁹⁸ kelimeleri sözlükte “kilitlenme, kapanma ve zorlanma” anlamlarına gelmektedir. Mezkûr hadiste bu kelimelerin mecaz manada kullanıldığı aşikardır.¹⁹⁹

Hattâbî (öl. 388/998), İbn Abdilber (öl. 463/1071), Beyzâvî (öl. 685/1286), Et-Tîbî (öl. 743/1343), Bedreddin el-Aynî (öl. 855/1451), Münâvî, Bâcî (öl. 474/1081), İbn Mülakkin (öl. 804/1401), Hatîb et-Tebrîzî (öl. 502/1109), Ali el-Kârî (öl. 1014/1605), İbn Hacer el-Askalânî, Kadı İyâz (öl. 544/1149), Şevkânî (öl. 1250/1834), Zürkânî (öl.

¹⁹⁵ Bkz. İbn Mâce, “Talâk” 16.

¹⁹⁶ Bkz. Buhârî, “Talâk” 11.

¹⁹⁷ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî bi-şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1960), 9/390.

¹⁹⁸ Ebû Davud, “Talâk” 8.

¹⁹⁹ Çınar-Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 248.

1122/1710) ve Azîmâbâdî (öl. 1857-1911)²⁰⁰ gibi alimler mezkûr hadiste geçen iğlâk kelimesinin ikrah olduğunu belirtmiş olup konuyu bundan sonra “mükrehin talâkı” üzerinden mütalaa etmişlerdir. Fakat Tebrîzî, “iğlâk” lafzına kesin bilgi ifade etmeyen قِيلَ / يُقَالُ lafızlarıyla ikrah manasında olduğunu belirtirken diğer alimler doğrudan ikrah manasında olduğunu ifade etmişlerdir.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû Dâvûd hadisinde geçen “gılak” lafzının “iğlâk” lafzından farklı bir anlama gelebileceğinden söz etmektedir. İbn Hacer, kitabında kendi görüşünü destekleyici olarak Mutarrîzî (öl. 610/1213) ve Farîsî (öl. 377/987)’nin, iğlâk lafzının öfke olarak ifade edildiği sürece talâkın hiçbir zaman geçerli olmayacağını belirtmektedirler. Buradan hareketle İbn Hacer, eşine talâk kullanan her kişi bunu öfkenin neticesinde yaptığı iddiasında bulunmaktadır. Öfke halinde kullanılan talâkın suistimale neden olabileceğini ifade edip ve bu şekilde talâkın hiçbir zaman muteber olmayacağını belirtir.²⁰¹ İbn Hacer, “iğlâk” lafzına öfke anlamı verenlerin Iraklı birtakım alimlerin olduğunu ifade etmekle birlikte iğlâk lafzının diğer manasının da “bid’î talâktan nehy” olduğu görüşünü benimsemektedir. İğlak halinde verilen talâk bidat olmakla beraber yasaklanmasına rağmen hukuki olarak geçerlidir.²⁰²

Zürkânî, iğlâk lafzının öfkeye hamledilmesinin, yanlış ve geçersiz bir yorum olduğunu belirtmektedir. Zürkânî, Hz. Âişe ve İbn Abbas’ın öfkeli şahsın boşamasını

²⁰⁰ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Büstî el Hattâbî, Me‘âlimü’s-Sünen (Haleb: el-Matbaatü’l-İlmiyye, 1932), 3/242; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, thk. Sâlim Muhammed Atâ-Muhammed Alî Mu‘avvaz, el-İstizkâr (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2002), 6/202; Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, Şerhu’t tîbî ale’l Mişkatü’l Mesâbih (Riyad: Mektebetü nizar’ul Mustafa el-Baz, 1997), 7/2345; Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Aynî, ‘Umdetü’l-kârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), 20/250-251; Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil’ârîfîn b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî el-Münâvî, et- Teysîru bi Şerhi’l Câmiu’s Sağîr (Riyad: Mektebetü’l İmamî Ş Şâfî, 1977), 2/501; İbn Hacer, Fethu’l-bârî, 9/389; Ebû’l-Fazl İyâz b. Mûsâ Kâdî İyâz, Meşâriku’l-envâr ‘alâ Sihâhi’l-âsâr (Tunus-Kahire: el-Mektebetü’l-Atîke-Dâru’t-Türâs, ts.), 2/134; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî Şevkânî, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Neylü’l-evtâr min Esrârî Müntekâ’l-ahbâr (Riyad: Dâru İbni’l-Cevzî, 1427), 12/414-416; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî Zürkânî, Şerhu’l-Muvattâ (el-Matbaatü’l-Hayriyye ts.), 3/70; Ebû’t-Tayyib Şemsülhak Azîmâbâdî, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, ‘Avnü’l-mâ’bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd, (Medîne: el-Mektebetü’s-Selefiyye, 1968), 6/262.

²⁰¹ İbn Hacer, Fethu’l-bârî, 9/389.

²⁰² Çınar-Aslan, Öfkeli Şahsın Boşaması, 250.

muteber gördüğünü ve bir grup sahabenin de bu doğrultuda görüş beyan ettiğini ifade etmektedir.²⁰³

Zürkânî'nin bahsettiği Hz. Âişe'nin öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğu görüşü ile ilgili rivâyetin sahabeden sadece Hz. Âişe tarafından rivâyet edilmesini dikkate aldığımızda iğlâk lafzına öfke anlamı vermediğini varsayılabilir.²⁰⁴

İbn Battâl, mezkûr hadisi delil olarak gösteren Medineli ve Kûfeli alimlerin görüşü iğlâk kelimesinin anlamının ikrah olduğunu belirtmektedir.²⁰⁵ İbn Battâl, mezkûr hadiste geçen iğlâk lafzının ikrah olduğunu belirten İbn Mülakkîn ve Hâkim en-Nîsâbûrî'nin de benzer aynı nazariyata sahip olduğunu belirtirken; Ebû Ubeyd'in mezkûr Hadis şerifte geçen iğlâk lafzını “التضييق” (kalbin sıkışması, baskı, stres ve daralma) olarak ifade etmesi, ikrah manasını teyit eder niteliğindedir.²⁰⁶

Sıbt İbnü'l Cevzî (öl. 654/1256), mezkûr hadisi değerlendirmeye alıp, ikrah manasında olduğunu söyleyenlerin yanı sıra o “cunûn” anlamı olduğunu ve meseleyi mecnunun (delinin) talâkı üzerinden tartışmıştır.²⁰⁷

Hindistan alimlerinden olan Sindî (öl. 1138/1726), iğlâk kelimesinin öfke olarak tevil etmesine rağmen garip lafızları inceleyen alimler tarafından iğlâk kelimesini ikrah olduğunu söyleyenlerin de olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁸ Sindî, iğlâk halinde kişide meydana gelen kilitlenme ve kapanma halinin cünûn ve öfkeyi de içine alan bir durum olduğunu belirtmektedir.²⁰⁹

Mezkûr hadiste geçen iğlâk kelimesinde muhaddisler ve hadis şârihlerinin ihtilafa düştükleri gözümüze çarpmaktadır. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd, ilgili hadis-i şerifte geçen “iğlâk” kelimesine öfke manası verdiği yukarıda zikredilmişti. Hadisçiler tarafından

²⁰³ Zürkânî, *Şerhu'l-Muvattâ*, 3/70.

²⁰⁴ Çınar-Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 250.

²⁰⁵ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 6/137.

²⁰⁶ İbn Mülakkîn, *et-Tavzîh*, 27/274; 30/331-332.

²⁰⁷ Ebû'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî Sıbt İbnü'l-Cevzî, thk. Nâsır el-Ali en-Nâsır el-Halîfî, *Îsârü'l-insâf fi âsâri'l-hilâf* (Kahire: Dâru's-Selâm, 1987), 378-379.

²⁰⁸ Çınar-Aslan, *Öfkeli Şahsın Boşaması*, 251.

²⁰⁹ Ebû'l-Hasen Nûreddîn Muhammed b. Abdil-hâdî es-Sindî, *Hâşiyetü's-Sindî* (Riyad:Dârü'l-Me'sur, 2010), 4/289.

galip olan görüş ikrah manasındadır. Sıbt İbnu'l-Cevzî gibi bazı alimler iğlâk kelimesinin cünûn olduğu şeklinde tevilde bulunmuşlardır. Sindî ise iğlâk kelimesinin ikrâh manasının yanında aklî muhakemeyi ortadan kaldıran cünûn ve öfke halini de içine alan bir ifade de bulunur.

Yaptığımız incelemeler sonucunda iğlâk lafzının, ikrah, öfke ve cünûn şeklinde yorumlandığı karşımıza çıkmaktadır. İğlâk lafzına öfke anlamını verenler öfkeli şahsın talâkını geçersiz görmüşlerdir. İğlâk lafzına ikrah anlamını verenler ise öfkeli şahsın talâkını geçerli görmüşlerdir.

3.2. Öfkeli Şahsın Talâkının Geçerliliği

Hadis şerifte geçen “iğlâk” ve “ğılâk”²¹⁰ kelimeleri sözlükte “kilitleme, kapanma ve zorlanma” anlamlarına gelmektedir. Burada her iki grubun da görüşlerini tahlil edip, başlangıçta öfke ve şiddet kavramlarıyla alakalı malumatları değerlendirerek bir sonuca ulaşmaya çalışacağız. Şunu da belirtmemiz gerekir ki bu konu üzerine yazılmış müstakil bir eser bulunmaktadır. Bu İbn Kayyim el-Cevzîyye'nin *İğâsetü'l-lehfân fi Hukmi Tâlâkı Gadbân* adlı eseridir. Hanefî mezhebin de bu konuya ağırlık veren ise İbn Âbidîn'dir.

Bu bölümde aile hukukunun zedelenmesine ve yok olmasına sebep olan öfke kavramını İslam hukukunda talâk konusu içinde inceleyeceğiz. Bu konuda İslam hukukçuları “talâk vaki olur” veya “talâk vaki olmaz” şeklinde cevap vermişlerdir. Fakat İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye, İbn Abidin ve Vehbe Zuhaylî gibi alimler öfke seviyelerine göre fetva vermişlerdir. Burada önce İslam hukukunda öfkeli şahsın talâkını geçerli kabul edenler, kabul etmeyenler ve çağdaş İslam hukukçuların bu konudaki görüşlerini ve dayanaklarını tahlil etmeye çalışacağız.

3.2.1. Öfkeli Şahsın Talâkını Geçerli Kabul Eden Hukukçular

Hanefi mezhebi, öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusuna, kinayeli lafızlarla boşamada dolaylı yoldan temas etmiş olduklarını yukarıda ifade etmiştik. Kudûrî, Suğdî, Serahsî, Alâeddin Semerkandî, Kâsânî, Mergînânî, Cessâs, Burhâneddin el-Buhârî, Mevsîlî,

²¹⁰ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 8;

Zeylâî, Ebû Bekir el-Haddâd, Aynî, İbnü'l-Hümâm, Zeynüddin İbn Nuceym, Molla Hüsrev, Ali el-Kârî, Meydânî ve Eş-Şeyhu'n Nizâm gibi alimler öfkeli şahsın talâkı meselesine kinayeli lafızlarla boşama konusunda yer vermiş olup, onlarda öfkeli şahsın boşamasını geçerli görmüşlerdir. Kudûrî, akıllı ve buluş çağına ulaşmış her kocanın talâkının geçerli olduğunu beyan etmekte olup çocuğun, delinin ve uyuyan kimsenin kullanmış olduğu talâkı geçersiz görmüştür. Kudûrî'nin bu ifadesi ve boşama konusunda yapmış olduğu istisnasından öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Malikî mezhebi fakihleri, mezkûr hadiste geçen iğlâk lafzını ikrah olarak yorumlamışlardır. İğlâk kelimesine öfke anlamı verilmeyeceğini ve bundan hareketle öfkeli şahsın talâkının muteber sayılacağını Karafi, İbn Rüşt, Haraşî ve Şemseddin ed-Desûkî gibi maliki mezhebinin önde gelen fıkıhçıları savunmaktadır.²¹¹ İmam Malik'in de bu konuyla alakalı görüşleri yukarı saydığımız maliki fıkıhçılarıyla aynıdır. Tusulî, İmam Malik'in "iğlâk" kelimesini ikrah olarak yorumladığını ve bundan dolayı da öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğunu söylemektedir.²¹²

Şafii mezhebinde de öfkeli şahsın talâkını geçerli görenler arasında Şirbînî, İbn Hacer el-Heytemî, Zekeriyâ el- Ensârî, Nevevî, Remlî, İsnevî ve İmrânî bulunmaktadır.²¹³

Hanbelî mezhebinde öfkeli şahsın talâkını geçerli görenler arasında İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec İbn Kudâme, Burhânüddin İbn Müflih, İbn Duveyyân, Zerkeşî ve Buhûtî bulunmaktadır.²¹⁴

Delilleri

- i. Boşanma, nikâh ve ric'at konusunda şakasının dahi ciddi olduğunu belirten Peygamber efendimizin hadis-i şerifinden aile hukuku ile ilgili konuların hassas

²¹¹ Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs el-Karâfî, thk. Muhammed b. Hubze, ez-Zahîre, (Beirut: Dârü'l Garbi'l-İslâmî, 1994), 4/54; İbn Rüşt, *el-Beyân*, 3/151; Haraşî, Muhtasari *Sidî Halîl*, 4/33; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 2/367.

²¹² Tusulî, *el-Behce*, 1/568-569.

²¹³ Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, 4/470; İbn Hacer el-Heytemî, Tuhfetü'l-muhtâc (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1983), 8/32; Zekeriyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, 3/282; Nevevî, el-Mecmû', 17/67; Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, 6/445; İsnevî, et-Temhîd, 165; İmrânî, *el-Beyân*, 10/71.

²¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/350-351; İbn Kudâme Ebu'l-Ferec, *Kebîr*, 8/242; İbn Müflih, el-Mübdî, 2/297; İbn Duveyyân, Menârü's-sebîl, 2/233; Zerkeşî, Şerhu'z-Zerkeşî, 5/390-391; Buhûtî, *er-Ravdu'l-mürbi*, 560; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ*, 5/235-236; Buhûtî, *Dekâikuuli'n-nühâli*, 3/75.

olduğu anlaşılmaktadır.²¹⁵ Hadis-i şerif gayet açık ve bağlayıcı olduğundan dolayı, hangi durum ve şartta olursa olsun kullanılan talâkın geçerli olduğunu ifade etmektedirler.

- ii. Sabi ve delinin talâkı dışındaki bütün talâkların geçerli olduğunu bildiren hadisi delil olarak kabul etmektedirler. Hadiste talâkı kabul edilmeyenlerin sabi ve deli olan kimseler olduğu vurgulanmakta olup öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğu anlaşılabilir.
- iii. Öfkenin ehliyet arızaları arasında yer alamayacağı görüşü ve hadis-i şerifte yer alan “كُلُّ طَلَقٍ جَائِزٌ، إِلَّا طَلَقَ الْمُعْتَوَى؛ الْمُغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ”²¹⁶ ibaresinde “akıl yenik düşmesine” dâhil olamayacağı görüşüdür. Hadis âlimleri Atâ b. Aclân’dan gelen hadis merfu olmakla beraber ravinin hadis rivâyetinin zayıf olduğunu belirtmektedirler.²¹⁷
- iv. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in öfke anında eşine zihar yapan adamın beyanını geçerli sayarak, öfke halinde de talâkın geçerli olması gerektiğini ifade etmektedirler. İbn Âliye’den gelen mürsel hadis de Hüveyle’nin kocası, eşine öfkelenmiş ve ziharda bulundu. Sonra Hüveyle durumu Peygamber Efendimize anlattı. “Zihar gerçekleşti mi?” diye sorunca, “Artık sen kocana haram oldun”.²¹⁸ diyerek öfke halinde verilen zihar vaki olmuştur. Çünkü zihar da boşamanın başka bir çeşididir. Dolayısıyla öfkeli kişi zihar yaptığında zihârı geçerliyse, öfkeli şahsın talâkı da geçerlidir.
- v. Genellikle eşlerin aile hukukunu sonlandırmasında şiddetli geçimsizlik ve öfkelenme önemli bir etkidir. Bir adam eşini boşarken keyfi nedenlerle değil; geçimsizlik ve öfke sonucunda buna karar vermektedir.
- vi. Hadis şerifte geçen “İğlak” kelimesini ikrah manası olarak yorumlanmıştır.²¹⁹ Bundan dolayı da öfkeli şahsın talâkı geçerli olduğunu ifade etmektedirler.
- vii. İbn Abbas’a gelen bir adam “öfkeliyken eşimi üç talâk ile boşadım” İbn Abbas da Allah’ın sana haram kıldığını ben nasıl çözeyim, sen Rabbine isyan ettin ve eşini

²¹⁵ Tirmizî, “Talâk” 9; İbn Hacer, *Telhîsu’l habîr*, 3/209; Şevkânî, *Neylü’l Evtâr*, 6/278; San’ânî, *Sübülü’s Selâm*, 3/175.

²¹⁶ “كُلُّ طَلَقٍ جَائِزٌ إِلَّا طَلَقَ الْمُعْتَوَى الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ” Hadisi için Bkz. Tirmizî, “Talâk” 15.

²¹⁷ İbn Hacer, *Fethu’ul Bârî*, 9/487.

²¹⁸ Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed el-Bağdâdî, *Câmiu’l Ulûm ve’l Hukm Şerhu min Cevâmiu’l Kelim* (Beyrut: Müessesetü’r Risale, 2001), 1/375; Bkz. Hadisin diğer varyantları için Beyhakî, *Kübrâ*, 7/632-633.

²¹⁹ İikrah halinde yapılan Talâkın geçerliliği konusunda bkz. Hakkı Aydın, “İslam ve Türk Hukukunda İikrah”, Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 0/11, (Haziran 1993), 299-325.

kendine haram kıldın diye cevap verdi.²²⁰ Burada İbn Abbas'ın öfkeli şahsın talâkını geçerli saydığını görmekteyiz.

- viii. Kocanın eşine talâk anlamını taşıyan kinâyeli lafızların kullanması durumunda öncelikli olarak kocanın niyetine ve boşamaya delalet eden karinelere ihtiyaç duyulur. Bu karinelere; kocanın öfkeli olması ve bu lafızların kullanıldığı sırada karı-koca arasında boşanma konuşmalarının geçmesidir. Karine mevcut ise boşanma gerçekleşir. Karinenin olmadığı durumlarda kocanın niyetine bakılmaktadır.

3.2.2. Öfkeli Şahsın Talâkını Geçerli Kabul Etmeyen Hukukçular

Öfkeli şahsın talâkını kabul etmeyen Hanefî mezhebinden İbn Âbidîn'dir. Hanbeli mezhebinden, İbn Kayyim el-Cevzîyye, İbn Teymiyye, Ahmed b. Hanbel, Maliki mezhebinden Kadı İsmâil b. İshak (öl. 282/896) ve Ebû Dâvûd öfkeli şahsın talâkını geçersiz olduğunu savunan İslam hukukçuları arasında yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim'den Delilleri

- i. Allah Teâlâ, insanlardan kasıtsız bir şekilde sadır olan yemin-i lağvlardan sorumlu tutmamaktadır. Fakat kasıtlı bir şekilde ifade edilen yeminlerden kulları sorumlu tutmakta olduğunu Kur'an-ı Kerim'de bizlere bildirmektedir.²²¹ Zikrettiğimiz bu âyet'den kasıtsız bir şekilde söylenen sözden sorumlu tutulamayacağı anlaşılmaktadır. Bu görüşe destek nitelikteki bir açıklama da sahabeden İbn Abbas'dan (r.a) gelmektedir. İbn Abbas, kendisinde öfke hali bulunan bir kişinin yemin etmesini geçersiz sayar ve mezkûr âyet-i kerîmeyi de buna hüccet olarak gösterir.²²² Yine bu görüşü destekleyecek başka bir ifade de tabiîn alimlerinden Tâvus b. Keysan da öfke anında verilen yemin için kefaret gerekmeyeceğini savunmaktadır.²²³ Malikî mezhebinden önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Kadı İsmâil b. İshak, âyette geçen "yemin-i lağv"dan kastedilen öfke halinde verilen yemindir. Bundan dolayı öfkeli şahsın yeminin de geçersiz olduğunu

²²⁰ Dârekutnî, *es-Sünen*, "Talâk" 16.

²²¹ el-Bakara 2/225.

²²² Muhammed İbn Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tevîli Âyi'l-Kur'ân* (Kahire: Hacer, 2001), 2/409; Beyhakî, *Kübrâ*, 10/49.

²²³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2/409.

vurgulamaktadır. Bu görüşten yola çıkarak, Allah'ın sorumlu tutmadığı kimseleri, kulların sorumlu tutması uygun bir görüş olmadığını savunmaktadırlar. Genel olarak özetleyecek olursak, öfkeli şahsın hukuki tasarrufların hükümsüz olması, yemin-i lağvların geçersiz sayılmasından daha güçlü bir hüccet olduğu görüşünü savunmaktadırlar.²²⁴

- ii. "Eğer Allah, insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de alelacele verseydi, onların hemen ecellerini getiriverirdi. Fakat bize kavuşmayı ummayanları kendi hallerine bırakırız da azgınlıkları içinde bocalayıp dururlar."²²⁵ Âyette yer alan şerri istemekten maksadın, insanın öfkeli haldeyken oğluna ve malına kızıp onlara: "Allah'ım onları bereketli kılma ve onlara lanet et" demesidir. Allah Teâlâ'nın bu kimselerin hayır konusundaki dileklerini yerine getirdiği gibi şer konusunda isteklerini dikkate alıp beddualarını icabet etseydi, hepsi helak olurdu.²²⁶ Burada anlaşılacak bedduaya icabet edilmesine mâni olan öfke halidir. Çünkü öfke hali hükümlerin geçerli bir sebebe dayanmasına engel olur. Kur'an-ı Kerim'de yer alan İnsanoğlunun hayırlı olan şeyleri talep ettiği kadar kötü olan şeyleri de istemekte olup, insanoğlunun aceleci bir yapıya sahip olduğunu bildiren âyeti de buna işaret etmektedir.²²⁷ Bu doğrultuda insanın öfke anında da aleyhine dua edebildiği anlaşılabilir.²²⁸
- iii. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın (a.s.), öfkeli bir haldeyken kavminin yanına geldiğinde, benden sonra ne kötü işler yaptınız diyerek serzenişte bulunup, elindeki levhaları öfkesinden dolayı yere atıp, kardeşi Hz. Harun'u (a.s.) çekiştirdiği görülmektedir.²²⁹ Bu âyetten şöyle sonuç çıkartarak delil getiriyorlar. Hz. Musa kavmine vermiş olduğu nasihatleri ve uyarıları kavmi dikkate almamış ve emre itaatsizlik yapmalarından dolayı Hz. Musa'nın (a.s.) öfkelenmesine sebep olmuştur. Buradaki yaşanan öfke türü, öfkenin en şiddetli halidir. Hz. Musa'nın levhaları yere

²²⁴ Muhammet Ali Danışman, "İğasetü'l-Lehfân fi Hükmi Talâki'l-Gadbân (Öfkeli Şahsın Talâkının Geçersizliğine Dair)", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 9, (2007), 251.

²²⁵ Yûnus 10/11.

²²⁶ Ebû'l Fazl Celâlüddin Es-Süyûtî, *Ed-dürü'l Mensur fi't Tefsiri bi'l Me'sûr* (Beirut: Dâru'l Fikr, 2011), 7/636.

²²⁷ Yûnus 10/11.

²²⁸ İbn Kayyim, *İğasetü'l lehfân*, 12.

²²⁹ el-A'râf 7/150

atması ve kardeşi Hz. Harun'u çekiştirmesi öfke halini bize gösteriyor. Bundan dolayı Allah Teâlâ tarafından, Hz. Musa'ya (a.s.) herhangi bir ikaz gelmiyor.²³⁰

- iv. Yukarıdaki âyetin hemen devamında Hz. Musa'daki (a.s.) öfke hali kendisinden kaybolunca yere düşen levhaları eline aldığı anlaşılmaktadır.²³¹ Burada Hz. Musa (a.s.)'da gördüğümüz öfke hali kişinin nefesine “şunu yap” veya “şunu yapma” diye komutlar vermektedir. Öfke, kişinin rızası ve kastı olmadan bir takım olumsuz davranışları meydana getirebiliyorsa, o zaman sözlü tasarrufların geçerli sayılmaması gerektiğini ifade etmektedirler.²³²
- v. Öfkeli şahıs, istenilmeyen birtakım davranışlarda bulunuyorsa, bu şeytanın bir dürtmesi sonucudur. Kur'an-ı Kerim'de yer alan “*Eğer Şeytan seni bir kışkırtmak ile seni dürtürse, o zaman Allah'a sığın. Muhakkak ki O, hakkıyla işitendir, bilendir.*”²³³ âyet-i kerime bu ifadeyi destekleyici niteliktedir. Bundan dolayı öfkeli şahsın talâkının durumu da buna benzetirler. Çünkü kişi sarf etmiş olduğu talâk ifadesini kendi rızasıyla değil de şeytanın dürtmesi sonucu yapmıştır. Hz. Peygamberin (s.a.v) de öfke halinin Şeytandan geldiğini işaret eden Hadis şerifleri bulunur: “*Hz. Peygamber'in yanında iki kişi birbirleriyle tartışıp küfürleştiler. İçlerinden birisi öfkeden dolayı yüzü kızarmaya ve şah damarları belirginleşip şişmeye başlamıştı. Bu durum üzerine Allah'ın Resulü: Ben bir kelime biliyorum. Eğer öfkelenen kişi o kelimeyi söyleyecek olsaydı, kendisinde meydana gelen öfke hali ondan uzaklaşıp giderdi: Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım söyle diye buyurdu.*”²³⁴ Başka bir Hadis şerifte “*Öfke duygusu şeytandan kaynaklanmaktadır. Şeytan ateşten yaratılmıştır. Ateşi de sadece su söndürür. Öyleyse sizden biriniz öfkeli haldeyken abdest alsın.*”²³⁵ diye buyurdu.

²³⁰ Danişman, “İğasetü'l-Lehfân”, 253-254.

²³¹ el-A'râf 7/154.

²³² Danişman, “İğasetü'l-Lehfân”, 254.

²³³ el-A'râf 7/200.

²³⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/394; Buhârî, “Bed'ül-halk”, 11; “Edeb”, 44, 76; Ebû Dâvûd “Edeb”, 4; Müslim “Birr ve Silâ”, 109; Tirmizî “Deavât”, 53.

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/226; Ebû Dâvûd, “Edeb” 4.

Sünnetten Delilleri

Hiz. Aişe (r.a)'den rivâyet edilen “İğlâk halinde köle azadı ve talâk geçerli değildir.”²³⁶ Hadis şerifte geçen iğlâk ve ğılak²³⁷ kelimeleri İslam hukukçuları tarafından farklı değerlendirmelere tabi tutulmuştur. İğlak, sözlükte kapanmak, kilitlenmek manalarına gelmektedir.²³⁸ İbn Teymiyye, “iğlâk” kelimesini kişinin kalbi kapanıp, ifadenin maksadını belirleyememesi veya söylediği sözü bilememesi olarak tarif etmektedir.²³⁹ Daha önce de değindiğimiz gibi “İğlak” kelimesini Hicaz âlimleri “ıkrâh”, Irak âlimleri “öfke” ve “cünûn” olarak yorumlamışlardır.

Özellikle bir lafızla üç talâk kastedenler, iğlâk lafzını kelime anlamı bağlamında açıklar. Örneğin, iğlâk kelimesi “Borç veren kişinin, rehin olarak aldığı bir ipotekli malın geri ödenemeyeceğini borçlu olan kimseye duyurması ve “talâk hakkını kullanan kocanın eşine bir daha asla geri dönmemesi” anlamlarına gelmektedir. Buradaki anlamlar “kapının kapanmasına” teşbih edilerek kullanılmıştır. Bundan dolayı da koca eşini boşamada “bir lafızla üç talâk hakkı” kullanmış kabul edildiğinde koca talâk hakkına bir daha sahip olamaz. Meseleyi özetleyecek olursak: mezkûr Hadis-i şerifte geçen “iğlâk” kelimesi ile “bir lafızla üç talâk hakkının kullanılması” olarak anlayanlara göre Allah Teâlâ tarafından kocaya verilen üç talâk yetkisinin kocanın eşine bir lafızla üç talâk kullanılması anlamına gelmekte olup bu şekilde bir boşama yöntemi Allah Teâlâ'nın açmış olduğu rahmet kapısının kapanmasına sebep olur.²⁴⁰

“İğlak” kelimesinin bir başka mecaz anlamı da “mükreh” (zorlanan kimse)'dir. Yine iğlâk kelimesinin sözlük anlamından yola çıkarak, zor durumda kalan kimse tasvir edilir. Burada zor durumda kalan kimse veya bir duruma mücbir bırakılan kimseyle gönüllü ferah olan ve hiçbir baskı altında kalmayan insanların durumu birbirinden farklıdır. Çünkü mükreh, kendisine zorlanan durumu yapmak mecburiyetindedir. İşte kişinin içine düşmüş olduğu “iğlâk” hali, hukuki tasarruflara yön verdiren irade ve kasıttan mahrum olup kişinin irade ve maksat kapısı kendisine kapanmış olur. Bu durumdaki kişinin sözlü ve fiili

²³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/276; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 8; İbn Mâce, “Talâk”, 16.

²³⁷ Bkz. Hadisin diğer varyantı için Ebû Dâvûd, “Talâk” 9.

²³⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 233.

²³⁹ İbn Kayyim, *Zâdü'l Meâd*, 5/308.

²⁴⁰ Danişman, “İğasetü'l-Lehfân”, 251.

tasarrufları irade ve maksatla yapılan bir durum değildir. Çünkü bu haldeki kişinin boşama gibi sözlü tasarruflarında kişinin elinde olan mutlak irade ve ihtiyardan bahsedilemez.²⁴¹

“İğlak” kelimesi, kızgınlık ve öfke sebebiyle söylediği sözün mahiyetini idrak edemeyen ve söylemiş olduğu bu sözle kastedilen durumların neticelerini kestiremeyen kimse için mecaz manada kullanılmaktadır. Böyle bir kimse tam bir iğlâk halindedir. Çünkü öfke halinde olan kimse akıl hastası, mecnun ve sarhoş hükmünde sayılır. Sarhoş olan kişi, kendisine ve ailesine karşı tehdit ve zarar verecek intihar girişimlerine kalkmaz. Fakat öfkeli kişiden bu saydığımız şeylerden hepsi meydana gelebilir. Medyada öfkeli bireylerin geçirmiş olduğu cinnet halinde işledikleri birçok feci olaylar bulunmaktadır. İbn Kayyim el-Cevziyye, öfkeyi üç gruba ayırmıştır.²⁴²

a. Kişinin sağlıklı düşünme yetisine herhangi bir tesiri olmayan öfke türüdür. Bu aşamada öfke başlangıç seviyesindedir. Kişi öfkenin bu türünde söylediği sözün neticelerini bilerek konuşur. Böyle bir kimsenin talâk ve köle azadı gibi hukuki tasarruflarının geçerli olacağı konusunda hiçbir şüphe yoktur.²⁴³

b. Kişinin aklına zarar veren ve sağlıklı düşünme yetisini kaybettiği öfke türüdür. Bu öfkenin en son seviyesidir. Böyle bir durumda kişinin irade ve maksat kapısı kapalı olduğundan dolayı bu kişinin boşama ve köle âzâdı gibi hukuki tasarrufları geçersiz sayılır. Çünkü böyle bir öfke halinde kişinin sağlıklı düşünme ve karar alma yetisi devre dışı kalır. Bu konuda öfkeli şahsın talâkının geçersiz olduğu hususunda şüphe bulunmadığını olmadığını ve hukuki tasarrufların geçerli olabilmesi için irade ve kastın bulunması gerektiğini söylemektedirler. Durum böyle olunca uyuyan kimse, akıl hastası, sarhoş ve öfkeli şahsın iradeleri ve maksatları bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kişiler, yapmış olduğu hukuki tasarruflardan sorumlu tutulmazlar.²⁴⁴

c. Öfkenin orta düzeyde olma halidir. Kişi öfkenin bu düzeyinde gerçek manada öfkenin esiri olmaz. Öfkenin bu düzeyinde yapılan talâkın geçerliliği konusunda İslam hukukçuları ihtilafa düşmüşlerdir. Fakat şer’i deliller ışığında boşama ve köle azadının geçersiz olacağı görüşünü savunmaktadır. Çünkü bu durum iğlâk kelimesin içeriğine dâhil

²⁴¹ Danışman, “İğasetü'l-Lehfân”, 262.

²⁴² İbn Kayyim, Zâdü'l Meâd, 5/215.

²⁴³ İbn Kayyim, İğasetü'l lehfân, 20.

²⁴⁴ İbn Kayyim, İ'lâmu'l-muvakkîin, 3/45; İbn Âbidîn, Muhtâr, 3/244; Zühaylî, Fıkıh, 9/290;

edilir.²⁴⁵ Bunu da Hadis şeriflerden örnekler göstererek açıklamaya çalışırlar. İmran b. Husayn'dan gelen bir rivâyette Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) öfkeli bir halde olan kişinin adağının geçerli olmadığını ve böyle bir kişinin yemin kefareti yapması gerektiğini ifade eden bir Hadis şerifidir.²⁴⁶ Bu Hadis şerifte öfke halinde verilen adakları yerine getirme zorunluluğunu kaldırmıştır. Hz. Âişe (r.a) kanalından gelen bir rivâyette ise: "Her Kim Allah Teâlâ'ya itaat üzere adakta bulunursa, vermiş olduğu sözü yerine getirsin ve Allah Teâlâ'ya itaatte bulunsun. Her kim de Allah Teâlâ'ya isyan içerikli adakta bulunursa vermiş olduğu sözü yerine getirmesin ve Allah Teâlâ'ya isyanda bulunmasın."²⁴⁷ buyrulur. Bu rivâyetten anlaşılan Allah'a itaat üzere verilmiş olan adakların yerine getirilmesi ve adaklarının yerine getirenlerin övülmesine karşılık, bir önceki zikrettiğimiz Hadis şerifte öfke halinde verilen adakların geçerli sayılmadığı görülmektedir. Çünkü öfke halinde kişi bunu irade ve maksat ile ortaya koymuyor aksine öfkenin tesiri altında kalarak bunları ortaya koyuyor. Sevgili Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) mahkemede hâkimin davalı ve davacı hakkında hüküm ortaya koyarken öfkeli olmaması gerektiğini bildiren başka bir hadis-i şerifte bulunmaktadır.²⁴⁸ Buradan hareketle öfkeli şahsın adağı geçerli sayılmıyor ve hâkim de öfkeli iken hüküm vermesi istenilmiyorsa, öfkeli şahsın talâkı da geçerli olmayacağı görüşünü savunmaktadırlar.²⁴⁹

Sahabe Kavlından Delilleri

Talâkın istek ve ihtiyaç halinde yapılmasını ve köle azadının da sadece Allah Teâlâ'nın rızasını kazanma amacıyla yapılması gerektirdiğini bildiren İbn Abbas (r.a) rivâyetidir.²⁵⁰ Buradan anlaşılan İbn Abbas'ın (r.a), talâkın geçerliliğini istek ve ihtiyaca binaen olduğunu söylemesidir. İbn Abbas'ın (r.a) rivâyetinden, öfke halinde hanımını boşayan kimsede istek ve gerekçe bulunmadığını söylemektedirler.²⁵¹

²⁴⁵ İbn Kayyim, *İğasetü'l-lehfân*, 20-21.

²⁴⁶ Nesaî, "Eyman" 14; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 4/433,440, 442; Hâkim, el-Müstedrek, 4/305.

²⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Eyman", 22; ; Nesaî; "Eyman", 28; Buhârî, "Eyman", 28; İmam Malik, Muvatta, "Nüzur", 8; Timizî, "Nüzur",2 İbn Mace; "Kefaret", 16; Ahmed b.Hanbel, Müsned, 6/36,41,208.

²⁴⁸ Buhârî, "Ahkam", 13; Ebû Dâvûd, "Akdiye", 9; Müslim, "Akdiye", 16; Nesâî, "Kudâd", 17; Tirmizî, "Ahkam", 7; Ahmed b. Hanbel, Müsned 5/52,182.

²⁴⁹ Danişman, "İğasetü'l-Lehfân", 259.

²⁵⁰ Buhârî, "Talâk" 11.

²⁵¹ Danişman, "İğasetü'l-Lehfân", 259.

Eban b. Osman (r.a) kanalından gelen bir rivâyette, Hz. Osman'ın (r.a) akıl hastası ve sarhoş olan bir kimsenin kullanmış olduğu talâkın geçersiz olduğu görüşünü bildirmektedir.²⁵² Sarhoşun talâkını geçersiz sayanların dayanaklarından birisi de sarhoşun talâk tasarrufunu kullanırken kendisinde irade ve kasıt bulunmadığını söylerler. Sarhoşun durumuna göre, öfkeli şahsın durumunun daha vahim olduğunu ifade ederler. Kişi, şiddetli bir öfkeye yakalandığında sarhoştan daha vahim bir duruma düştüğünü, adeta kişinin sarhoş gibi olduğunu bildirirler. Durum böyle olunca, öfkeli şahsın talâkının geçersiz olması daha kuvvetli bir delil hükmüne gelmekte olduğunu ifade ederler. Çünkü toplum nezdinde sarhoş kimsenin çok mazur görülmediğini ama öfkeli bireyin yaptıkları mazur görüldüğünü aktarmaktadırlar. Çünkü öfkeli şahsı, o davranışı yapmaya yakalanmış olduğu öfke nöbeti sevk ettiğini ifade etmektedirler.²⁵³

Kıyas ve Usul-ü Fıkıhtan Delilleri

- a. Bir kişinin sözlü tasarruflardan sorumlu tutulması için, irade ve kasıt olması gerekir. Buna delil olarak şu âyeti gösterirler: Allah Teâlâ'nın insanların maksadının olmadığı yeminlerden sorumlu tutmadığı, maksat ve niyetin olduğu yeminlerden sorumlu tuttuğunu bildiren âyet-i kerimeyi öfkeli şahsın talâkını geçersiz olduğuna dair delil olarak sunmaktadırlar.²⁵⁴ Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de mükellefin sözlü tasarruflarda sorumlu tutulabilmesi için irade beyanı ve maksadın bilinmesi gerektiğini bizlere bildirmektedir.²⁵⁵
- b. Öfkeli şahıstan sadır olan hukuki tasarruflar da irade olsa bile, burada kişi iradesinin asıl kaynağı öfkeyi tetikleyen durumlardır. Mükrehin (zorlanan kimsenin) durumu gibi irade ve kasıt olduğu halde başka bir kuvvetin etkisiyle oluştuğu için hakiki bir irade ve kast yoktur. Mükrehin talâkı geçersizse öfkeli şahsın talâkı da geçersiz olmalıdır.²⁵⁶
- c. Öfkeli şahsın talâkını geçersiz sayanların temel dayanaklarından biri de akitlerde aranan en temel özellik maksat ve niyet olduğunu bildiren küllî kaidesidir.²⁵⁷ Durum

²⁵² Beyhakî, *Kübrâ*, 7/359; Bkz. Sarhoşun boşamasının geçerliliği hakkında iki tane görüş bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İbn Kudâme, el-Muğnî, 7/ 256.

²⁵³ İbn Kayyim, *İğasetü'l lehfân*, 28.

²⁵⁴ Bakara, 2/225.

²⁵⁵ İbn Kayyim, *İğasetü'l lehfân*, 29.

²⁵⁶ İbn Kayyim, *İğasetü'l lehfân* 29.

²⁵⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle*,19.

böyle olunca öfkeli şahıs nikâh bağıını koparıırken onda sağlam bir irade ve sahih maksat bulunmadığı için böyle bir kişinin talâkının da geçersiz olacağını savunmaktadırlar.²⁵⁸

- d. İbn Kayyim, Hanefîlerin vesveseli şahsın talâkını geçerli saydıklarını ifade etmektedir. Bu görüşe dayanak olarak da sahih bir akıl ve irade olmadığını söyler. Buna göre de öfkeli şahsın talâkının geçersiz olacağını ifade etmektedir.²⁵⁹
- e. İbn Âbidîn, “medhuş” ve “öfke” kavramını beraber mütalaa etmiştir. Medhuş, dehşete düşen kişiye verilen addır. Öfkeden dolayı dehşete düşen kişinin durumunu, delirmenin bir kısmı olduğunu söylerler. Burada öfkeden dolayı dehşete düşen kimsenin söylediği sözün farkına varamaması, hezeyanın fazla olması, konuştuğu sözlerdeki tutarsızlık ve şaka ile ciddiyeti ayıramamasını yeterli görür. İbn Âbidîn göre böyle kişinin talâkı geçerli değildir.²⁶⁰
- f. İslam hukukunda ehliyeti ortadan kaldıran cinnet hali, ikrah, hata, unutma, korku, sarhoşluk, gaflete ilişkili tasarruflar, ehliyet arızalarından sayılmışlardır. Böyle özelliklere sahip olan insan davranışları toplum tarafından mazur görülüp, farklı hükümlere tabi olmuşlardır. Bu özelliklere sahip olan insanların sözlü tasarrufları oluştururken güçlü bir etken bulunmaktadır. Durum böyle olunca ehliyet arızalarından dolayı, yeterli bir ehliyete sahip olmadıklarından sözlü tasarrufları affedildiği için, öfke hali de kişinin ehliyetini ortadan kaldıran önemli bir ehliyet arızası olduğunu ifade etmektedirler.²⁶¹
- g. Öfke, insanın davranışlarını etki altına alan bir hastalıktır. Şiddetli bir öfkeye yakalanan insan, konuştuğu sözlerde tutarsızlık, olaylar arasında neden-sonuç ilişkisini kuramadığı görülmektedir. İnsanlar, öfke halinde kişiye zararı dokunacak bir durum olduğunu ve öfke halinin insana vereceği zararlardan kaçınmak gerektiğini bilmektedirler. Öfke anında kişi sağlam bir irade ve akla sahip olsaydı, öfkenin yıkıcı etkilerinden korunmak için bir dizi önlem alırdı. Öfke şiddetli bir hal aldığıında, kişi öfke duygusu vücutta hapsedince bayılma gibi vücutta ağır hasarlara yol açabilir. İşte

²⁵⁸ Danışman, “İğasetü'l-Lehfân”, 267.

²⁵⁹ Danışman, “İğasetü'l-Lehfân”, 274.

²⁶⁰ Muhammed b. Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Haşiyetü Reddi'l-Muhtar ala'd Dürri'l-Muhtar* (Beyrut: Dâru'l Fikr, Beyrut, 1992), 3/243.

²⁶¹ Danışman, “İğasetü'l-Lehfân”, 269.

bu durumdaki kişinin sözlü tasarrufları geçersizdir. Kişinin malına, canına ve kul hakkına sebebiyet verecek durumlar mazur görülmeyip, Allah hakkına taalluk eden sözlü tasarruflar geçersizdir.²⁶²

- h. Mezhep imamları, talâk lafızlarını kullanarak, talâkın geçerliliği konusunda ana neden olarak görmezler. Çünkü talâk lafzını kullanmak boşamanın sebeplerinden sadece bir tanesidir. Talâk konusunda hüküm verilirken, kişinin niyeti, mükellefiyet durumu ve bilgisi göz ardı edilmemelidir. Burada belirttiğimiz üç kavram ya hükmün oluşmasını sağlayan diğer sebepler olarak görülmeli ya da hükmün varlığını gerekli gören şartlar olarak kabul edilmeli ya da bu saydığımız üç kavramın yokluğu hükmün geçerliliğini engelleyici bir etmen olarak görülmelidir. Buradaki etenlere dikkat edilmeden hüküm verilmemelidir.²⁶³

3.2.3. Yakın Dönem Fıkıhçıların Öfkeli Şahsın Talâkı Hakkındaki Görüşleri

Öncelikle Türkiye’de Din İşleri Yüksek Kurulu, ne dediğini bilse bile itidâlini kaybedecek ve sağlıklı düşünemeyecek şekilde öfkelenen kişinin yapmış olduğu öfkeli şahsın talâkı geçersiz görmüştür.²⁶⁴ Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, iğlâk kelimesine ikrah manası vererek selef âlimler gibi öfkeli şahsın talâkını geçerli görmüştür.²⁶⁵ Vehbe Zuhaylî ise öfkeli şahsın talâkının durumunu İbn Âbidîn gibi “medhuş” kavramı altında incelemiştir. Şuurunu kaybederek kendinden geçecek şekilde öfkelenen kişinin talâkını geçersiz saymıştır. Ona göre kişideki öfke hali nadir olmalıdır. Aksi durumda öfkeyi sıkça yaşıyorsa boşaması geçerlidir.²⁶⁶ Yusuf el-Karadâvî ise mezkûr hadiste geçen iğlâk kelimesine öfke manası vererek, öfkeli şahsın talâkını geçersiz saymıştır.²⁶⁷ Ömer Nasuhi Bilmen de Hanefî fakihler gibi meseleyi kinayeli lafızlarla boşama konusunda değinmiş olup kinayeli lafızlarla boşamanın geçerli olabilmesi için niyet ve delalet-i halin şart olduğunu ifade etmektedir. Ömer Nasuhi Bilmen’e göre delalet-i hal, karı koca arasında boşanma konusunun geçmesi ve

²⁶² Danişman, “İğasetü'l-Lehfân”, 267.

²⁶³ Danişman, “İğasetü'l-Lehfân”, 278.

²⁶⁴ Komisyon, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* (İstanbul: D.İ.B. Yayınları, 2019), 439.

²⁶⁵ Ahmed b. Abdurrahim Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî, thk. Seyyid Sâbık, *Hüccetüllahi'l-bâliğa* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 2005), 2/214.

²⁶⁶ Zuhaylî, *Fıkıh Ansiklopedisi*, 290.

²⁶⁷ Yûsuf el-Karadâvî, çev. Veysel Bulut vd., *Çağdaş Meselelere Fetvâlar* (İstanbul: Ravza Yayınları, 1996), 2/214-215.

kocada öfke halinin bulunması durumuna denir. Ömer Nasuhi Bilmen'in, meseleyi Hanefî bakış açısıyla ele almasından O'nun öfkeli şahsın talakını geçerli gördüğü anlaşılabilir.

Fatih Çınar- Nasi Aslan'ın *Öfkeli Şahsın Boşaması İle İlgili Rivayetin İslam Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi* makalesinde öfkeli şahsın talâkının geçersiz olduğunu tercih etmektedirler. Sabri Erturhan'ın *İslam Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talâkı* makalesinde ulaştığı sonucun öfkenin en düşük seviyesi dışındaki diğer talâkların geçersiz olduğunu dile getirmektedir. Kevser Öztürk'ün, *Öfkeli Şahsın Talâkı adlı* yüksek lisans tezinde elde etmiş olduğu sonuç ise öfkeli şahsın talâkının geçersiz olduğu yönünde olduğu saptanmıştır.

3.2.4. Delillerin Tahlili

Öfkeli şahsın talâkını geçerli sayanların görüşünün temel dayanaklarından biri olan Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) talâk, nikâh ve ric'atin şakasının dahi ciddi olduğunu bildiren hadis-i şerifi²⁶⁸ ile Sabi ve delinin talakı dışında bütün talakların geçerli olduğunu bildiren hadis-i şerif talâkın, aile hukukunun ciddi bir olay olduğunu bizlere göstermektedir. Durum böyle olunca eşler nikâh akdini gerçekleştirmeden önce nikâh akdi ve boşanmanın önemli bir olay olduğu taraflara anlatılmalıdır. Hanefî mezhebinde “İbadetlerde ihtiyatla amel edilir”²⁶⁹ prensibi gereğince nikâh bir yönüyle akit bir yönüyle ibadet olarak görüldüğünden dolayı burada ihtiyat ile davranmak daha uygun olacaktır. İbnü'l' Hümâm, ihtiyat kelimesini iki delilden hangisi daha güçlüyse onunla amel etmek şeklinde ifade etmiştir. O, ihtiyatı deliller tearuz (çatışması) ettiğinde hangi delil daha güçlüyse o delili tercih etmek şeklinde yorumlamıştır.²⁷⁰ Yukarıda zikrettiğimiz Hadis şerifin mecaza yorumlanamayacak derece de açık ve bağlayıcı olduğu kanaatindeyiz.

Öfkeli şahsın talâkını geçersiz sayanların temel dayanaklarından birisi iğlâk halinde eşini boşamanın ve köle azadının geçerli olmadığını bildiren hadis-i şeriftir.²⁷¹ Burada geçen iğlâk kelimesi kapanmak ve kilitlenmek anlamında olduğu söylenmiştir. İğlak, mecaz bir kelime olduğundan dolayı İslam hukukçuları ve muhaddisler bu kelimeye üç farklı anlam

²⁶⁸ Tirmizî, “Talâk”, 9

²⁶⁹ Zuhâl Pehlivan, *Hanefî Mezhebinde İhtiyat Kavramı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011) 42,76.

²⁷⁰ Pehlivan, *İhtiyat Kavramı*, 5.

²⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10/654; İbn Mâce, “Talâk”, 16; Ebû Dâvûd, “Talâk” 8.

yüklemişlerdir. Öfkeli şahsın talâkını geçersiz sayanlar daha önce de belirttiğimiz gibi öfke anlamı vermişlerdir.

Öfkeli şahsın talâkını geçersiz sayanların delillerine bakıldığında şöyle bir sorun ortaya çıktığı görülmektedir; Öfke halinde verilmiş olan talâk geçersiz sayıldığında kişinin öfke düzeyini kimin belirleyeceği konusudur. Bu durum suiistimale neden olabilir. Çünkü kişi eşine kullanmış olduğu talâktan pişman olduğunda öfkeli olduğunu iddia ederek diyerek benim kullanmış olduğum talâkını geçersiz olduğunu düşünebilir. Bu konu cahiliye döneminde boşama uygulamasına benzetilebilir. Nitekim cahiliye döneminde erkekler eşlerini istedikleri kadar boşayabilmekte ve istediği anda erkek boşamış olduğu eşine geri dönebilmekteydi. Allah Teâlâ cahiliye dönemindeki boşama anlayışına Kur'an-ı Kerim'de karşılıklı rıza ve geri dönüş imkânı yönünden talâk sayısını ikiye düşürdüğünü bildiren âyet-i kerime ile sınırlama getirmiş ve kadınların mağdur olmasını önlemiştir.²⁷²

Medyada yer alan haberlerde şuurunu kaybeden kişilerin eşini ve çocuklarını öldürdüğü haberlerini görmekteyiz.²⁷³ Eğer öfkeli şahsın talâkını geçersiz sayılırsa medyada görülen cinnet vakıalarına neden olabilir. Böyle bir anlayış da aile birliğinin devamına katkı sağlamayacaktır. Aksine eşler arasında büyük kavgalara ve tartışmalara yol açılabilecektir. Bu tartışmalardan eşler ve çocuklar psikolojik olarak zarar göreceklerdir. Başlangıçta öfkeli şahsın talâkını geçersiz sayanlar bu hükmü verirken aile birliğinin devamı için bu görüşü verdikleri öngörebilir. Fakat kişi öfke halinde talâk kullandığı zaman yaşamış olduğu öfke haline şahit göstermek zorundadır. Aile içinde yaşanan bu öfke halinin şahit tarafından gözlenmesi de her zaman mümkün olamayabilir. Boşanmalar genel olarak eşler arasında yaşanan kavgalar ve anlaşmazlıklar neticesinde vuku bulmaktadır. İslam hukukuna göre eşler arasında problem olduğunda mahkemeler tarafından hakem tayin edilerek durum tespiti yapılabilir.

Öfkeli şahsın talâkını geçerli sayanların başka bir dayanağı da öfke halinde verilen zihârı Peygamber Efendimiz geçerli görmüştür. Zihârın cahiliye döneminde talâk çeşitlerinden biri olduğu bilinmektedir. Durum böyle olunca öfkeli şahsın talâkının geçerli olması anlaşılmaktadır.

²⁷² Bakara, 2/229.

²⁷³ TRT Haber, "Karısını bıçaklayan sanığa 12 yıl hapis cezası verildi" (Erişim 18.07.2023)

Öfkeli şahsın talâkını geçersiz sayanların dayanaklarından birisi de kişilerin kasıtsız olarak ağızdan çıkan söz sebebiyle ile meydana gelen yeminlerden (yemin-i lağv) sorumlu tutulmamasını, buna karşılık bilerek yapılan yeminlerden (münakit) sorumlu tutulmasını bildiren âyet-i kerimedir.²⁷⁴ Burada geçen âyette yemin-i lağvın geçersiz kılınmasının sebebi kişi de irade ve maksadın bulunmamasıdır. Bundan dolayı da irade ve istek bulunmadığında Allah'ın kulları sorumlu tutmadığını söylemektedirler. Buradan hareketle öfkeli şahıs talâk kullanırken kendisinde tam irade ve istek bulunmadığından dolayı talâkının geçersiz olacağını ifade etmektedirler. Bu görüşü destekleyici olarak İbn Abbas'ın (r.a) öfkeli şahsın yeminini geçersiz saymasını da delil göstermektedirler. Burada öfkeli şahsın yemini boşamaya kıyas yapmak doğru görülmemelidir. Çünkü Peygamber Efendimizin (s.a.v) talâk, nikâh ve ric'atın şakasının dahi ciddi olduğunu bildiren hadis-i şerifdir.²⁷⁵ Bu hadis-i şerif açık ve net olduğundan dolayı bağlayıcı olduğu söylenebilir. Öfkeli şahsın talâkının geçerli olduğuna İbn Abbas'dan (r.a) gelen diğer bir rivâyet de delil olarak zikredilebilir. Bir adam gelerek öfkeliyken eşini üç talâk ile boşadığını söyleyince İbn Abbas (r.a) o kişiye Allah'ın ona haram kıldığını çözemeyeceğini o kişinin rabbine isyan ettiğine ve eşini kendisine haram kıldığını söylemiştir.²⁷⁶ Buradan İbn Abbas'ın (r.a) öfkeli şahsın talâkını geçerli saydığı anlaşılabilir.

Burada şunu da hatırlatmak isterim; Kevser Öztürk *Öfkeli Şahsın Talâkı* adlı yüksek lisans tezinde Hanefî fakihlerin çoğunluğunun öfkeli şahsın talakı geçersiz gördüğünü ifade etmektedir.²⁷⁷ Bu durumu kabul etmek bizim açımızdan mümkün değildir. Çünkü İbn Âbidîn hariç Hanefî fakihler öfkeli şahsın talakını geçerli gördüğünü yukarıda ifade etmiştik.

²⁷⁴ el-Bakara 2/225.

²⁷⁵ Tirmizî, "Talâk" 9; İbn Hacer, Telhîsu'l habîr, 3/209; Şevkânî, Neylü'l Evtâr, 6/278; San'ânî, Sübûlü's Selâm, 3/175.

²⁷⁶ Dârekutnî, es-Sünen, "Talâk" 16.

²⁷⁷ Kevser Öztürk, *Öfkeli Şahsın Talâkı* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 62.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Erkek ve kadının nikâh akdi yaparak oluşturduğu evlilik birlikteliği alelade bir akit değildir. Taraflar açısından önemli hukuki sonuçlar doğuran nikâh akdi, akl-ı selim ile alınması gereken önemli bir karardır. Evlilik birlikteliği hayırlı bir amaç için başlanılan, boşanma ile sonuçlanması arzu edilmeyen bir sözleşmedir. Bununla beraber tarafların anlaşamadıkları, evliliğin çekilmez bir hale geldiği durumlarda boşanma meşru hale gelmektedir.

İnsanların, dil, ırk ve karakter gibi konularda birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Bu farklılık, bazen aileyi oluşturan erkek ve kadın arasında anlaşmazlıklara yol açabilmektedir. Diğer yandan günümüzde filmlerin, dizilerin ve medyanın insanların zihinlerindeki aile kavramını oldukça zedelediği görülmektedir. Bunun en bariz yansıması olarak gün geçtikçe boşanma oranlarının artması sayılabilir. Eşler, bazen karşılaşmış oldukları sorunları ve anlaşmazlıkları hemen boşanma ile çözüme kavuşturmaya çalışmaktadırlar. Burada yapılması gereken öncelikle aradaki anlaşmazlıkları ve sorunları sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturmak olmalıdır.

İçinde yaşadığımız toplumda insanların üstesinden gelmekte zorlandığı, kendisine ve çevresine zarar verdiren duyguların başında “aşırıya giden öfke” duygusu gelmektedir. Öfkesine hâkim olamayan kimselerin işlemiş olduğu vahşeti, kadına ve çocuğa yönelik şiddet olayları medyada sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Günlük hayatımızda kullanmakta olduğumuz “Öfke rüzgâr gibidir, bir süre sonra diner ama dal kırılmıştır bile.” sözü kontrol edilemeyen öfkenin vermiş olduğu zararı veciz bir şekilde ifade etmektedir. Bu söz öfke kontrolünün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Öfke duygusu kontrolden çıktığında yerini şiddete bırakmaktadır. İnsanoğlu tabiatı itibariyle kışkırtma, engellenme, tehdit ve reddedilme karşısında öfkelenildiğinde kendisini öfkeliendiren kişileri cezalandırmak ve canını yakmak isteyebilir. Eşler arasında vuku bulan tartışmalar ve anlaşmazlıklar öyle bir hal alır ki, tam bu esnada eşlerden herhangi biri boşanmayı teklif edebilmekte veya erkek boşama yetkisini kullanabilmektedir. Eşler arasındaki bu tartışmalar ve anlaşmazlıklar her zaman medeni bir şekilde konuşulamayıp ve çözüme kavuşturulamadığını maalesef medyada “kadına yönelik şiddet” başlıklı haberler altında görmekteyiz. Şiddetin kaynağı olarak her zaman erkekleri görmek doğru bir tutum değildir. Erkeğin, kadın tarafından duygusal şiddete maruz kalıp bu şiddet neticesinde

öfkelenip evlilik birlikteliğini sonlandırma kararı alabildiğini de görmek gerekebilir. Esasen maruz kalınan bir şiddet, başka bir şiddeti de doğurmaktadır. Nitekim şiddet, kime yapılırsa yapılsın kişiye vermiş olduğu psikolojik ve fiziksel zarar yadsınamaz bir gerçektir.

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de evliliğe devam edebilme açısından talâkı iki ile sınırlandırmıştır. Peygamber Efendimiz, üç şeyin şakasının da ciddisinin de ciddi olduğunu haber vermiştir. Haber verilen konulardan birisinin talâk olması, evli çiftlerin öfkelerini dizginlemesi noktasında ve sağ duyulu kararların alınmasında bir prensip oluşturmaktadır. Bu prensip, eşler arasındaki tartışmalar ve anlaşmazlıklarda tarafların temkinli bir şekilde davranmasını sağlamaktadır. Böylelikle tarafların temkinli davranması oluşabilecek boşanma ve şiddet gibi arzu edilmeyen olayların da önüne geçilmesine vesile olacaktır. Kur'an-ı Kerim ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) sünneti perspektifinden bakıldığında talâkın taraflar arasında ciddiyet ile ele alınması, ciddiyetsiz kullanılmaması gerektiği görülmektedir.

İslam hukuku toplumdaki sorunların çözümü için doğru çözümler önermiştir. Ailedeki problemlerin çözümü için de birçok yollar göstermiştir. Hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) sünnetinde talâk konusunda belirli prensipler ve usuller getirilmiştir. İslam hukuku bu prensip ve usulleri sistemleştirmiştir. Bu usuller aileyi ayakta tutmayı ve birlikteliğin devamını sağlamayı hedeflemiştir. İslam hukukunda nikâh bağının ölümle son bulunması arzulanmaktadır. Bu sebeptendir ki muvakkat ve mut'a nikâhı haram kılınmıştır. Talâk ile alakalı hükümler öncelikle aileyi korumayı hedeflemiştir. Ancak gerekli olduğu durumlarda boşanmaya da cevaz verilmiştir.

Ele alınan "Öfkeli Şahsın Boşamasının İslam Hukukundaki Yeri (Kadına Şiddet Bağlamında Analitik Bir İnceleme)" isimli tez çalışmamızda öfkeli haldeyken yapılan boşamaların hukuki olarak geçerli olup olmadığını ele alınmıştır. Fakihlerin tarihsel süreç içerisinde öfkeli şahsın talâkı ile alakalı görüşleri toplanmaya çalışılmıştır. Elde edilen neticeler ışığında öfkeli şahsın talâkının geçerliliği hakkında iki görüş olduğu tespit edilmiştir.

Hanefî, Malîkî, Şafîî ve bazı Hanbelî fakihlerin öfkeli şahsın talâkını geçerli kabul ettiği görülmüştür. Hanbelî fakihlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Teymiyye; Hanefî mezhebinden İbn Âbidîn; yakın dönem fakihlerinden Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, Vehbe Zuhaylî ve Yusuf el-Karadâvî'nin öfkeli şahsın talâkını geçersiz gördüklerini ifade edebiliriz.

Elimizden geldiği ölçüde İslam hukukunda öfkeli şahsın talâkının geçerliliği konusuyla ilgili görüşleri toplamaya çalıştığımız bu çalışmamızın sonucunda; boşanma ile ilgili hükümlerin yuva kurmak kadar önemli bir olay olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bu araştırmada ulaşabildiğimiz sonuç, öfkeli şahsın talâkının geçerli olmasını tercih etmenin uygun olacağıdır. Hanefi mezhebinin önem verdiği ihtiyat ilkesi de öfkeli şahsın talâkının geçerli olmasında etkili olabilir. Bu tercihin oluşmasında aşağıda zikredilen hususlar zikredilebilir:

i. Öfkeli şahsın talâk kullanım sırasında öfke düzeyini kimin tespit edeceği belirsizdir. Kişinin öfke düzeyinin nesnel bir şekilde ölçülebilmesi zordur veya öfke hali şahitler tarafından teyit edilmelidir. Bu saydığımız durumları açıklamak mümkün görülmemektedir.

ii. Şuurunu kaybettirecek derecede öfkeye sahip olan kişinin, talâkı geçersiz sayıldığında daha sonra yaşanabilecek kötü olaylara sebebiyet verebilir. Bu derece öfkeye sahip olan kişinin hanımına fiziki şiddet uygulayabileceği de öngörülmelidir.

iii. Öfkeli şahsın talâkı geçersiz sayıldığında, kadının bu konuda kocanın beyanının aksine itirazı olabilir. Kadının, “sen beni boşamıştın” diyerek itiraz edebilme durumu söz konusudur. Zira boşama terimlerini kullanmayı alışkanlık haline getiren kişi öfkeliyken olduğu gibi öfkesizken de getirebilir.

iv. Allah Teâlâ'nın boşamaya çoktan aza doğru sınırlama getirmesi, kadının mağdur olmasına engel olmuştur. Eşler arasındaki aile hukukunun ciddi ve sağlam temeller üzerine dayanmasına yol açmıştır. Eğer öfke halinde talâk geçersiz sayıldığında kişilerin şu ifadeyi “Ben de öfkeliydim, yapmış olduğum talâk geçersizdir” ifadesini söylemesi kaçınılmaz olur. Bu da cahiliye dönemindeki gibi erkeklerin talâkı âdeta bir oyuncak haline getirmesine neden olabilir. Bu durum aileyi kurtarmak yerine içinden çıkılmaz zor bir duruma düşürebilir. Öfkeli şahsın talâkını geçersiz saymak bu durumun suiistimal edilmesini kaçınılmaz hale getirebilir.

v. Peygamber Efendimiz (s.a.v) üç şeyin şakasının da ciddisinin de ciddi olduğunu bildirmiştir. Bunlar: talâk, nikâh ve ricattir. Bu hadis-i şerifin, iğlak halinde köle azadı ve boşamanın geçersiz olduğunu bildiren hadis-i şerife göre daha açık olduğu söylenebilir. Çünkü ikinci hadis-i şerifte geçen iğlak kelimesi mecaz anlamında kullanılmıştır.

vi. Usulcülerin genel kabulüne göre öfke ehliyet arızaları arasında yer almamaktadır. Had cezalarında öfkenin cezaî müeyyideyi hafifletici veya düşürücü bir etkisi bulunmamaktadır.

vii. Öfkeli şahsın talâkı geçersiz sayıldığında, toplumda ve aile içinde kadına yönelik artan şiddet olaylarına sebebiyet verebilir. Akabinde aile ortamında şiddet ve kavgaların gölgesinde büyüyen çocukların psikolojik yapısı da bu durumdan kötü bir şekilde etkilenebilir.

Hülasa: yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı, öfkeli şahsın talâkının geçerli olacağı görüşünün tercih edilmesi daha isabetli görülebilir. Öfkeli şahsın talâkının geçerli olacağı hükmü aile hukukunun daha sağlam temeller üzerinde kalmasını sağlayabilir. Çünkü boşama yetkisine sahip olan kişinin bu karar ile boşama sorumluluğunun daha da farkına varacağını öngörülebilir. Öfkeli şahsın talâkının geçersiz sayılacağı görüşü tercih edildiğinde ise talâk konusunun suiistimal edilmesine sebep olabilir. Bununla beraber aile birlikteliğini korumak gibi gerekli hallerde öfkeli şahsın talakının geçerli sayılmayacağı görüşü tercih edilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. *İslam Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.
- Acar, H. İbrahim. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2018.
- Acar, H. İbrahim. *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum: Ekev Yayınları, 2000.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021". (Erişim 17 Ekim 2022. <https://data.tuik.gov.tr>)
- Adler, Alfred. *İnsan Tabiatını Tanıma* çev. Ayda Yörükân, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Eş-Şeybânî. thk. Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Müsned*, Kahire: Dâru'l Hadis, 2012.
- Ahmed Cevdet Paşa. *Mecelle*, ed. Ali Himmət Berki, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982.
- Ahmet Rıfat Efendi. nşr. Hüseyin Algül, *Tasviru'l Ahlak*, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1988.
- Akıntürk, Turgut. *Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, Ankara: Beta Yayınları, 1977.
- Aksu, Yakup. *Şiddet İçeren Suçlardan Kayıtları Olan Bireylerin Bağlanma Stilleri, Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-mesâbih*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Ankay, Aydın. *Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1992.
- Atkinson, Rita L. *Psikolojiye Giriş*, çev. Kemal Atakay ve arkadaşları, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995.
- Aydın, Hakkı. "İslâm ve Türk Borçlar Hukukunda İkra". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 0 / 11 (Haziran 1993) 299-325.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.

- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. thk. Eymen Salih Şa'ban, *el-Binâye fî şerhi 'l-Hidâye*, Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 2012.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi 'l-Buhârî*, Beyrut: Daru'l-Fikr, ts."
- Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Şemsülhak. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, '*Avnü'l-mâ 'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Medîne: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1968.
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef. *el-Müntekâ Şerhu Muvatta*, Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Bağdâdî, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed. *Câmiu'l Ulûm ve'l Hukm Şerhu min Cevâmiu'l Kelim*, Beyrut: Müessesetü'r Risale, 2001.
- Batlaş, Acar-Zuhal. *Stres ve Başa Çıkma Yolları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- Bendason, Ney. çev. Şirin Tekeli, *Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. thk. Muhammed Abdülkerim Atâ, *es-Sünenü'l Kübrâ*, Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2003.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Tuhfet'ül ebrar şerh-i ale's sünneti*, Kuveyt: Vizaretü'l evkaf ve Şuunu'l islamiyye, 2012.
- Bilmen, Ömer Nâsuhi. *Hukuk-i İslamiyye ve Istilahat-i Fıkhiye Kamusu*, İstanbul: Öz Ensar Yayınları, 1999.
- Boran, Mustafa. "*Berâet-i Zimmet Asıldır Kaidesinin Temelleri, Kapsamı ve Evrenselliği*" Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi 5/10 (2022), 91-108. <https://doi.org/10.53336/rumeli.1146758>
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Buhûtî, Mansur b. Yusuf. *er-Ravdu'l-Murbi'*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2015.
- Buhûtî, Mansur b. Yusuf. *Keşşâfü'l-kınâ 'an metni'l-İknâ'*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983.

- Buhûtî, Mansur b. Yusuf. *Dekâiku uli 'n-nühâ li-şerhi 'l-Müntehâ*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1993.
- Buhârî, Burhâneddin, thk. Abdulkerim Sami el-Cundî, *el-Muhtetü 'l-Burhânî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, thk. İsmetullâh İnâyetullah Muhammed v.dğr. *Şerhu Muhtaşari 't-Taḥâvî*, b.y.: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- Çağıl, Orhan Münir. "*Garp Hukuk Tarihinde Cermen Devri*", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 23/1-2 (1958), 47-67.
- Çağrııcı, Mustafa. "*Gazap Maddesi*", TDV İslam Ansiklopedisi, 13/436-437. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Çınar, Fırat - Aslan, Nasi. "*Öfkeli Şahsın Boşaması İle İlgili Rivâyetin İslam Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi*". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 29 (Nisan 2017), 243-260.
- Çifçi, Sema-Açık, Yasemin. "*Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Nedenleri*". Artuklu International Journal of Health Sciences 2 / 2 (Ağustos 2022): 1-7. <https://doi.org/10.29228/aijhs.15>
- Çoban, Damla-Kaplan, Merve. "*Aile İçi Şiddette Medyanın Rolü*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 2/1 (Haziran 2022) 127-146.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *es-Sünen*, Beyrut: Muessesetu'r Risale, 2003.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. thk. Muhammed Abdülaziz El-Halidî, *Sünenü'd Dârimî*, Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 2012.
- Desûkî, Şemsüddîn Muhammed Arafe. thk. Seyyid Sâbık, *Hâşiyetü 'd-Desûkî 'ala şerhi 'l-kebîr*, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011.
- Dihlevî, Ahmed b. Abdurrahim Şâh Veliyyullah. *Hüccetüllahi 'l-bâliğa*, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2005.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Erişim 25 Temmuz 2022 <https://kuran.diyanet.gov.tr>

- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslam Hukuku*, Konya: Mistaş Matbaası, 1977.
- Dünya Sağlık Örgütü, (WHO). “Şiddet”, (Erişim 25 Ekim 2022) <https://www.who.int>
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, Ürdün: Beytü'l-Efkari'd-Düveliyye, 2009.
- Ebû Ya‘lâ, Ahmed b. Alî el-Müsennâ et-Temîmî. *Müsnedü Ebi Ya‘la el-Mevsîlî*, Kahire: Dâru'l-Hadis , 2013
- Ebû'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed el-Haccâvî, thk. Abdüllatîf Muhammed Mûsâ es-Sübki, *el-İknâ fî fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed Zekeriyâ. *Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib*, Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1895.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Erturhan, Sabri. “İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talâkı”, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/2 (Aralık 2022), 207-222.
- Es-Süyutî, Ebu'l Fazl Celâlüddin. *ed-dürrü'l Mensur fi't Tefsiri bi'l Me'sûr*, Kahire, 2003.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. thk. Ahmed Abdurrahman Muhaymir, *Tehzîbu'l-lügâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *ez-Zâhir fî garîbi elfâzi'l-İmâmi's-Şâfi*, Kahire: Dâru'd-Dalâî, ts."
- Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. thk. Abdulhamîd Hindâvî, *Kitabu'l-ayn* Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî. *Mecmau bihar'ul Envar*, Hindistan: Matbaat-u meclis-i dairet'il meârif'il usmaniyye, 1967.
- Fevzân, Sâlih b. Fevzân b. Abdullah. *el-Mulahhasu'l-fikhî*, Riyad: İdâretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ', 2002.
- Feyzioğlu, F. Necmeddin. *Aile Hukuku Dersleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1971.

- Fromm, Erich. çev. Selçuk Budak, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâ-i Ulûmi 'd-dîn*. 3. Cilt. Beyrut: Dâru'l Mârif, 2010.
- Gençtan, Engin. *İnsan Olmak*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 25 Temmuz 2020. <http://sozluk.gov.tr>
- Hâkim, Ebû Abdullâh Muhammed en-Nîsâbûrî. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. *el-Mustedrek 'ale's-Sahihayn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Haddâd, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed, *el-Cevheretü'n-neyyire*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Ruhbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.
- Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Haraşî ala Muhtasari Sîdî Halîl*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Büstî. *Me'âlimü's-Sünen*, Haleb: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1932.
- Heytemî, Ahmed b. Muhammed İbn Hacer. *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*. el-Mısır: Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1983.
- Horney, Karen. *Ruhsal Çatışmalarımız*, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995.
- Hüseyin Ali, Hüseyin Bahjat. *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Feshi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh. thk. Sâlim Muhammed Atâ-Muhammed Alî Mu'avvaz, *el-İstizkâr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn ed-Dımaşkî. thk. Alî Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, *Reddü'l-muhtâr 'alâ'd-Düreri'l-muhtâr*, Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- İbn Battâl, Ebu'l-Hasen Ali b. Halef. thk. Yâsir b. İbrâhîm, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

- İbn Duveyyân, İbrâhîm b. Muhammed. *Menârü's-sebîl fî şerhi'd-Delîl*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1989.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1952.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. thk. Heyet, *Kitâbu'l-ilel*, Riyâd: Mektebetü'l-Melik Fehdü'l-Vatanî, 2006."
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Haydarâbâd: Matba'atü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, 1325-1327.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Telhîsu'l habîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1989."
- İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Mısır: el-Mektebetü'tTicâriyyetü'l-Kübrâ, 1983.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id, *el-Muhalla*. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 2015.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. thk. Ebû Abdullah Muhammed Ali Semek, *es-Sîratü'n Nebeviyye*, Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2009.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. İğâsetü'l-lehfân fî Hukmi Tâlâkı Gadbân, Beyrut: Müessesetu'r Risâle, 2003.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. thk. Muhammed Abdüsselam İbrahim, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Şifâü'l-'alîl*, Beyrut: Dâru'l Marife, 1978.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Medâricü's-sâlikîn*, (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l Arabî, 1996."

- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l Fidâ İsmail. B. Ömer. *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye , 2016.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l Fidâ İsmail. B. Ömer. thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, *et-Tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dîl ve ma'rifetü's-sikât ve'd-du'afâ ve'l-mecâhîl*, Sana: Merkezü'n-Numân, 2011."
- İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-kebîr, (el-Muğni içinde)*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1983.
- İbn Kudâme, Muvaffaku'd din Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğni*, Riyad: Daru'l Âlemi'l Kütüb, 1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nassâr, *es-Sünen*, Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 2012.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisanu'l- 'Arab*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 2015.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-'Arab "Talâka"*, 10. Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1993.
- İbn Müflih, Ebû İshâk Burhânüddin İbrâhîm b. Muhammed. thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfi'î, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Müflih, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed. thk. Abdullah b Abdilmuhsin et-Türkî, *Kitâbü'l-fürû'*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2003.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri, el-Bahrü'r-râ'îk, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. thk. Muhammed Hacî, *el-Beyân ve't-tahsîl*, Beyrut: Dâru'l Garbi'l-İslâmî, 1988.
- İbn Sîde, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl. thk. Abdulhamîd Hindâvî, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l- 'azam*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü'l Hümmam, Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l Kadîr ale Şerhi'l Hidâye*, Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2009.

- İbnü'l Mülakkin, Ebû Hafs Ömer b. Ali. thk. Dâru'l-Felâh, *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi'i's-sahîh*, Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, 2008
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh. thk. Muhammed İbrâhîm el-Hifnevî-İsmâîl Muhammed Şendîdî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2011.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebû's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî. thk. Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyda, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-Hadîs ve'l-esser*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- İmrânî, Ebu'l-Huseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr. nşr. Kâsım Muhammed en-Nûrî, *el-Beyân fî mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'î*, Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000.
- İsfehânî, Râğîb. *İslam'ın Ahlak İlkeleri*, çev. Abdi Keskinsoy, İstanbul: Kalem Yayınevi, 2003.
- İsfehânî, Râğîb. *Müfredât Elfâzu'l Kur'an*, Dımeşk: Daru'l Kalem, 2009."
- İsnevî, Cemâlüddîn Ebû Muhammed Abdarrahîm. thk. Muhammed Hasen Hîtû, *et-Temhîd fî tahrîci'l-furû ale'l-usûl*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- Kâdî İyâz, Ebu'l-Fazl İyâz b. Mûsâ. *Meşâriku'l-envâr 'alâ Sihâhi'l-âsâr*, Tunus-Kahire: el-Mektebetü'l-Atîke-Dâru't-Türâs, ts.
- Kadri Paşa, nşr. Emin Hindiyîye, *Kitabu'l Ahkâmi's Şeriyîye fi'l Ahvâli's Şahsiyye*, Mısır: y.y., 1990.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Karadâvî, Yûsuf. *Çağdaş Meselelere Fetvâlar*. çev. Veysel Bulut vd., İstanbul: Ravza Yayınları, 1996.
- Karâfi, Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. thk. Muhammed Ebû Hubze, *ez-Zahîre*, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1999.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's Sanai fi Tertibi's Şerâi*, Kahire: Daru'l Hadis, 2005.
- Kaya, Yunus. *Tasavvuf İlmi*, Erzurum: E.A.Ü.İ.F. Yayınları, 1982

- Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Âlâ-i*, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, ty.
- Kitab-ı Mukaddes, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları, 1969.
- Koçyiğit, Talât. *Hadîs Usûlü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Komisyon, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*, İstanbul: D.İ.B. Yayınları, 2019.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, *Muhtaşar*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî, *El-Câmi'li Ahkâmi'l Kur'ân*, 3. Cilt. Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 2006.
- Merginânî, Ebu'l-Hasan Ali b. EbûBekir. thk. Ahmed Ced, *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî*, Beyrut: Daru'l Hadis , 2008.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li Tâ'lilu'l-Muhtâr*, Beyrut-Lübnan: Dâru'l Mârifet, 2010.
- Meydanî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî ed-Dımaşkî. *el-Lübab fî Şerhi'l Kitâb*, Beyrut:Daru'l Kütübü'l Arabî, 2010.
- Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, *Tehzîbu'l-Kemâl*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983-1992.
- Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm*, b.y.: Dâru'l-İhyai'l-Kütübü'l-Arabiyye ts.
- Mustafa, İbrahim. vd. *El-Mucemu'l Vasid*, İstanbul:Daru'l Erkam, 2010.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî. *et-Teysîru bi Şerhi'l Câmiu's Sağîr*, Riyad: Mektebetü'l İmamî's Şâfiî, 1977.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh* Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 2010.
- Necati, M. Osman. *Hadis ve Psikoloji*, çev. Mustafa Işık, Ankara: Fecr Yayınları, 2000.
- Nesefî, Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed. thk. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, *Tilbetü't-talebe fî'l-ıstulâhâti'l-fikhiyye*, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1995.

- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû‘ şerhu’l-Mühezzeb*, Medine: Mektebetü’s-Selefiyye, ts.
- Nevevî, Muhyiddin Yahya b. Şerif. *Ravzatü’t Tâlibîn*, Dımeşk: El-Mektebü’l İslemî, 2010.
- Okandan, Recai Galip. “*Hammurabi Mecellesi*”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 17/1-2, (1951), 283-315.
- Çeker, Orhan. Ali Öge. (ed.), *Hukuk-u Aile Kararnamesi*, Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2017.
- Örs, Hayrullah. *Musa ve Yahudilik*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966.
- Öz, Fatma Selda. *Öfke Yönetimi Eğitiminin Ergenlerde Öfke İle Başa Çıkma Ve İletişim Becerilerine Etkisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Özkalp, Enver. *Psikolojiye Giriş Dersleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1991.
- Özmen, Suna Kaymak. “*Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları*”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 37/2 (2004) 27-39.
- Öztürk, Kevser, Öfkeli Şahsın Talâkı, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Pazarlı, Osman. *İslam’da Ahlak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.
- Pehlivan, Zuhâl. *Haneî Mezhebinde İhtiyat Kavramı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2011.
- Pellerin, Pierre-Pellerin Jean, “*Boşanma, Ayrılık ve evlenmenin Butlanı Hakkında Yeni İngiliz Kanunu*”, çev. Halit Kemal Elbir, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 12/4, (1946), 1218-1227.
- Pugliese, Giovanni. “*Roma Ailesine Bir Bakış*”, çev. Bülent Tahiroğlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 22/1-4 (1957), 339-349.
- Remlî, Muhammed b. Ahmed. *Nihâyetü’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993.

- Sâgânî, Ebü'l-Fezâil Radiyyüddîn Hasen b. Muhammed b. Hasen. *et-Tekmile ve 'z-zeyl ve 'ş-şıla li-kitâbi Tâci'l-lüga ve Şihâhi'l-'Arabiyye li'l-Cevherî*, Kahire: Daru'l Kütüb, 1971.
- Sâhib b. Abbâd, Ebu'l-Kâsım İsmâil b. Abbâd. thk. Muhammed Hasan Âl-i Yâsin, *el-Muhît fi'l-lüga*, Beyrut: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1994.
- San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâil. *Sübülü's Selâm*, Mısır: Dâru'l Hadis, ts.
- Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*, Mısır: Matbaat's Seâde, ts.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî. thk. Nâsır el-Ali en-Nâsır el-Halîfî, *İsârü'l-insâf fi âsâri'l-hilâf*, Kahire: Dâru's-Selâm, 1987.
- Sindî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Muhammed b. Abdilhâdî. *Hâşiyetü's-Sindî*, Riyad:Dâru'l-Me'sur, 2010.
- Suğdî, Ebü'l-Hasen Ruknülislâm Alî b. el-Hüseyn. thk. Salahaddîn en-Nehî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984.
- Süyûtî, Ebü'l Fazl Celâlüddîn. *Ed-dürrü'l Mensur fi't Tefsiri bi'l Me'sûr*, Beyrut: Daru'l Fikr, 2011
- Sütçü, Semih-Duyan, Veli, *Aile İçî Şiddet Ve Boşanma Davalarının Görünmeyen Mağdurları: Çocuklar*, İstanbul: Efeakademi Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Şâfiî, EbûAbdullah Muhammed b. İdris. *el-Ümm*, Beyrut: Dâru'l Fikr, 1983.
- Şemsüddîn Muhammed Arafe ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ala şerhi'l-kebîr*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- Şen, Serpil. *Psikoloji*, İstanbul: MEB Yayınları, 1992.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî. thk. Isamuddîn es-Sabbâbâtî, *Neylü'l-evṭâr şerḫu Münteḫa'l-aḫbâr*, Mısır: Dâru'l Hadis , 1993.

- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî. thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, *Neylü'l-evtâr min Esrâri Müntekâ'l-ahbâr*, Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427.
- Şeyhu'Nizâm, Burhanpurlu. thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahman, *El-Fetâva'l-Hindiyye*, Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2010.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali. *el-Mühezzeb*, Beyrut: Daru'l Kalem, 1996.
- Şîrbînî, Muhammed b. Muhammed. thk, Alî Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Tevîli Âyi'l-Kur'ân*. Kahire: Hacer, 2001.
- TRT Haber, "Karısını bıçaklayan sanığa 12 yıl hapis cezası verildi" (Erişim 18.07.2023) <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/karisini-bicaklayan-saniga-12-yil-hapis-cezasi-verildi-767617.html>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi "Mevzuat" Erişim: 20 Haziran 2022, <https://www.mevzuat.gov.tr>
- Tebrîzî, Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb. thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Bânî, *Miškâtü'l-mesâbih*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1985.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *Şerhu't tîbî ale'l Mişkâtü'l Mesâbih*, Riyad: Mektebetü nizar'ul Mustafa el-Baz, 1997.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nassar, *es-Sünen*, Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 2013.
- Topçuoğlu, Hamide. *Eski İsrail Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1948.
- Tusûlî, Ebu'l-Hasen Alî b. Abdusselâm. *el-Behce fî şerhi't-Tuhfe*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Usmânî, Muhammed Takî. *Fethu'l-Mülhim bi-Şerhi Sahihi el- İmâmi'l Müslim*, Dimeşk: Daru'l Kalem, 2006.

- Yeğın, Hüseyin İ. “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları”, Din Bilimleri Araştırma Dergisi 10/2 (2010) 235-258. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52317>
- Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ el-Hüseyinî. *Tâcü'l- 'arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Kuveyt: Taba'tu'l Kuveyt, 2008.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. Esâsü'l-belâğa, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd, *Esâsü'l-belâğa*, Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. thk. Alî Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, *el-Fâik fî garîbi'l-hadîs*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979-1993.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, thk. Abdullah b. Abdurrahmân el-Cibrîn, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*, Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1993.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârîî, *Tebyînü'l-ħakā'ik*, Beyrut: Matbaatu'l Kubrâ, 2010.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, çev. Ahmed Efe, İstanbul: Risale Yayınları, 1994.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî, *Şerhu'l-Muvattâ*, b.y.: el-Matbaatü'l-Hayriyye ts.

